

ଜଗ
Jagunā Gāṅgā

278

RUDENS 2014

VOL. LX, No 3, ISSUE 278
2014

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
Fax: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com

Associate Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vīta Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilīta Zaļkalne

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive:
<jaunagaita.net>

Subscription rates (in USD and EUR; all other currencies at current exchange rate)

1 year   \$39.- = €29.-

2 years   \$76.- = €57.-

Single issues   \$10.- = €8.-

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by TigerPress
East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

60. GADAGĀJUMS RUDENS 2014

3. (278) NUMURS

S A T U R S

- 1 Vija Celmiņa – Dzēšgumija Rozā pārle
- 2 Ainārs Zelčs – Abrene 2002
- 7 Sabīne Košeļeva – Pirmais akmens
- 10 Uldis Bērziņš – Aktrisei Rūtai Brokai
- 11 SCRIPTA MANENT – Sanita Upleja – Mūs' dargo tēvijū
- 12 Liāna Langa – Maidana borščs
- 13 Juris Kronbergs – Gravitācijas viļņi
- 14 Uldis Briedis – Rudens Sēmē
- 15 DZEJA – Dace Micāne-Zālīte
- 21 Signe Vanadziņa – Zvaigžņu lietūs
- 22 Paulis Birznieks – Gaismas pils
- 23 Rolfs Ekmanis – Māris Čaklais III
- 26 Juris Šlesers – No izdedžiem Fenikss
- 30 Sandis Laime – Raganas Latvijā
- 35 MĀKSLA – Mārtiņš Lasmanis – Loengrīns
- 38 Linda Treija – Signe Vanadziņa
- 39 Signe Vanadziņa – Mellenes ar pienu
- 40 Māris Brancis – Spēkazīmju Titāns
- 43 Elita Ansonē – Vija Celmiņa Rīgā
- 45 ATMIŅAS – Uldis Siliņš – Atskatīties, pasmaidīt: DP Camp Alt-Garge, 1945-1946
- 49 Pauls Raudseps – Ko nevar atņemt
- 53 DAŽOS VĀRDOS (vg)(ie)(mb)(jr)(fg)(jž)(re)(hk)
- 58 Indra Ekmanē – Gaudeamus 2014 Daugavpilī
- 67 NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM
- 68 Vija Celmiņa – Amerika
- 69 GRĀMATAS – Irēne Avena – Balabkina sāga
- 70 Lāsma Ģibiete – Rancānes Latgale
- 71 Gundega Zēhauza – Anitas Skrjabes asinsrite
- 73 Uldis Briedis – Oktobris Sēlijā
- 74 Aija Rozenšteine – Todorova Dzifts
- 75 Gundars Ķeniņš Kings – JBS 45/1, 2014
- 76 JG LABVĒĻI
IN THIS ISSUE – (jž)

Brenča Sila vāks
Maketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par PBLA KF un labvēļu atbalstu

Vija Celmiņa. Dzēšgumija Rozā pārle (Pink Pearl Eraser), 1967
Apgleznots koks. 10,2 x 53,3 x 20,3 cm

Skat Elitas Ansones rakstu 43. lpp.

Ainārs Zelčs

ABRENE 2002

Ja Otrais pasaules karš nebūtu bijis...

* * *

Kad Volvo aptur pie vārtniem, pretī izskrien Aivara māsa. – *Ak tad mājās gan!*

Māsa viņu ģimenē ir visjaunākā, vēl mācās ģimnazijā. Vecākais brālis, kas dzimis 1972. gadā, nav augstākās skolās gājis; izdienējis un palicis armijā, virsdienestā; tagad līdz ar citiem robežsargiem sargā austrumu robežu.

Aivars iziet cauri atvērtajiem vārtniem. Tie ir pirmie, bet ir vēl arī otrie, jo viņu māja, gan zem viena jumta, sastāv no divām mājām. Par bērnu nākotni domādams, tā ir gribējis tēvs, kurš nopircis divas kopā sabūvētas mājas. Otro pusi, kas vēl nav pilnīgi pabeigta, Elkšņi izīrē, jo lieks santims nekaitē, bet tā ir paredzēta kādam no bērniem, kurš apprecētos un paliktu dzīvot Abrenē. Vecākajam brālim jau ir sava ģimene, bet viņš dzīvo Rītupē, Kaŗa ministrijas instruktoriem un virsniekiem uzbūvētā ģimenes mājiņu kvartālā.

Māja Lāčplēša ielā ir plaša un stalta, un arī balta, jo tas ir kļuvis par nerakstītu likumu, ka pilsētnieki mājas nokrāso baltas. Apkurei izmanto VEfa siltumsūkni; katrā mājas galā ir pa novietnei diviem automobiļiem; dārzā siltumnīca, kur audzēt gurķus un tomātus. Ja pietiek naudas, tad iztikšana Latgalē ir laba; gan pārtika, gan daudz kas cits ir lētāks nekā pārējos novados. Vēl Bērziņa laikos par zināmu amatu pildīšanu valsts pat piemaksāja, jo trūka darbinieku. Tagad tā vairs nav, jo skolas, arodskolas un augstskolas ir sagādājušas novadam daudz speciālistu.

Arī māte un tēvs ir gaidījuši jaunāko dēlu pārbraucam; viņi sirsnīgi sasveicinās; Aivars tiek sēdināts pie galda – Purvmalas uzkodas bijušas nebijušas! – un noloka visu, kas tiek celts priekšā. Īpaši gardi ir speķa pīrādziņi. – *No Smukkalna miltiem!* – slavē tēvs. Kārļa Smukkalna dzirnavas Auģšpils pagasta Blontos turpina rūkt, kaut vecais Smukkalns jau aizsaulē. Dieva bagātīgi apveltīts ar meitām, aiz sevis viņš ir atstājis arī dēlu Ivaru, un dē-

lam ir laimējies tēva uzņēmumu izvadīt cauri visām grūtībām, kādas vien saimnieciskā laukā ir bijušas, tai skaitā arī asai konkurencei ar lielajiem uzņēmumiem.

Kas jauns galvaspilsētā? – Viss pa vecam! – Patiesi?... māte noraugās kā šaubīdamās, kā pētīdama. Jaunākajam dēlam šis ir pēdējais studiju gads – nez ko darīs izstudējis?...

Aivars nav teicis patiesību. Kopš kāda laika galvaspilsētā ir radies savāds sasprindzinājums. Ziņu interneta vietnēs, pie rakstiem sākuši parādīties tādi saukļi kā *Brīvību Latgalei!* un *Mēs pieprasām latgaļiem atņemtās tiesības!* Vai māte un tēvs to nezina?... Iespējams, ka valsts radiofons un televīzija kaut ko noklusē, bet internetu vecāki nelieto. – *Un kas jauns Abrenē? – Arī viss pa vecam!*

Nav vis! – iebilst tēvs. *Upmales pagasta kārtībasnieka vairogam pagājušonedēļ naktī pārdurtas riepas.* – Vainīgie taču atrasti? – *NĒ!* Tas nu gan ir ļoti neparasti, tad nu tik tiešām te vairs neiet pa vecam, jo Abrenes apriņķī tiek atklāti visi noziegumi, kādi paretam gadās. Pat sīkākie pārkāpumi tiek ievēroti un sodīti, piemēram, neviens krievs vairs neuzdrošinās splaut zemē saulespuķu čaumalas; krievi tikpat kā atmetuši saulespuķu graušanas paradumu pat savās mājās. – *Kā tad tā?... – Nav vairs tās kārtības, kāda bija senāk...* nopūšas tēvs. – *Vīļakā apķēpāta ceļa zīme...* pavēsti Aivars. Mājinieki brīnās, acis ieplētuši.

Tad laikam šis nakts nedarbs! padomājis saka tēvs. *Pirmā dzirdēšana!* Soda nauda par ceļa zīmes bojāšanu nav maza, bet šis taču ir uzbrukums arī valsts valodai... *Pārāk mīksta valdība!* tēvs piktojas. *Kārli, nāc atkal atpaka!* – *Tas vairs nav iespējams, iebilst Aivars. Laiki mainījušies. Pasaulē valda demokrātija, un mēs nevaram tupēt aizkrāsnē.* – *Ak demokrātija, tu saki?! Uz kāp eglē un paraugies, kāda demokrātija valda tepat aiz Rītupes!* – *Tas ir kas cits! Tie nevar būt mums par paraugu!* – *Protams, ka nevar. Vai tad es to saku? Es saku tikai to, ka demokrātijā ir par maz kārtības!* – *Vai tad demokrātija liek pārdurt riepas un apķēpāt ceļa zīmes?...* Nu gan Aivars ir uzdevis varenu jautājumu. Tēvs tik to vien spēj, kā blisināt acis.

* * *

Latvijas pastāvēšanas gados noziegumi ir gājuši mazumā, un tā ir neapstrīdama patiesība. Bet kas notiek tagad?... — Vainojams huliganisms. Piemēram, pagājušā naktī Vecgulbenes dzelzceļa stacijai izsistas divas rūtis. Dzelzceļa policija vainīgos apcietinājusi.

Huliganisms... Itin visas atskaites — no kriminālpolicijas, politiskās policijas, Aizsargu organizācijas, Ārzemnieku nodaļas, Pašvaldību departamenta un pat no Garīgo lietu pārvaldes — liecina par kaut ko nelāgu... Bet kas tad ir tas nelāgais?... Nieki vien! Divas rūtis, viena viltota pase, viens sektants izkaisījis piecdesmit trīs skrejlapas par pastardienu, viena apķēpāta ceļa zīme... Ceļa zīme... Nevis uz Abreni vai Jaunlatgali, bet uz Pitalovu... Tālu mēs tiksīm, tādu ceļu staigājot...

Protams, iesilušām galvām kurzemnieki mēdz klaigāt par savu hercogisti un latus sauc par dālderiem; valmierieši uzsauc augstas laimes ķēniņa Tāivalža valstij un tās galvaspilsētai Beverīnai; gaujienieši un alūksnieši paskumst par Atzeli; jelgavnieki, dobelnieki, baušķenieši dimdina galdus ar alus kausiem, pieprasot no leišiem Sidrabeni; ilūkstieši tādās reizēs brēkā, ka tikai viņiem esot bijis starptautiski atzīts karalis un sava karaļvalsts derētu arī tagad, — bet neviens no viņiem nedibina slepenas biedrības, lai dzērumā samuldētais kļūtu par īstenību...

Jau Ulmaņa laikā latgaliešiem ir bijusi tāda slepena biedrība, *Latgales dzelzs leģions*, kas gan izčākstēja kā pūpēdis, līdzko tam ķērās klāt Polītpārvalde.

Iekšlietu ministram ir laimējies dzirdēt tālaka notikumu dalībnieku atmiņas; viens no galvenajiem leģiona vadītājiem, aktīvs Latgales separātistu kustības vadītājs ir bijis Vikentījs Latkovskis — komūnists. Politiskās policijas modri novērots, pēc leģiona sagrauves ar politiku vairs nenodarbojās un klusi beidza savas dzīves gaitas 1983. gadā kā neviena neievērots pensionārs.

Bērziņa laikā tā dēvētā Latgales separātistu kustība noplaka pavisam, bet varbūt Ulmanis to tišuprāt atzina par bīstamāku, nekā tā bija bijusi, lai tikai rastos pamats stingrākai rīcībai pret politiskiem pretiniekiem?... Varas noturēšanā Ulmanis bija varen izveicīgs. Tomēr jāatzīst, ka tieši viņa valdīšanas laikā, valstiski-nacionālā garā audzināta, Latgalē

izauga tā paaudze, kas lepojās ar visu Latviju, ne tikai ar daļu no tās, paaudze, kas iemilējās savā valstī, savā Latvijā. Lai gan Franča Kempa vārdi — pusmiljona tauta ir tikpat dzīves spējīga, kā arī miljons — ir ieskanējušies kā trauksmes zvans *Dzimtenes Vēstnesī* kopš 1910. gada, tad separātisma ideja bija radusies līdz ar Polijas varu, iztecējusi no liela ezera gluži kā jaunā robežupe Aiviekste, latviešu Vidzemei sašķeloties zviedru un poļu daļās. Bet kam šī ideja der vēl tagad?... Iekšlietu ministrs pasmīn. Viņš zina gluži labi, kuŗam tā der...

* * *

Kad atbrauks lielais brālis? — Solījās jau rīt. — Tas labi gan! Neesam tikušies veselu mūžību! — He, he! atguvies no tā arī neatbildētā jautājuma smaguma un nolēmis dot tādu kā pretsitienu, nosmej tēvs. Vai tad mēnesis ir mūžība? — Kā viņiem Rītupē klājas? — Kas vainas! Uz robežas miers un klusums.

Cik labi dzīvot Latvijā! Citur iet visādi; tautas cieš no kaŗiem un plūdiem, bada un zemestrīcēm, bet latvieši dzīvo kā Dieva ausī. Katru darbdienu rītu valsts akciju sabiedrības „Koksne” zaļais strādnieku autobuss aizved māti uz darbu logu un durvju rūpnīcā. „Koksne” rīkojas arī pa Kacēnu pagastu, kur ir visvairāk mežu, salīdzinot ar citiem apriņķa pagastiem. Tēvs pēdējos gadus pirms pensionēšanās strādā „Vairoga” automobiļu remonta darbnīcā. Vīrs ar zelta rokām; pagrabstāvā ierīkojis darbnīciņu, kur pa vaļas brīžiem šo un to uztaisa vai salabo.

Mums tagad ir jauns īrnieks, māte pavēstī. — Viens? — Viens kā pirksts. Pensionējies vecpūsis. Viņu sauc Ivanu. Ivans Sudātova kungs. Māsa apmaina traukus. Cēlies no Gauru pagasta, ilgus gadus dzīvojis Rīgā, strādājis par ierēdni arī Liepājā. Piepelnoties arī tagad, ar darbiem caur internetu. Abrenē lētāka iztikšana un uz vecumu sirds vilkusi tuvāk dzimtenei. — Kārtīgs īrnieks! patslavē tēvs, un tad viņi sāk runāt par Aivara gaitām Rīgā.

Šovasar, pēc Jāņiem, jaunākais dēls iegūs Latvijas Universitātes Enerģētikas un Elektrotehnikas fakultātes Vides aizsardzības un siltuma sistēmu institūta maģistra gradu. Un ko pēc tam?... Tagad ir ļoti grūti dabūt

darbu. Maģistrantūras pēdējā gadā ir radies nemiers ar izraudzīto dzīves ceļu; prāts ir saucis pēc kaut kā cita, taču jautājums ir palicis neizprasts un neatbildēts — pēc kā īsti?... Vai siltāku māju iekārtošana ir viņa dzīves lielais uzdevums?...

Pagājušos valsts svētkos viņš bija devies uz Uzvaras laukumu Pārdaugavā, kur kopā ar skatītāju tūkstošiem noklausījies valsts prezidenta uzrunu un noskatījies armijas parādē. Debesis bija aiztraukušās nu jau novecojušas, bet tradīcijas dēļ parādēs joprojām lietotas RO — Ropažu aviācijas fabrikā būvētās latviešu kara lidmašīnas, un tā vien šķita, ka tās uz saviem spārniem aiznes kādas vārdos neizteiktas ilgas. Vai īstā vieta dzīvē būtu armija, tāpat kā brālim, tāpat kā Aloizam?...

Kaŗavīrs var viegli kļūt par slepkavu... Par kaut ko tādu iedomājoties, visa Aivara būte sasienas sašutumā. To gan nē! Bet tēvs reiz, ģimenes lokā pārsprīžot lielos dzīvības un nāves jautājumus, bija teicis, ka latviešu kaŗavīrs nekad nebūs vainojams nokaušanā, jo nekad un nevienam neuzbruks. Aivars tic Dievam un iet baznīcā, un baznīca neaizliedz aizstāvēt tēvzemi.

Laimdotiņa arī atbraukusi brīvdienās... saka māte, un tagad Aivaram ir jāsaņemas, lai citi nepamanītu, cik ļoti viņu savīlņo šī ziņa. Laimdota dzīvo kaimiņu mājā, pāri ielai. Tāpat kā Aloizs, arī Laimdota ir mācījusies ar Aivaru vienā klasē. To grūti pateikt, cik gadu Aivaram ir bijis, kad viņš iemīlējies, jo Laimdota ir patikusi kopš bērnības. Taču savas jūtas Aivars rūpīgi slēpj. Laimdota ir skaistule, bet viņš tikai kluss, neievērojams jauneklis. Daudz pievilcīgu jaunavu ir gadījies satikt galvaspilsētā, bet Laimdota tik un tā ir palikusi viņa sirds valdniece. Neviena cita viņam nepatīk. Sasodīta būšana!

Paldies par pusdienām! – Aivars pateicas. *Vakarā jāsatiekas ar veciem draugiem. Aiziešu uz jauno tautas namu.* – *Ej vien, ej!* saka māte un domīgi nolūkojas, kā dēls pieceļas un aiziet uz savu istabu.

* * *

Saimnieciskai krīzei pārņemot pasauli, gada pirmais ceturksnis tomēr nav bijis tik slikts, kā daudzi ir baŗīdamies domājuši, lai gan

naftas, finieŗu, cellulōzas, sviesta, bēkona, mašīnbūves — visu Latvijas eksporta preču cenas krīt. Bet 1938. gadā viņi eksportēja uz Somiju radioaparātus tikai pusmiljona latu vērtībā un mehāniskos dzinējus un rūpniecības mašīnas uz Vāciju vēl par divreiz mazāku summu. 1999. gadā Latvija ir eksportējusi mašīnbūves raŗojumus simtiem miljonu latu vērtībā, un viņu sasniegumi jaunajā gadu tūkstoši būs vēl lielāki. Gan krīze beigsies! Viens no sareŗģītākiem valsts saimnieciskiem jautājumiem ir bijusi naftas iegūšana Latvijas teritoriālajos ūdeņos. 494 kilometrus gaŗā jūras robeŗa nav tukša bijusi; uz Zviedrijas pusi tika atklātas diezgan lielas iegulas. Tagadējā ministru prezidente tad vēl bija tikai studente Universitātes Tautsaimniecības fakultātē, bet atmiņā palikusi tā sajūsma, kāda tolaik pārņēma tautu. – Melnais zelts! Arī mums tāds ir! Bet ar to vien nepietiek. Melnais zelts jādabū laukā no pazemes un izdevīgi jāpārdod. Lai to spētu, vajadzīga liela vara un liela nauda, bet Latvija nav lielvalsts... Aizņemties ir bīstami, jo pēc gadiem naftas cena var krist, valsti iedzenot parādu jūgā; koncesijas noteikumi varētu dot pārāk mazu peļņu, jo lielās naftas ieguves sabiedrības ir tik stipras, ka sarunās un līgumos spēj locīt pat lielu valstu valdības; savukārt mazās sabiedrības var izputēt, un peļņas tāpat nebūs.

Tolaik Latviešu zemnieku savienībai ir bijis drošs vairākums Saeimā; ar tādu vairākumu varēja viegli pieņemt daudzus lēmumus, – bet ne visus... Ministru prezidente bija jau izstudējusi, bet Saeima joprojām nebija pieņēmusi galīgo lēmumu. Kad viņa jau bija sākusī strādāt Tautas labklāŗības ministrijā, sirsģa ārlietu ministrs, un vietā nāca jauns, spīdeklis pie politikas debesīm, kuŗš atveda uz Latviju Amerikas Savienotās Valstis. Tika nodibināta AMOCO-Latvijas Nafta sabiedrība, amerikāniskā ātrumā saurbjot visu, kas urbjams, un latviskā apdomībā smeļot visu, kas smeļams. Kas tad bija nosvēris svaru kausus par labu tādām lēmumiem? *Padomju kara kuģi var uzbrukt Latvijas Naftai*, bija teicis ārlietu ministrs, *bet tie nekad neuzbruks AMOCO*. Protams, ka tādi vārdi bija izskanējuši slēģtā Saeimas komisģijas sēdē, un tautas vietnieki bija it dedzģīgi iebilduģi, klusģbā atzģstot, ka ārlietu ministram taisģnģba...

* * *

Aivars irē istabu Rīgā, bet to nevar pat salīdzināt ar savu istabu savā mājā. Viņš atlaižas gultā, sakrusto rokas zem galvas un skatās pa logu, kur pāri ielai var redzēt Laimdotas māju. Laimdota ir tuvu, un tomēr neaizsniedzami tālu... Bieži vien, pa ugunis mirdzošām Rīgas ielām soļodams, viņš ir domājis, vai patiesi šī lepnā, bagātā pilsēta ir pienēmusi viņu par savējo un vai tā grib pieņemt par savējo tādu nieka Abrenes zēnu?... Ikatrs valsts ierēdnis, laipni smaidīdams, atbildētu ar nešaubīgu jā. Bet cēli saslējušās dāmas dārgos kažokos un kungi melnos uzvalkos?... Kas zina, kas zina... Ja tā notiktu, ka viņam ar šiem patriciešiem iznāktu ilgāk padzīvot kopā, tad viņi droši vien sarastu, kā jau vienas tautas brāļi un māsas. Sarastu – bet vai pa īstam kļūtu savējie?... Ļaudīm mēdz būt visādi aizspriedumi, kas traucē patiesai draudzībai... Laimdota ir tik skaista! Viņš tai neder.

Aivars pieceļas un atveļ logu. Ārā ir pavasaris. Vēl nesaplaukušiem kokiem cauri saulē vizuļo asais Rītupešs, pirms tilta. Puiķis gados, pa sporta laukumu pamatīgi izskrējušies, viņi ir peldējušies upē, dažreiz mēģinājuši izvilkēt pa zivij, bet ziemā skrējuši ar slidām. Vecā, labā Rītupe! Atmiņu saviļņots, Aivars izliecas pa logu un piepeši jūt, ka uz viņu kāds skatās. Strauji pagriezies galvu, Aivars ierauga kalsnu, pavecu vīrieti, kurš tāpat kā viņš ir izliecies pa logu, mājas otrā galā, tur, kur savu ģimenes ligzdu reiz novīd kāds no Elkšņu neaizlidojušiem putnēniem. Īrnieks! Aivars tā kā pasmaida, īrnieks dara tāpat, bet abi ir jutušies drusku neveikli un atraujas dziļāk, istabās.

Pulkstenis rāda bez ceturkšņa pieci. Jātaisās uz ballīti. Līdz jaunajam tautas namam savs gabaliņš, ko kājot, un laiks taču jāatvēl nesteidzīgam gājienam pa Lāčplēša ielu, kur Rīgas jaunatnes iespaidā vietējie jaunieši iesaukuši par Abrenes Brodveju. Vakaros tur var satikt vecus draugus un paziņas, un tas ir patīkami. Māsa arī grib uz ballīti; tā viņa uzsauc Aivaram caur blakus istabas durvīm. Brālim nav iebildumu. Viņš gan atceras, ka viņa ģimnazijas gados tas nebija atļauts, atskaitot balles ģimnazijā. Uz deju vakariem jaunajā tautas namā drīkstēja iet tikai pilngadīgi. Bērziņa laikā vecumā cenzs ir mai-

nīts, no divdesmit viena gada uz astoņpadsmit. Gan jau māšeli ielaiās. Vai viņai jau ir kāds puisis, kas iepaticies?... Diezin vai. Grib pavērot, ar kādām jaunkundzēm dejos brālis.

Žigli pucējies, un ejam! Tavu brīnumu – māsa uzreiz izspurdz laukā, un ir gatava gājēja. Nu ja, tagad uz ballēm nav ilgi jāpošas; plisētie svārki nav jāgludina. *Kas jauns ģimnazijā?* prasa Aivars, kad viņi izgājuši uz ielas un pagriežas pa kreisi, uz centra pusi. – *Nekā sevišķa!* – *Patiesi?* – *Biju izsaukta pie mācību pārziņa..* saka māsa un uz mirkli pieklust. Šķiet, viņa ir paguvusi neuzkrītoši pavērot brāļa sejas izteiksmi – mācību pārzinis ir Laimdotas tēvs...

Vai Aivara lielais noslēpums ir ticis atklāts?... Aivars stingri apņemas, ka slēps savas jūtas vēl rūpīgāk. *Un ko šis?* – viņš jautā diezgan vienaldzīgi. Nedrīkst izlikties arī pārāk vienaldzīgi. *Neko!* *Uzslavēja par labām sekmēm.*

Viņi jau ir nonākuši pie krustojuma ar Parķa ielu, iepretī luterāņu baznīcai. Sāk palielināties nesteidzīgā pastaigā izgājušu pilsētnieku skaits. Krustojumā ar īso Poruka ielu aiztraucas tieši tāds volvo, kāds pieder Aloizam, taču braucējs ir svešs, neredzēts. *Nepazīni?...* – *Vai tad man visi pasaules vīrieši jāpazīst?!* Aivars pasmaida. Māšele nav uz mutē kritusi. *Kopš mums ir aizsardzības līnija, daudz svešu braukā šurpu turpu.* Tā gan. Valsts austrumu apgabali itin kā pārcēlušies tuvāk galvaspilsētai, un tās ierēdņi un virsnieki te parādās bieži.

Rižkova konditoreja Lāčplēša ielā 5 mirdzina gaišām, vilinošām ugunīm. Ļoti iecienīta vieta, joprojām lielveikalu nepārspēta, bet tādi mazajā Abrenē jau ir divi – Turībai un IGAai.

Klāt dzelzceļš. *Ko es redzu?!* *Aivars!* – pēkšņi atskan nepieklājīgi skaļš blāviens no stacijas puses, kur sapulcējies jauniešu bariņš.

* * *

Tas teiciens ir bijis patiesss, ka Latvijas vienīgās zelta raktuves ir zemes aļamā kārta, bet laiki ir mainījušies. Vēl pirms naftas atklāšanas Zemes bagātību pētīšanas institūts ir daudz paveicis, lai celtu gaismā to, kas neskaris dusējis zem aļamās kārtas. Pasaules karš izpostīja Latviju. Dažs apgabals ap Daugavu bija zaudējis visas mājas. Pēc uzvaras

Atbrīvošanas karā sākās lielais atjaunošanas darbs. Daudzas ēkas būvēja no koka, taču izmantoja arī laukakmeņus un saistvielai – kaļķi. Kaļķakmens ir daudz, un no tā ražo vērtīgo portlandcementu. Tagad Latvijā ir pāris mazākas un viena liela cementa rūpnīca – Brocēnos. Cementu eksportē.

Romāncements tiek ražots no dolomīta, un arī tā ir papildnam. Piemēram, Abrenes apriņķa Linavas pagastā, Kuchvas upes krasti vietām slejas kā vecu piļu mūri. No Linavas dolomīta iegūst arī tā dēvēto Linavas marmoru. Latvija eksportē ģipsi. Īpaši ienesīgs ir starpsienu un griestu plākšņu eksports, slavenais Rīgas ģipsis — riģipsis. Ražojumi no māla tikpat kā netiek eksportēti. Slaveno Latgales keramiku ārzemnieki nopērk uz vietas. Sarkanos ķieģeļus drusku pērk Polijā. Saldūdens kaļķi mēslošanai vairs neizmanto. Kur Mīlgrāvja superfosfātu ir par maz, tur ieļā importētus minerālmēslus. Ja tikai imports nekaitē pašu rūpniecībai, tad taču lētāku preču iepirkšana nāk tautsaimniecībai par labu. Pat Ulmaņa laikā autarkija jeb pašiztika, ideja, kuŗai ir bijis neatvairāms pievilcības spēks daudzu valstu saimnieciskā politikā, Latvijā nav guvusi virsroku. Bet importieŗi te nekad nav guvuŗi virsroku pār eksportieŗiem. Vienkārŗa aprēķina dēļ netiek izmantotas Latvijas brūnogleŗ, sērdzelzs un purva rūda.

Ar krāŗu zemi ir citādi. Roziŗa krāŗas joprojām ir iecienītas, un saimnieciskās ūnijas ietvaros tās lielākos daudzumos aizceļo uz Igauniju. To spēj arī Valmieras minerālūdens. Baltās smiltis dus mierā. Latvijā vairs neraŗo stiklu. Nav iespējams noturēties pret

Ainārs Zelčs un viņa izkaltās rokas dzirnavas Lielvārdē, Uldevena pili

starptautisko konkurenci, un pa daļai arī tāpēc, ka jaunākās valdības vairs nav tik labvēlīgas vietējiem sīkraŗotājiem. Pirms naftas visu Latvijas derīgo izrakteņu karaliene tomēr ir bijusi necilā purva kūdra. To izmanto mēslošanai, un viegluma pēc tā ir iecienīta eksportprece. Kādu laiku no kūdras ir raŗojuŗi arī celtniecības plāksnes. Kūdras briketus labprāt pērk gan pilsētnieki, gan laucinieki savām krāŗnīm, un kūdru par kurināmo izmanto elektrības raŗoŗanas tvaika palīŗa stacijas. No divām lielajām ūdensspēka stacijām Dolē un Ņegumā zema ūdens līmeņa laikā trūkstoŗo strāvu dod četras kūdras centrāles: pie Rīgas, Liepājas, Daugavpils un Valkas. Bez kūdras elektrība būtu krietni dārgāka. Pirms Ņeguma uzbūvēšanas tā ir bijusi tik dārga, ka par vienu kilovatstundu ir bijis jāmaksā tikpat daudz, kā par diviem kilogramiem rupjmaizes.

1942. gadā ir tikusi uzbūvēta slavenā, tagad gan panīkusī Ropaŗu lidmaŗiņu fabrika. Pirms tam lidmaŗinas tapa tikai Rīgā. Lidmaŗiņu raŗoŗanai vajadzēja alumīniju, bet alumīnija raŗoŗanai daudz elektrības, un ar Ņegumu un citām, mazām spēka stacijām nepietika, jo savuties daudz strāvas vajadzēja lauku saimniecībām, kas strauji modernizējās. Ulmaņa Valsts saimniecības padome atteicās no ieceres par alumīnija rūpnīcu, un ja tolaik to varēja pieskaitīt neveiksmēm, tad vēlāk kļuva skaidrs, ka tā ir bijusi laime nelaimē – Latvijas lidmaŗiņu raŗotājiem neklāŗās viegli. Valdēt neizturami asai konkurencei, Boings, Airbuss un citi ir sadalījuŗi pasauli, un latvieŗu lidmaŗinām tur vairs nav bijis vietas. Var pat teikt, ka Ropaŗu lidmaŗiņu fabrika tagad pastāŗ tikai valsts prestiŗa dēļ, labojot senāk uzbūvētās lidmaŗinas un darot citus sīkākus darbus.

Vai tā spētu atdzimt?...Tā spētu gan, – ja kāds spētu no Latvijas iztēst Ameriku.

Valsts gaisa satiksme nu jau vairākus gadus pērk „Boeing” lidmaŗinas; armijai zviedru vīģenus, amerikāņu F sērijas iznīcinātājus, angļu bumbveŗus, amerikāņu „Apache” helikopterus.

Turpinājumā Aināra Zelča romāna *Abrene 2002* atseviŗķi fragmenti, kuros saglabājam autora rakstību.

Par autoru skat. JG276:10.

Sabīne Košeļeva

PIRMAIS AKMENS

Ir tādi ļaudis, kas par spīti visiem saviem tikumiem ir nepatīkami, un tādi ļaudis, kas par spīti visiem saviem netikumiem ir patīkami.

Fransuā de Larošfuko

Leila sēž man tieši pretī. Melno matu gali ir slapji un līp pie viņas kakla un pleciem, un acis stingi veras kādā viņai vien zināmā punktā, kas atrodas kaut kur nebūt aiz manas galvas, jo es jūtu, ka viņa skatās man cauri, ne virsū. Mēs nepieskaramies viena otrai, ja nu vienīgi mūsu kāju pirksti reizēm nejauši saduras, bet to pamanu vienīgi es, jo šobrīd viņa ir pārāk sevī. Šobrīd viņa ir vismelnākā nakts.

Nē, tas nebūt nav tā, kā varbūt no malas izskatās. Es zinu, ka tu neizvēlies, kam iemīlēties, bet man patiešām nebūtu ne jausmas, ko iesākt ar sievieti, turklāt vēl ar pašu pirmo un istāko, kāda jebkad pa šo izmocieto zemi staigājusi; un nu viņa sēž manā vannā, galīgi sakņupusi un izčākstējusi, ka izskatās vēl uz pusi mazāka nekā parasti, un mulsina mani.

Ja godīgi, man šķiet, ka Leila ir nedaudz ragana. Visi, kas ēd viņas gatavoto ēdienu, acumirkli ir pazuduši. Paliek rāmi kā dabūjusi kaķe un reizumis pat sāk tā kā vieglītēm labsajūtā murrāt. Savu pieradināšanu viņa parasti sāk ar tradicionālo *sirņicu*, pēc kuras sākas garšas kārpīņas skurbinošs ceļojums apkārt visai pasaulei – picas, pastas, risoto, pelmeņi, cepelīni, pankūkas un tā tālāk. Nav nekas tāds, ko viņa neprastu pagatavot. Un Leilas *Panna Cotta*, Jēziņ, tie ir daudzkārtēji orgasmi, kas aizgādā tevi citā – labākā – pasaulē, no kuras tu nekad vairs negribi atgriezties. Bet viņa tikām tikai smaida savu pieticīgo smaidiņu un kautri nosaka: „Veseli ēduši, veseli ēduši, *duše moje!*” Ja tobrīd tu neatrastos tai citā pasaulē, tad varētu redzēt, ka viņas acis ir pilnas nevilnīta prieka, kas radies no rūpēšanās par citu cilvēku labsajūtu.

„Es nūdien nesaprotu, kas viņam uznācis,” viņa beidzot sāk runāt. „Viņš ir pārvērties, viņš ir pārvērties gandrīz par nelabo. Man šķiet, ka naktīs es dzirdu, kā plaisā viņa galvaskauss, kad no tā spraucas ārā ragi. Kad

pieskaros, lai noglāstītu, es zvēru, mani pirksti jūt zvīņas. Tā vēl nekad nav noticis. Parasti taču viss ir pavisam otrādi! Viņš vaino mani visās pasaules nelaimēs! Padomju Savienība, holokausts, ASV karš Afganistānā un nemieri Sīrijā – pie tā visa esot vainīga es! Vēl trakāk – viņš pārmet man, ka es neskuju kājas un atstāju slapju vannas istabas grīdu. Kā viņš ir iedomājies, ka es šito visu noskūšu? Man taču sāp un neizturami niez, kad tas viss aug atpakaļ!” viņa šķendējoties piegrūž man savu kāju pie paša degungala, izšļakstot ūdeni uz tumšzilajām vannas istabas sienas un grīdas flīzēm. „Un šite! Tu tikai paskaties šite!” viņa, piecēlusies vannā stāvus, ar abu roku rādītājpirkšiem baksta savu viegli mīksto vēderapakšu. Manu acu priekšā rēgojas sprogains ērkulis, no kura līdz nabai un pat vēl drusku augstāk stiepjas melnu matiņu taciņa. „Mans vectēvs bija imams, sasodīts! Ko viņš iedomājas – ka es esmu kaut kāda manekene no *H&M* skatlogā?”

„Njā,” es novelku, kā apmāta veroties melnajā biežoknī, kas pilns sikām ūdens lāsiņiem, gluži kā dimantiņi un pērlītes juvelierizstrādājumu veikala skatlogā. „Tas varētu būt diezgan sarežģīti”.

Pie sevis nodomāju, ka šite jau nu gan var itin viegli apmaldīties, ja isti nezini, ko meklē. Lai gan – cik tad šodien ir tādu, kas patiešām zina, ko meklē? Un kas ir teicis, ka maldīšanās ir kas peļams? Galu galā – jaunas zemes taču atklāj tikai pametot krastu.

„Viņš pārmet man, ka es pārāk daudz dzeru. Nu pasaki man, viens cilvēks, kā lai šite vispār skaidrā izdzīvo? Tad taču ir jāsapūķ prātā! Vai arī jāpaliek tādām pašām tukšpaurimtukšsirdim kā viņi, bet to nu es nevaru, nē, to nu es nūdien nevaru. Es centos, es patiešām centos būt pretīga un patmīlīga, vienaldzīga

un auksta, bet man nekas jēdzīgs nesanāca. Es esmu slikta aktrise. Tas ir pārāk grūti – visu laiku melot un iztaisīties par to, kas tu patiesībā neesi. Tas ir pārāk grūti – dzīvot tikai sev, ar nepiesietu dvēseli. Kā viņiem tas izdodas? Pasaki man – kā viņiem tas izdodas? Kāpēc viņi nesajūk prātā? Kāpēc prātā sajūku es? Nīčem bija taisnība, ka ne jau mūsu grēki mūs pazudinās, bet tikumi.”

Tieši tikumi ir iemesls, kāpēc Leilu mīl un tai pat laikā nicina. Leilu mīl un nicina visi – bērni, sievietes, vīrieši, suņi, kaķi, baloži. Tie meklē viņu, paši to pat neapzinoties. Grib pieglausties, patverties, veldzēties. Pat baloži, kurus Leila nevar ciest ne acu galā, kuriem sadzērusies vienmēr mēģina uzspļaut. „Kommen Sie zurück, Kindern!” viņa klusītēm klumpačo uz saviem pārāk augstajiem papēžiem tiem tuvāk, cenšoties neaizbaidīt. Nemaņas brīžos viņa vienmēr sāk runāt vāciski. Tad viņa notupstas, nomērķē, un laiž no savas miniatūrās mutes ārā visu, kas tur tikām sakrājies. Leilai šķiet, ka baloži ir nēlabu cilvēku reinkarnācijas, kas pilsētas žurku ķermeņos izcieš sodu par iepriekšējās dzīves grēkiem.

Viņa vienmēr nēsā tos pārāk augstos papēžus. Kad prasu, kāpēc, jo tā klumpačošana, it sevišķi tad, kad esi kunga prātā, nemaz nav tik vienkārša, atbilde allaž ir viena un tā pati: „Tu nesaproti, kā tas ir, kad esi neredzama. Viņi domā, ka esi krēsls, uz kura apsēties. Es vairs neļaušu nevienam sēdēt sev virsū! Kāpēc viņi vienmēr mēģina uz mums apsēties? Vai tad nevar normāli kā cilvēki? Vienkārši pastāvēt blakus? Ko viņiem no mums vajag?”

Ir nepieciešams zināms laiks, lai saprastu, ko viņa ar to visu domā.

Kad Leilai bija septiņi gadi, Bosnijā sākās karš. Viņas vecāki domāja, ka tas kā viegla saaukstēšanās ātri vien pāries, tāpēc neko daudz līdzī nēpaņēma, atstāja mājas kādas tās bija un aizbrauca *brīvdienās* uz Vāciju pie labās krustmātes. Saaukstēšanās Bosnijā nepārgāja, gluži otrādi. Tā pārvērtās kārtīgā drudzī, bet drudzis – gripas epidēmijā. Rezultātā mājās viņi atgriezās tikai pēc pieciem gadiem, lai gan māju, kur atgriezties patiesībā vairs nebija. Leilai toties jau bija puslīdz izaugušas krūtis un pārdzīvota pirmā mīlestība.

„Tie cilvēki,” Leilas rīkle pieņemas spēkā, „tie cilvēki no Vakareuropas, viņi taču ir galīgi varkājējie! Viņi nesaprot pilnīgi neko! Piepūtušies savā lepnumā, runā tikai par sevi un neko citu. Es, mēs, mans, mūsu. Uzskaita uzvarētos karus un radītos mākslas šedevrus, it kā viņiem te šodien tiešām ar to visu būtu kāds sakars. Kāds aklums, kāda tumsonība! Man vairs nav spēka, tu saproti? Viņi mani ir izdzēruši! Viņi! Viņi un viņu milzīgais pašlepnums, viņi, kas grib valdīt pār pasauli, viņi, kas domā, ka visu zina labāk. Ne sūda viņi nezina, ne sūda! Viņu smadzenes un sirds no visa tā komforta ir apaugušas ar taukiem! Ne viņi ko jūt, ne skaidri domā!”

Nu viņa ļāvaj gandrīz pilnā balsī, skatoties kaut kur griestos, ka man paliek nedaudz tā kā bail. Es nezinu, kas tādām trakojošām leilām ir jāsaka, bet man ir sajūta, ka šī nemaz negrib, lai es viņai ko saku, tāpat nedzirdētu. Šis ir viens no tiem brīžiem, kad otram vienkārši ir jāļauj izmauroties.

„Tie Vakareuropas cilvēki jau ir piedzimuši ar interneta kabeli pakaļā, vienmēr *online*, allaž komunicēt gribot uz visām četrām debespusēm. Jābūt atvērtam, jādomā pozitīvi, jāizmanto visas iespējas. *Izmanto visas iespējas* ir šī laikmeta apakšvirsraksts, un viņi visi arī skrien un izmanto uz velna paraušanu, lai gan patiesībā tās visas iespējas izmanto viņus. Un tagad viņi vēl stāsta, ko ēduši pusdienās un fotografē sevi spoguļa priekšā! Jēziņ, nu kāda velna pēc lai kāds sevi fotografētu spoguļa priekšā! Kas tas par masveida narcismu? Ja nu tik ļoti gribas jaunu bildi, tad paprasi, lai kaimiņš nobildē, bet nepataisi sevi par muļķi visas pasaules priekšā! Kur ir viņu pašlepnums, kad tas patiesām ir vajadzīgs? Kur ir VIŅA pašlepnums, kad brēc pēc manis kā vēža slimnieks pēc morfija?”

Tas brēcošais Vakareuropas cilvēks ir Benuārs. Viņas mīļotais francūzis, Leilas *duša*, jeb īsāk sakot Bens, kas, viņas īsteno cilvēckumu vairs nespēdams izturēt, tagad rāda visu, uz ko ir spējīgs. Nu gluži kā bērns, kam pietrūkst vecāku uzmanības, vai nerealizējies pieaugušais ar pamatīgu caurumu dvēselē. Jūs jau būsit dzirdējuši, ka nakts ir vismelnākā tieši pirms rītausmas – līdzīgi šobrīd ir arī ar Benu. Leilas tuvumā tādas pārmaiņas ir neizbēgamas.

„Viņš visu laiku uzdod man tos jocīgos jautājumus. Kur tu biji? Ko tu dariji? Par ko tu domā? Kāpēc tu nerunā?” viņa turpina. „Tarkšķ vienā laidā, nevienu brīdi nevar pastāvēt klusu. Kāpēc ir tik grūti pastāvēt klusu? Klusums taču dzemdina patiesību! Man tiešām šķiet, ka tā dižlāšanās, nemitīgā vāvuļošana par neko un viedokļa paušana par visiem un visu, liecina par to, ka *bēniņos* kaut kas nav īsti *riktīgi*. Lūdzu, Ben, ļauj man pēc tevis sailgoties, es gribu pēc tevis sailgoties. Labāk, lai tevis ir par maz, nevis par daudz. Ļauj man tevi uzmeklēt pašai, kad pienāks laiks. Nelien man virsū, ļauj man elpot, tu dzirdi? Tu nepievilināsi mani ar saviem lētajiem trikiem. Man nevajag tukšus glaimus, spīguļus un grabuļus, man nevajag izpatikt. Man nevajag dzejoļus un mīlas dziesmas, man vajag ļaut būt.”

Leila beidzot raud. Viņas asaras cita pēc citas saripo vannā, un ūdens kļūst tik karsts, ka man ir jāatgriež aukstais krāns, lai mēs abas dzīvas neizvārtītos visas pasaules skumjās kā tādi pusdienu vēži kādam augstāk dzimušam par mums.

Tie pārējie? Tie pārējie viņai neko nenoziņmē, Leila viņiem tikai palīdzēja pārdzimt. Visiem tiem glītajiem un šausmīgi pārgudrajiem, kuri bārstās ar citātiem priekšā pakalājā, un citu gudro radītām teorijām, nu gluži kā es tagad; tiem zīmēties mīlošajiem, kuriem lika noticēt, ka ir viņos iemīlējusies, lai pēcāk izrādītos pavisam otrādi. Caur Leilu šie tukšpauri-tukšsirži kļuva labāki. Šķīstījās, kļuva īsti, pieauga. Citādi jau viņi diez vai paši kādreiz atjēgtos. Tas nebija lepnuma vai iekšējā tukšuma dēļ, nē, tādas lietas viņai ir svešas. Leila vienkārši izdarīja cilvēcei pakalpojumu. Pārvērta, un, kad darbs bija galā – pazuda no viņu dzīves tieši tikpat spēji kā bija tajā ieradusies.

Nē, vienmēr jau viņa nepinas ar visādiem murmuļiem un pienapuikām, cenzdamās tos pataisīt par cilvēkiem. Savu reizi viņas gultā gadās arī diezgan godprātīgi un īsteni eksemplāri. Jau piesauktais Nīče, piemēram. Ar viņu Leila sagājās veselus piecus gadus, vienubrīd taisījās pat precēties, bet tad viņa satika Žižeku, un Fridriham nekas cits neatlika, kā aizmirsties mūzikā. Es gan nesaprotu, ko viņa tajā noskrandušajā komunistā toreiz atrada, bet nu sirdij jau nepavēlēsi, turklāt

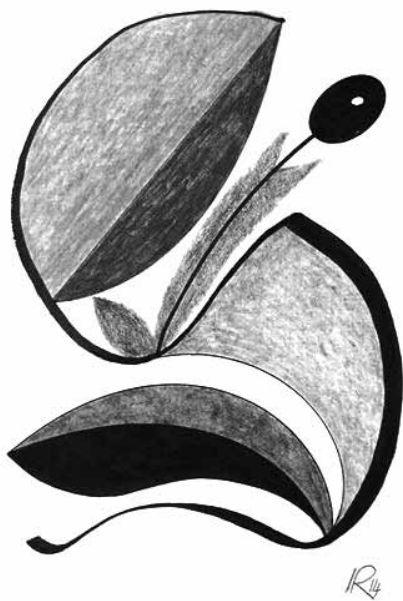
mēs nekad nezinām, kur uziesim to, pēc kā mūsu dvēsele visvairāk tīko.

Mana dvēsele tagad ir pagalam apmulsusi. Tā tīko noskūpstīt Leilu. Paņemt plaukstās viņas samirkušo galvu, kas nav diži lielāka par ananāsu, un pieplakt pie viņas lūpām kā pie alus pudeles kakliņa paģirainā ritā. Iekļūt viņā caur ādas porām, matu galiņiem, pānzdēm un acu dobumiem. Sadzerties aizgūtnēm kā tāds izslāpis teļš, izlakt sausu un atstāt guļam tur tādu pliku bez elpas un spēka. Ņemt un vienīgi ņemt, neko nedodot pretī. Kā viņi. Visticamāk gan tā nav dvēsele, kas ko tādu tīko, bet paši zināt, cik grūti šādos brīžos nošķirt kas ir kas.

„Tu esi tik laba,” viņa šņukstot saka, beidzot paskatīdamās man acīs. „Tev vienīgajai no manis neko nevajag.”

Es neesmu. Es esmu tāda pati kā viņi. Lai pirmo akmeni met tas, kas pats ir bez grēka.

Sabīne Košejeva studējusi žurnālistiku LU Sociālo zinātņu fakultātē, angļu literatūru un kultūru Viļņas U. un beigusi Rakstniecības studiju maģistrantūru Liepājas U. Kopš 2011. gada ik gadu piedalās LLC rīkotajos „Prozas lasījumos”, kur 2012. gadā lasīts arī stāsts „Pirmais akmens”. Radošie darbi bijuši publicēti kultūras periodikā, piem., *Kurzemes Vārda* kultūras sadaļā, *satori.lv* (šī gada sākumā tika publicēts stāstu cikls *Tirgusbailes*), *Kultūras Dienas* interneta versijā, latviešu kultūras izdevumā *Jaunā Gaita*.

Zīm. Ilmārs Rumpēters

Uldis Bērziņš

AKTRISEI RŪTAI BROKAI MILJARDAJĀ PAVASARĪ.

ILMĀRA DZEŅA MOTĪVS

O, Ādamasins, kas zem ādas plūst, kas tu jau miljards gadus vieno mūs ar katru putekli, ar visu plato Budu, ar semantikas kņudu, personvārdu skubu, ar koncepciju gubu! Sēkla nobrīnās ik reizi, dīgstot. Pār mūžīgajiem dēļiem telpai līkstot, sāk gēni jaunu izrādi, jo drikstot. Tai zaļā okeānā vajag nirt! Jā, ienirt viņos/mūsos! Tā ir jāmāk mirt! Un ir tev, ir tev sava zemūdene. O, kā kvēl Ādamam tā zaļā gaisma gēnos, tā miljards gadus vēl mūs vienos/vēnos, o, luga. O, detaļas! Sirds dažam Amerikā pie loga klusa. Skaļš Rīgā Ameriks. Mirkli, tu neapstādināms, tak neizsmejams. Divtūkstoš, nu – kur nulle?! Deviņas nulles – kurš nu gads? Pus gramatikas adjektivēts pozitīvi, pus leksikas – zem ūdens. Viņam, Lielajam, pa dzīslām plūst, rauj ratu dzirnavās. kad ledi lūst, sāp pierē iededzināts, lapā žūst un gotiskajos dzirņos sūcas, lūdžas dziļāk zaļasins! Tak jūti, Raiņa vieta vēl visiem niez. Jā, paļas atnāca zem rudens, pali priekš pavasaras. Atkal katrs tu Buda, atkal katram, katram, katram sava zemūdene. Uz mūžīgajiem dēļiem – gēni, Budas, mēs. Te rodas pasaules, kas pastāvēs. Jā, tanī nozīmē, ka mūžam. Un – uz savu. Zaļā limfa vēl brīdi pastāvēs pie slūžām. Ei, trešais zvans! Brauc priekškarš, veras gaismas, pērkons nostaigā kā katru gad. Tie zaļie dziļumi, tie runāt grib uz mums – vai nedzirdat? Nuja, es ar vēl kurls. Tur uzmeklē, no manis nodod ziņu! – pašām pirmām šūnām, nē! pirmām molekulām. Tur tev vajag nirt: ir, ir un ir tev sava zemūdene!

2014, Bērziemā

PĒRCIET, ABONĒJIET, DĀVINIET, ATBALSTIET *JAUNO GAITU!*

Jaunā Gaita ir globāls vislatviešu bezpeļņas kultūras izdevums. Redaktori un darbinieki nesaņem algu, rakstu autori nesaņem honorārus. Arvien meklējam izpalīgus, atbalstu un, galvenais, lasītājus!

Abonēšanu un ziedošanu varat nokārtot ne tikai ASV/Kanādā šo zemju valūtās. Maksājumus varat kārtot arī pie JG pārstāvjiem Latvijā, Eirozonā un Austrālijā.

SKAT. MUGURVĀKA IEKŠPUSI!

Labvēļu pakāpes:

Bronzas:	līdz \$99
Sudraba:	no \$100 līdz \$499
Zelta:	no \$500

Labvēļu vārdi publicēti katra JG numura pēdējā lapaspusē.

Minsteres *Dancītis*. Skat. 59. lpp.

Foto: Zare Krāslīme-Sīla

Sanita Upleja

...MŪS' DĀRGO TĒVIJU

PAR TO, KAS SVARĪGS, DĀRGI JĀMAKSĀ

Kad lielākos un mazākos svētkos, vairāk vai mazāk svinīgos brīžos dziedam savas valsts un tautas himnu, diezin vai īpaši pievērsām uzmanību vienam vārdam himnas tekstā. Tas ir vārds *dārgā* himnas pirmā pantīņa otrajā rindā vārdu virknējumā *mūs' dārgo tēviju*. Ja skatāmies uz šo vārdu himnas jeb tautas lūgšanas kopsakarā, tad šī vārda nozīmi, visticamāk, saprotam kā apzīmējumu kaut kam ļoti svarīgam, tādām, ko ļoti augstu vērtējam.

Ja ieskatāmies *Latviešu literārās valodas vārdnīcā*, tad tur šim īpašības vārdam ir dažādas nozīmes, ko mēs ļoti labi zinām un izmantojam ikdienā. Taču diezin vai, himnu dziedot, iedomājamies par to, ka vārdam *dārgs* ir arī cita nozīme – tāds, par ko daudz jāmaksā, pretstats lētam. Vai mēs tiešām pietiekami apzināmies, ka par to, kas ir svarīgs, ir arī dārgi jāmaksā tiešā un pārnestā nozīmē?

Vai vārdu spēle? Man nav ne jausmas, kā tā ir latviešu valodā sanācis, ka ar vienu vārdu apzīmējam to, kas mums ļoti svarīgs un to, kas dārgi maksā naudas izteiksmē. No vienas puses tā varētu būt loģiska saistība – tas, par ko dārgi maksāts naudas izteiksmē, ir arī gana vērtīgs un svarīgs. Taču no otras puses tāds pragmatisks skaidrojums nemaz neliekas vietā, jo dārgs var būt arī kāds cilvēks cilvēkam vai draudzība, ko par naudu nenopirksi. Turklāt arī pati „maksāšana” var būt dažāda – gan ar naudu, gan ar asinīm, gan ar asarām.

Taču, lai kā arī nebūtu ar paša vārda izcelsmi, liekas, ka mūsu himnā šis vārds ir īsti savā vietā un vienlaikus noteikti ietver vairākas nozīmes. Vai tas tā bija domāts brīdī, kad Baumaņu Kārlis radīja šo lūgšanu? Diezin vai. Visticamāk, ka toreiz tā vairāk varēja būt *dārgā tēvija* kā mīļā, vienīgā un svarīgākā.

Taču šodienas acīm raugoties, kad pati dziesma kļuvusi par himnu vēlāk dibinātajā un vēl pēc pusgadsimta atjaunotajā Latvijas valstī, vārda *dārgs* nozīme himnas tekstā noteikti

ir daudzslāņaināka un ietilpīgāka nekā sākmā domāts. Tagad mēs zinām, cik ir maksāts par šo valsti, zemi un tautu. Tagad mēs zinām, ka pēc tam nāca Piektais gads, strēlnieki, bēgļu gaitas, Brīvības cīņas, smags atjaunošanas darbs, Sibīrijas moku ceļi, izdzīšana trimdā un padomju verdzības pusgadsmits.

Maksāšana nemītējas. Atjaunotās neatkarības deklarēšanas 24. gadadienas priekšvakarā, Latvijas dalības NATO un Eiropas savienībā desmitajā gadskārtā un lielu ģeopolitisku satricinājumā ēnā mēs patiesībā varam atviegloti nopūsties, ka mums šodien tā maksāšana sanāk mazāka un vieglāka. Salīdzinājumā ar to cenu, ko par valsts dibināšanu „maksāja” mūsu priekšteči, mēs, pirms gadsimta ceturkšņa valsti atjaunojot, esam tikusi cauri ar salīdzinoši mazāku „maksu”.

Mūsu priekšteči, kas izcīnīja un no I Pasaules kara gruvešiem uzcēla mūsu valsti, patiesībā augstu cenu maksāja divas reizes – valsti iegūstot un pēc divdesmit gadiem to zaudējot. Arī mēs turpinām „maksāt” vēl divdesmit gadus pēc valsts atjaunošanas.

Tomēr mūsu „maksāšana” ir daudzkārt un nesalīdzināmi vieglāka. Arī tad, ja pašam par savu naudu jāatjauno padomju varas saposītis lauku īpašums vai pilsētas nams. Arī tad, ja pašam no sava nopelnītā jāpieliek pie pensijām vecākiem, kuru darba gadu augļus izsaimniekojusi padomju vara.

Lai cik smagas un netaisnīgas mums šobrīd liktos materiālās dzīves grūtības, mums tomēr jāsaprot, cik nesalīdzināmas tās ir ar grūtībām, kādas pārcietuši cilvēki pirms mums.

Tieši tāpat mums jāsaprot, ka patiesībā atvēlēt lielākus līdzekļus valsts aizsardzībai šo-

brīd ir salīdzinoši ļoti maza un viegla maksa par drošību un brīvību.

Ikkatram jāmaksā. Mazai tautai būt, mazu valsti un kultūru uzturēt vienmēr būs dārgāk, nekā kaut ko lielu un vairumā. Turklāt šī sakarība jau nav nekas jauns. Ar to vienmēr saskārušies mūsu priekšteči nelielajā zemes pleķītī pie Baltijas jūras apbus Daugavas krastiem. Tomēr kaut kāds iekšējs dzinulis, spīts vai niķis viņiem ir licis vienmēr piemaksāt tiešā un pārnestā nozīmē par savas patības saglabāšanu tā vietā, lai pārvācotos vai pārkrievotos un kļūtu par daļu no kaut kā lielāka.

Ja mēs vēlamies būt viņu cienīgi pēcteči un saimniekot šajā zemē, tad mums jāapzinās, ka par tik ekskluzīvu dzīves veidu ir gana dārgi jāmaksā.

Ekskluzīvas jeb vienreizējas un neatkārtojamas lietas vienmēr ir maksājušas un maksās dārgi. Vai tā būtu dārga zīmola somiņa, īpašs viedtālrunis vai izcila vīna pudele. Tāpat kā kvalitatīvas, rūpīgi ar rokām darinātas un laika pārbaudi izturējušas preces. Mēs taču mēdzam tādās ieguldīt, pat ja mūsu ročība nav diez ko varena.

Latvijas valsts tāda, kāda tā cauri vēstures lokiem un laikmetu griežiem ir izgājusi un par ko kļuvusi 2014. gada pavasarī, ir gan rūpīgu roku darināta, gan laika pārbaudi izturējusi veinreizēja un neatkārtojama. Mums tā ir dārga, jo neaizstājama, un dārga arī tādēļ, ka par to ir tik daudz maksāts. Vai esam gatavi maksāt arī turpmāk, atkarīgs no katra no mums (<www.ir.lv> 2014.3.V).

Neatkarīgā žurnāliste Sanita Upleja raksta par aktuāliem, sabiedriski politiskiem jautājumiem kopš 1993. gada. Lielāko daļu sava profesionālā mūža pavadījusi laikrakstā *Diena*, sadarbojusies arī ar LTV Ziņu dienestu un *Radio Brīvā Eiropa* Latviešu redakciju Minhenē.

Liāna Langa MAIDANA BORŠČS

ārā saule un spīts
māte rosās pie plīts
dēliem vāra
Maidana boršču
uguns roze plaukst
katlā vēji dzied
māte vāra
brīvības zupu
zemes sviedros
briedušas bites un sāls
mātes asaras
dzēris ir ūdens
likšu, dēli, jums katlā
ko teic mana sirds
vārot ukraiņu
tautas zupu
nāve izklīdīs
kad to nesīšu jums
dziedās Dievmāte
debesu stepē
tas jūs pasargās
tas jūs sasildīs
jo es vāru jums
dzīvības zupu
pirmā karote
būs par asinīm
ko vectēvi
šai zemē lēja
otrā karote būs
par mērdētajiem
nāves plaujā
golodomorā
trešā karote, dēli,
par spēku būs
ienāks jūsu
ar katru elpu
trešā karote, dēli,
par brīvību būs
tādēļ vāru jums
Maidana boršču

Juris Kronbergs

GRAVITĀCIJAS VIĻŅI

Kad šajās dienās domāju par Ukrainu
domāju par sabiedroto konferenci Jaltā
Otrā pasaules kara beigās
domāju arī par savu dzīvi, piemēram, par 1975. gadu
kad gribēju izdarīt kaut ko pavisam triviālu
bet man pašam ārkārtēju: pirmo reizi mūžā
apciemot savu tanti
un viņas meitu, manu māsiņu
Viņas dzīvoja tēva bērnības mājās
latviešu ostas pilsētā Liepājā
Toreiz Liepāja, padomju flotes bāze, bija slēgta pilsēta
(Tas iesākās 1939. gadā: lai aizstāvētu savas intereses
Krievijai vajadzēja pieeju Latvijā
ledus brīvām Baltijas jūras ostām)
Tādēļ tikāmies citā vietā: galvaspilsētā Rīgā
vienīgajā, ko man kā tūristam bija atļauts apciemot
Vēl papildu sarežģījums - mana pavalstniecība:
es nebiju pavalstnieks nekur
es biju *bezpavalstnieks*

Mans vienīgais dokuments bija *Zviedrijas svešinieka pase*
kuru izsniedza *Zviedrijas ārzemnieku pārvalde*
Piezīme rokrakstā ļoti maziem burtiem
ziņoja, ka *šī dokumenta turētājs* (dzimis Zviedrijā 1946. gadā)
ir Padomju Savienības pavalstnieks

Kad padomju vēstniecībā Stokholmā aizpildīju anketu
vīzai, man bija jāpasaka, kas ir mani radi Latvijā
un kur viņi dzīvo
Manis paša vienīgā drošība pirms ceļojuma bija piederība
rakstnieku organizācijai *P.E.N. International*
Tādējādi nācās satikt savus radus, vienīgos, kas pārdzīvojuši
karu un deportācijas, Rīgā
Muitā Tallinas ostā Džoisa Uliss
latviešu tulkojumā (izdots Zviedrijā) tika konfiscēts
Muitas ierēdnis, kas milimetru pēc milimetra pārmeklēja
manu ceļasomu, runāja tikai krieviski
Pavadoņi nakts vilcienā uz Rīgu (ar dienas nedrīkstēju braukt)
runāja tikai krieviski, Rīgā visur uzraksti krieviski...
Un tagad, pirms pāris dienām, pilsētas centrā
bija redzami plakāti ar saukli: *Krievu valoda no Sevastopoles līdz Rīgai*
Tos nesa tie, kuriem Krievijas valsts televīzija
ir vienīgais mūsu laikmeta tuls
Iespējams, tas ir iemesls
kādēļ es, kad šajās dienās domāju par Ukrainu
domāju arī par savu pirmo Rīgas braucienu, par Jaltas konferenci
Krimā un jūtu, kā daudzi citi
zemē, kurā nepiedzimu
bažijas par nākotni, bažijas ikdienas dzīvē

Autora atdzejojums no zviedru valodas

Dzejoli rakstīju, Liānas Langas un zviedru kolēģa Ulfa Eriksona mudiņās, zviedru valodā, tas publicēts Zviedrijas nozīmīgākajā laikrakstā „Dagens Nyheter”. Par dzejoļa nosaukumu „Gravitācijas viļņi”: šī gada marta vidū astronomi ziņoja, ka atrasti vēl papildu pierādījumi t.s. inflācijas teorijai, tātad tam, kas notika mazāk nekā miljoniem miljona daļu sekundi pēc Lielā sprādziena, kad mūsu universs neiedomājamā ātrumā kļuva neiedomājami liels. Lielais sprādziens ir kā telpas, tātalaika sākums. (jk)
Liānas Langas „Maidana borščs” un Jura Kronberga „Gravitācijas viļņi” pārpublicēti no literatūras žurnāla *Latvju Teksti* (2014,18:32).

Uldis Briedis. *Rudens Sēmes pagastā*

Par fotomeistaru skat. *JG267:33-53*

Dace Micāne-Zālīte

Dzejas kopa veltīta 2014. gada
7. augustā Aizsaulē aizgājušajai
mātei, filoloģei un dzejniecei
Guntai Micānei.

18. NOVEMBRA DZIESMA

Cik ilgi es būša tava,
Cik tev, Latvija mana?

Ceļā ejot lietuslāsēs
Mazgāju seju.
Tās asaras, svētība tava
Lieta pār bērniem ceļos.

Zvani, skani dzīvā mēlē!
Tava balss ir arī mana
Latvija
Sauja sārtu dzērveņu,
Dzērvju deļa purva viršos,
Medus šūna kārē dzintardzidra,
Dūraiņi maigi adīti rakstos,
Krāsns mutē uguns šķīla,
Uz mūžu saderēta
Tava un mana mīlestība.

Guilforda, 2012

Šogad izdota Daces dzeja un librets mūzikas diskā
Zalkša līgava, bet pērngad dzejniece iegūst starptautisku
atziņību dramaturģijas laukā ASV ar 1 000 vārdu lugas
uzvaru lasījumaam *Kur meklēt Šambalu*.

KĀ VISS SAGRIEZIES

Kā viss sagriezies!
Vējrādis apjucis -
Kur kura puse?
Grozās un meklē
Spici rādāmo gaisā
Pēc debespušu kārtības
Kā radaru izbāzis.
Dienvīdu upe, rāmi dzeltena,
Pie Ziemeļblāzmas aiztecējusi,
Austrumu rozēs rietošai saulei
Matos iespraudusi.

Kā viss sagriezies!
Riņķu riņķiem
Spirāles tornis
Līdz debesīm izaudzis
Un trepēs iekāpis,
Mēness visas zvaigznes
Pa kāpienam salicis -
Kā kāzu namā,
Kas tevi tik augšup, un augšup....

Viss sagriezies,
Jaunu telpu un elpu tev iedevis.

Vecais kažoks tagad tik
Līdzās sēņu grozam un
Žagariem iekuram
Sagrieztiem vilku vāļu stiebriem,
Tos ņems viņš par biedriem
Lēnām vakara sarunām
Pie uguns, ko iekuram,
Debesu virzienus rāmi
Vietās piesienot
Un vējrādi pareizā virzienā noturot.
Dienvīdi, ziemeļi,
Austrumi, rietumi.
Ceļa krusti,
Māras raksti,
Četras puses.

(pēc Janīnas Kursītes recenzijas dzejoļgrāmatai *Vāveru gane*)

DZINTARA KRELLES

Lietas, kas ilgi bijušas saistītas ar mums,
iesūc sevī kādu mūsu būtības daļu
Zenta Mauriņa – Tālā gaita

Noguruši dzintari
Nesti ap trimdinieču kakliem,
Kreļļu pogaļas
Kā sviesta purenes
Pieupju pavasara pļavās.
Dzintargraudi – trimdinieču,
Pasaules ceļa gājēju rota,
Dziesmu dziedot ne raudot,
Dēlam latviešu valodā stāstot
Par tēva mājām atstātām,
Atmiņu dzīparu tinot,
Kā vakarēšanā, krēslas stundā,
Dēlam lina kreklu rakstot.
Kas ir nesis šīs dzintara krelles,
Kā zobenu virsaitis Namejs,
Tas neizsāpēs un nesajauks,
Tas zin, kas savējs, kas manējs.
Tādi ir daudz – tūkstoš tūkstoši
Dzintara kreļļu valkātāju dēli.

Mātes dienā, 2012

GĀJPUTNI

Vai kāds mani sauca?
Kāsis gājputnu pāri man traucas.
Vai kāds mani lūdzas,
Uztic bēdas, sūdzas?
Pār tīrumu dzestra vēja vēdas.
„Latvijā atgriežas gājputni,”
Raksta avīze „Diena”.
Kas mani sauca?
Virš meža gājputni traucas.
Kas mani sauca?
Putni atbildi teic – tava zeme un tauta.

2012.28.III

* * *

Lauki un laukakmeņi
Ir Latvijas stūrakmeņi.
Tie snauž māju pamatos
Greznā granīta mūrī
Laukakmeņu vizlas dzīslas
Kā zvēru takas līkloču
Vijas man blakus.
Akmeņu gludi skūtās galvas
Viedi sēž zāļu kumšķos
Saules siltumā pļavās.
Paceļu tādu saules siltu
Akmens klaipu un līdzi
Staipu kabatās savās.
Pļavās stārķi māca bērnus,
Kur nākamo gadu atgriešanās.
Lauki un laukakmeņi
Ir Latvijas stūrakmeņi –
Tavu māju pamats.

OKTOBRIS

Pavadīju oktobri
Ķekatu cepuri sasēju
No sausām smilgām.

Izskrēju riņķi pa sētām, mežiem
Lauka mala, ziemāji.

Sakņupis sēž vecis vai velītis.
Ar Dieviņu vecīte sarunājas.

Lapkritis,
dievaines, rudenāji.

Marblehead, 2013.X

**PIE VECĀSMĀTES.
POGU LAUKI**

Pelēki arumi
Jeb vecāsmātes
Adīta jaka
Vairāk labiski
Kabata un
Pie atloka saspraužamā adata
Arumi.
Pieliekamā kambarī
Brūkleņu pērnās vasaras zapte
Mājas kliņķis durvīm-
Simtgadīgs
Muzeja cienīgs
Pagājušā gadsimta
Paraugš,
Ko rokas
Ir sveicinājušas -
Mājnieki,
Kas vēlāk strēlnieki,
Otrā stāva īrnieki
Jelgavas dzelzceļnieki.
Arumi, kad čigāns ar
Zirgu nāk un uzar
Kartupeļu stādāmo lauku.
Vienreiz redzēju kā viņš savā sētā
Lietus laikā peļķē mazgāja trīslitru burkas.
Arumi kā vecāsmātes jaka,
Tepat pirmā trompešnarcise
Dzelteni izziņo pavasari.

* * *

Pavadīju septembri
Un ietinu viņam
Sviestmaizi
Kļavu lapās.

Aizgāja
Neatsveicinājies,
Tikai gājputnu spārni
Atvadas māja.

Ar āra sauli
Ūdens vilni un vēju
Nespēkošos -

Dienu kamolu
Uz iekšu tīšu,
Baltu ziemu izadīšu.

Marblehead, 2013.X

**VASARAS
MELANHOLIJA**

Es sagribējos vasaras un
Uzvilku baltas linu drēbes,
Sajutu kā izsmaržo vistot
Pušķos pa pļavām lasītas
Rūgti saldas vīgriezies.

Pilns sāts kad ēstas
Ir žāvētas zivis no Raga ciema,
Dvielī no jūrmalas satītas
Sandales, smilšaini peldkostīmi,
Neatrasti dzintari, viļņu rāmie
Un nomierinošie apskāvienī.

Vasaras nakts smarža dārzā,
Ugunscura dūmi un draugu smieklī.
Simts kaimiņu sētu rietas suņu dziesmas,
Mazliet odu pasikšana,
Bet rīta pusi lakstīgalas iesilda
Ar prātu apburošu balsi.

Jau biju vasarā un kāri izskrēju
Pa lielceļu ar smilšu maigo čirkstēšanu,
Tik apstājos, kad tu man pretī nāci,
Kad tu man pretī nāci.

**ZVAIGŽŅU
MAKŠKERNIEKI.
NOKTIRNE**

Tā mēs sēdējām ezera krastā,
Pār ezeru pārklājās tumsa.
Mežu galotnes turēja lāpas,
Ar ko naktij aizdegt zvaigznes.

Tā mēs sēdējām ezera krastā,
Klusums dusēja blakus kā putns,
Viļņu virsma trīsēja trausli,
Un es dzirdēju tavu balsi.

Noķert zvaigzni krītošu alkstu,
Turēt zvaigzni kā laimi plaukstā,
Kad aiz sevis tā atstāj sidraba sliedi,
Zini, tavu vārdu dvēselē saukšu.

Tā mēs sēdējām ezera krastā,
Ķerot naktī krītošas zvaigznes,
Ēzers lūkojās debesu rakstos,
Klusi smīnot un pieverot plakstus.

Cape Cod, 2011

Signe Vanadzina. *Zvaigžņu lietus*. 2013. Eļļa uz audekla. 100 x 150 cm.

Foto: Māris Zemgalietis. Par mākslinieci skat. 38. lpp.

Paulis Birznieks

GAISMAS PILS

Jā,
augšām cēlusies ir
Gaismas
Pils, pēc iecerēm
un lielā darba, Pārdaugavas
krastmalā, pret/preti
tumsonības
laika Rīgas pilij/
cietoksnim tās otrā krastā
ar maziem lodziņiem un nodegušu jumtu,
un vācīcības spiciem torņiem
iedurtiem ar varu
latvju
pašu miermīlīgās
debess/saules sejā. Jūgendštīls,
tāpat kā Hitlerjaunatne, ir pārdzīvojis/
miris savu laiku/nelaiku, tāpat kā sovjetkrievu
bloku/špicku kastīšveida sabrūkošās
plakanjumtu dzīvojamās/
nesadzīves ēkas.
Jaunās
celtnes būvveids/
māksla paceļas ar lieliem
logiem atvērtiem uz visu pasauli; tās
slīpi dinamiskais jumta veidols nekad nesabruks
kā Zolitūdes nezolīdais viltus bērnodārzs
uz jumta, bet vairāk nekā pils un
bibliotēka tā aicinās kā
katedrāle
visu tautu vairāk nekā
lasīt/rakstīt - uz klausīt tās dziļās
zemapziņas ērģeļmūziku un, lidojot ar digitāliem
eņģeļiem kā patiesības vēstnešiem, vairs
nepielūgt un nelūgties
neko
no veciem
dižradošiem gariem, bet pašu prāta
jaunā gaismā pašiem
strādāt/
piestrādāt pie jaunradošiem
darbiem.

Par Pauli Birznieku skat. JG271:7

Rolfs Ekmanis

DISHARMONIJAS HARMONIZĒTĀJS MĀRIS ČAKLAIS* – III

Sākums JG276:10-13; JG277:30-33

70. UN 80. GADI. 70. gadi ir laiks, kad visā pasaulē jebkurā diskusijā, kas skāra literatūru Padomju Savienībā, citu vidū izskanēja Aleksandra Solžeņicina, Aleksandra Siņavska, Vladimira Voinoviča, Viktora Ņekrasova, Josifa Brodskā, Tomasa Venclovas vārdi (...). Īpaši kompartijas vadība nervozēja, kad daļa rakstnieku, dzejnieku, kritiķu un literatūrzinātnieku atteicās aktīvi piedalīties *buržuāziskās ideoloģijas, antisovjetisma un antikomuņisma atmaskošanas procesā*¹, un ar saviem sacerējumiem spēlēja uz cilvēku nacionālajām jūtām un cieņu pret pagātni, tādā veidā iedēstot padomju cilvēku apziņā svešus uzskatus un noskaņojumu.² Kārļa Krauliņa (1904-1981) (...) uzskatā viens no vaininiekiem bija arī Māris Čaklais ar savu dzejisko rotaļāšanos, spēlēšanos: *Sākumā ar vārdiem, pēc tam ar jēdzieniem, ar dzīves pretstatiem, ar pašu dzīves būtību... savā filozofēšanā viņš nonācis pie dzīves dialektiskā okeāna un, neiemācījies isti peldēt, metas tajā iekšā.*³

Zaudējis darbu izdevniecībā „Liesma” (skat. JG277:31-32), Čaklais atgriezās Literatūrā un Mākslā, sākumā kā redakcijas loceklis, tad kā dzejas redaktors (1973–1981). 1987. gada aprīlī – pakāpeniskās padomju impērijas sabrukšanas dramatiskajā un vētrainajā laikā – viņš kļuva par šī svarīgā kultūras iknedēļas izdevuma redaktoru un jau 21. augusta numurā publicē pa visu pirmo lappusi Brīvības pieminekļa fotoattēlu. Ievietot šī pieminekļa attēlu jebkurā drukātā izdevumā bija stingri

¹ Rolfs Ekmanis. *Latvian Literature under the Soviets 1940-1975*. Balmont, MA: Nordland, 1978:301.

² *Padomju Jaunatne* (1971.21.IV).

³ *Karogs*, 4(1974):135.

*Raksta pirmpublicējums *Journal of Baltic Studies* (skat. JG276:10). Šeit iespēstā, redakcionāli precizētā teksta pamatā ir saīsināts un Beatrisas Reidzānes no angļu valodas latviskots variants, kas iespēstā rakstu krājumā *Ceļojums dzejnieku pasaulē: Māris Čaklais, Egils Plaudis* (Sastād. Ieva E. Kalniņa un Anda Kubuliņa. Rīgā: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013).

Uģis Mežavīka sarīz

aizliegts. Tajā pašā numurā pārpublicēts tiek līdz tam aizliegtais trimdas rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa dzejolis prozā *Piemini Latviju*. Par šiem pārkāpumiem laikraksta redaktors saņem brāzienu no LKP CK otrā sekretāra Vičālija Soboļeva.⁴

Arī citādos veidos Čaklais turpina būt režīmam ne visai ērts kultūras darbinieks, taču viņa popularitāte, šarms, harizma, spars, entuziasms un spožums ļauj viņam manipulēt vietējos kultūras uzraugus un pat tikt apbalvotam – Ļermontova balva par dzejdarbu tulkojumiem (1980), tajā pašā gadā Latvijas Komjaunatnes balva, bet 1985. gadā, kad jau manāma kļuva Mihaila Gorbačova *perestroika* un *glasnostj* – LPSR Nopelniem bagātā kultūras darbinieka nosaukums. 1986. gadā viņš kļuva par starptautiskās PEN (saīsinājums no *Poets, Essayists and Novelists*; līdz tam PSRS aizliegtās) organizācijas locekli un no 1990. līdz 1992. gadam – par Latvijas PEN Centra prezidentu.

Pēc neatkarības atgūšanas 1991. gada augustā, kad *Literatūra un Māksla* tiek pārdēvēta par *Literatūru un Mākslu Latvijā*, Māris Čaklais paliek redakcijas sastāvā, bet no 2000. gada novembra līdz pat savai nāvei (2003) ir literatūras „biezā žurnāla” *Karogs* atbildīgais redaktors, turklāt apveltīts ar ļoti augstu pienākuma apziņu – pat šķietami visnesvarīgāko manuskriptu viņš izlasa un novērtē personīgi. Minētajiem godinājumiem seko Latvijas Zinātņu akadēmijas goda lo-

⁴ Māris Čaklais. *Laiks iegravē sejas*. Rīgā: Jāņa Rozes apgāds, 2000:46.

cekļa tituls, augstākais Latvijas valsts apbalvojums Triju Zvaigžņu ordenis, Latvijas Dzejas balvas laureāta tituls, arī vairākas ievērojamas starptautiskas godalgas par ieguldījumu rakstniecībā – norvēģu Nansena balva (Fridtjof Nansen Award), vācu Herdera (Johann Gottfried Herder) prēmija (2002) u.c.

Māra Čaklā dzejoļu izlases iznākušas vācu, angļu, lietuviešu, poļu, ukraiņu, armēņu, uzbeku, tadžiku valodā un deviņi dzejoļu krājumi krievu valodā. Bez dzejoļu grāmatām/izlasēm, esejām, atmiņām un vairākām savu laikabiedru biogrāfijām, viņš ir sarakstījis arī piecas dzejoļu grāmatas bērniem – *Bimm bamm* (1973), *Minkuparks* (1978), *Kocis* (1984), *Aprīļa pilieni* (1990), *Uzraksti uz sētas* (1999), divas stāstu grāmatas – *Divi dzīvi zaldātiņi* (1996) un *Jaurā govs, skumjā govs* (2002). *Divi dzīvi zaldātiņi* patiesībā uzrunā kā bērnus, tā pieaugušos. Tajā lietotas tautsdziesmu un pasaku formulas, kā arī aizguvumi no Andersena (Hans Christian Andersen) un Kārļa Skalbes pasakām, ievietoti Bībeles citējumi un pat rindas no padomju lēģeru žargona – ar domu, ka bērni izbaudīs stāstījumu, lai arī neuztvers sociālo un politisko kontekstu.

POĒTISKĀ TEKSTŪRA. Māris Čaklais visbiežāk raksta maldinoši paviršās brīvās vārsnās, ko negrožo vispārāzīti kanoni. Lielākā darbu daļa ir galēji sablīvēta, ar visaptverošām vārdu spēlēm, spontanitāti un dinamiskām semiotiskās un ekspresīvi ritmiskās “nolemtības” saspēlēm. Viņa valoda aptver visu valodas kopumu, kas iezīmē arī spēju pārtapt jaunā veidolā. Viņš, it kā rotaļājoties, jauc kopā literāro ar ikdienas izteiksmi, piemēram, saulrietu un beigtu kaiju, abiem tēliem iegūstot vienlīdz spēcīgas poētiskās funkcijas. Skaistais un neglītāis viņam parasti ir vienlīdz dārgi, jo skaistums varot slēpties arī tādā šķietami neglītā un nedzejiskā parādībā kā gliemezi. Dzejoļos redzamas apzinātas atkāpes no gramatikas normām, žargona vārdi un izlokšņu izteicieni. (..). Citējot dzejnieci un dzejas kritiķi Astrīdi Ivasku, *turēšanās kopā ar viņu līdzinās iešanai aiz ātri ejoša gida pa brīžiem pagaistošu taku cauri briksņiem. Pušu pārcirsts sakāmvārds šeit, slēpts mājiens uz tautas ticējumu tur, tiši sagrozīti latviešu klasiķu citāti, atsaucis uz aktuālām problēmām vismaz duci dažādu nozaru, arī ārzemju rakstnieku un svešu zem-*

*ju atbalsis – tas viss veido dzeju ar bagātīgu tekstūru, jāsaka – ar visbagātīgāko starp šodienas latviešu rakstniekiem.*⁵ Lasot katru dzejas krājumu kā atsevišķu vienību, pārsteidz tas, ka nav izlīdzinātu robežu. Tā vietā ir asi stūri, sava veida nekārtība, trūkst vienotības vai organizētības. Bet, iedziļinoties viņa poētiskajā sniegunā *in toto*, rodas gluži pretējs iespaids – asie stūri un šķietamā disharmonija izzūd, un vērigam lasītājam kļūst skaidrs, ka cauri disharmonijai dzejnieka taka ved pretī harmonijai. Parādot haotisko pasauli tādu, kāda tā ir – ar visiem tās ierobežojumiem un pretrunām, ar tās absurdumu un bezjūtību –, un noteikti ignorējot dažādos diženuma simbolus, viņš mēģina harmonizēt disharmoniju, kā to tik precīzi konstatējusi dzejas kritiķe Ruta Veidemane.⁶ Šī harmonizētā disharmonija caurauž gan viņa vārsmu saturu, gan formu, vai, lietojot Čaklā paša terminu, *poētisko tekstūru*. Viņa poētiskie tēli, dažkārt pat veseli dzejoļi, nav izskaidrojami kā izolētas vienības. Tie kļūst jēgpilni, tikai skatot tos kopumā. Dzejoļa atslēgas vārdi bieži ir tādā citu vārdu ielenkumā, kuriem, kaut tie arī ir nozīmīgi tekstūrai, ļauts dezorientēt. Un nav noliedzams, ka dzejnieks gaida no lasītāja tādu pašu uztveres ātrumu un amplitūdu, kāda ir pašam. Tāpēc daudzi uzskata Čaklo par sarežģītu dzejnieku.

PIRMDIENA. Māra Čaklā pirmā krājuma manuskriptu ar nosaukumu *Gribu pamosties brīvs* cenzūra aizliedz publicēt. Dzejnieks ir sasniedzis 25. gadskārtu, kad iznāk viņa pirmā grāmata *Pirmdienā* (1965). Jauna darba nedēļa parasti sākas ar pirmdienu, un Čaklā *Pirmdienā* kļūst tikpat daudzsološa pašam jaunajam dzejniekam kā visai latviešu literatūrai – spožas un unikālas darba un dzejas dzīves sākums. Mazajā grāmatiņā mīkstos vākos ar 34 dzejoļiem (cena 6 kapeikas) jau tad, neraugoties uz vietām nevienādu kvalitāti, atpazīstam atbildīgu rakstīšanas veidu, dzeju, kas ar visiem tās negadītājiem pagriezieniem, pārsteidzošiem salīdzinājumiem un noslēpumainību liecina par dziļu un iespaidīgu jūtu pasauli. Daudzas tēmas caurvijas lielākajai daļai no turpmākajām dzejoļu grāmatām. Tajā pat laikā dzejnieks zina: *Es daudz*

⁵ *World Literature Today*. 1983:325-326.

⁶ Ruta Veidemane. „Sašvīkوتا ir zeme...” *Kritikas gadagrāmata IX*. Rīga: Liesma, 1982:149.

ko vēl nezinu, / Jo dzīve ir bezgalīga.⁷ (..) Rakstnieka un literatūras kritiķa Gunta Bereļa ieskatā Čaklā pasaule dažreiz kļūst hermētiska un gandrīz nepieejama, ietīta necaurredzamā metaforu mudžeklī, bet dažreiz tā atveras apbrīnojamā vienkāršībā un jūtīgumā.⁸ Daudzus dzejoļus ierosina daba. Zāles, koku un putnu patiesums īpaši uzrunā dzejnieku. Viņš sastata dabas pasaules vērojumus ar savas dzīves un jūtu attēlojumu. Izteiksmīgas ir tikpat kā netveramās izsmalcinātās pārejas no vecā nolemtības uz jaunā gaidīšanu, no skaidrās un caurspīdīgās rudens nakts uz skarbo ziemu: *Saka – / No putniem, kas paliek pie mums, / Katrs desmitais izdzīvojojt. / Nestāsti mums vēl par ziemu, nakts!*⁹

Citu tēmu, kura iezīmējas gandrīz katrā krājumā, pirmoreiz iepazīstam *Pirmdienā* – sarežģītās attiecības starp dzejnieku un Latvijas vēsturi, gan seno, gan jaunāko, un šajā sakarā arī visa Baltijas reģiona vēsturi, kur vienmēr klāt ir iekarošana, sadalīšana, saraušana gabalos, apspiešana, brutāla vara un svešu kultūru dominēšana, ko nosaka šo tautu ģeogrāfiskais stāvoklis krustcelēs starp austrumiem un rietumiem. Dzejnieks kā sargs skatās pāri dzimtās zemes mežiem, tās laukiem un cilvēkiem. Eiropas romantisma garā Čaklais atrod dziļus iedvesmas avotus vēsturē, mūsu bagātajā dainu klāstā, kuru cilmi lielākoties attiecina uz dzimtbūšanas laikiem, jūgu, ko latviešiem nācās ciest daudzus gadsimtus. Kamēr vēsture, kā to saprot vēsturnieki, meklē cēloņus, Čaklā interešu lokā ir cilvēku priekšstati un pagātnes ainas.

Latviešu dzejnieki jūt tradīciju spēku. Māris Čaklais nav izņēmums. Viņā dziļi vibrē radniecība ne tikai ar laikabiedriem, bet vēl vairāk ar priekštečiem. *Atsaukt dzīvē mirušos nav nekāda burvestība*, ir teicis Roberts Greivs (Robert Graves), jo: *Maz ir pilnībā nomirušo / Uzpūt mirušā dziestošajām oglēm / Un dzīva liesma sāksies.*¹⁰ *Pirmdienā* Čaklais uzpūš liesmu gan Raiņa (1865-1929) dziestošām oglēm (..), gan arī Rūdolfā Blauma-

ņa apcerētajiem cilvēka dvēseles morālajiem konfliktiem. (..)

Čaklajam tipiski ir mēģināt paplašināt ģeogrāfiju un padziļināt vēstures atskaņas savā lirikā. Labs piemērs tam ir dzejolis „Monkadas karnevāla naktī” (1953.26.VII), atceroties Kastro (Fidel Castro) neveiksmīgo uzbrukumu Monkadas (Moncado) kazarmām Santjago de Kuba (Santiago de Cuba), lai gāztu Batistas valdību. Jāpiebilst, ka Kubas revolūciju toreiz daudzi Padomju Savienībā, īpaši tur iekļautajās nekrievu republikās, uzlūkoja ar simpātijām kā mazas nācijas cīņu par to, lai paši noteiktu savu likteni. Krājumā ir arī dzejolis par Džeimsu Mereditu (James Meredith), ASV Gaisa spēku veterānu un pirmo nēģeru studentu, uzņemtu Misisipi Universitātē (1963), un viens dzejolis par Eihmanu (Adolf Eichmann), kuram tika pierādīta līdzdalība žīdu iznīcināšanā nacistu koncentrācijas nometnēs Hitlera varas laikā 30. gados un 40. gadu sākumā. (..)

KĀJĀMGĀJĒJS. Otro krājumu *Kājāmgājējs un mūžība* (1967) raksturo poētiskas pārdomas par vietas nenoteiktību un laika ritējumu – postījumi, ko nodara laiks, pārmaiņas, ko tas uzspiež personas dzīvei. Laiks kļūst apbrīnojami sagrozīts, paātrināts un tad brīnumainā veidā sasaldēts. Salīdzinot divas šķietami atšķirīgas lietas – parastu kājāmgājēju un metafizisko mūžības koncepciju –, dzejnieks secina, ka mūžība meklējama kājāmgājēja *Es* dzīlēs: *Un tad pēkšņi skatāties – /* ▶

⁷ Māris Čaklais. *Pirmdiena*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1965:26.

⁸ Astrīde Ivaska, Māra Rūmniece (eds). *All Birds Know This: Selected Contemporary Latvian Poetry*. Rīga: Tapals, 2001:8.

⁹ Māris Čaklais. *Pirmdiena*... 31.

¹⁰ Robert Graves. *The Poems of Robert Graves Chosen by Himself*. New York: Doubleday, 1958:126.

Eduarda Keiša saržs

Juris Šlesers

NO IZDEDŽIEM – FENIKSS

Vēsturnieks Uldis Neiburgs sāk publicēties atjaunotās Latvijas presē 1990. gados, būdams vēl students, vēlāk doktorants un Latvijas Okupācijas muzeja pētnieks. Nule iznākusi viņa pirmā grāmata „Dievs, Tava zeme deg!” / *Latvijas Otrā pasaules kara stāsti*¹ – apjomīgs 400 lpp. sējums, kurā Dr. hist. Neiburgs sakopojis savu no 1999. līdz 2009. gadam *Lauku Avīzē* (vēlāk *Latvijas Avīze*) un tās pielikumā *Mājas Viesis* publicētu rakstu izlasi, tos dažviet papildinot ar jaunākiem atklājumiem un atziņām. Ar viņa zinātniskā darba stilu, līmeni un interešu jomu iepazīnos, lasot pirms trim gadiem iznākušo Neiburga ko-rediģēto grāmatu (*Divas puses / Latviešu kara stāsti*,² kuras saturā arī viņa

¹ Rīga: Izdevniecība „Lauku Avīze”, 2014.

² Redaktori Uldis Neiburgs un Vita Zelče, Rīga: Mansards, 2011. Skat. recenziju *JG* 270:33.

► *Arī viens kājāmgājējs! / Iet un savā nodabā / Ar mūžību sarunājas.*¹¹ Cits līdzīgs tēls, kas dominē visā viņa poētiskajā oevrē: *Es esmu bagāts. Man pieder viss, / Kas ar mani ir noticis.*¹² Tikai redzamā pasaule kopā ar tiem brīžiem, kas savilņojuši pašu dzejnieku, pelna, ka to pārvērš dzejā. Tādā veidā viņš sevi padara par *acumirkļu savācēju*, dziļi personīgu pārdzīvojumu krājēju. (Pēc 15 gadiem viņš pārfrāzēs pats sevi: *Es esmu bagāts – man pieder viss, / kas ar mani nav noticis. / Pusapjēgts, pušplēsts, vāri jausts / nekaunīgi kā saule aust.*)¹³

Abstraktas idejas, ideoloģija vai filozofija – tā Čaklajam nav personīga pieredze. Viņš kļūst *genius loci*, būdams uzmanīgs pret dabas pasaules neapturamo starojumu. Nav neviena auga vai putna, vai koka, kas būtu pārāk mazs vai pārāk mazsvarīgs, tāds, kas nebūtu vērts, ka dzeja noliecas tā priekšā. Viņš apdzied linus, nātres, dadžus, margrie-

¹¹ Māris Čaklais. *Kājāmgājējs un mūžība*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1967:57. Skat. arī: *Pulksteņu ezers*. Rīga: Liesma, 1979:31.

¹² Turpat... 7. Skat. arī: Māris Čaklais. *Četri balti krekli*. Rīga: Liesma, 1991:16.

¹³ Māris Čaklais. *Kurzemes klade*. Rīga: Liesma, 1982:37.

eseja „Latviešu militārie formējumi PSRS un Vācijas bruņotajos spēkos Otrajā pasaules karā”. „Dievs, Tava zeme deg!” sakopotie raksti toties vairāk publicistiski nekā formāli zinātniski – saistoši, viegli lasāmi. Diemžēl nav vēru – nedz norādījumu, kad un kur bija pirmpublicējumi.

KANTĀTE. Vadmotīvs, kas sasaista šo krājumu – dodot tam traģisko koptoni – ir virrakstā citētā komponistes Lūcijas Garūtas dziesmā vērstā Andreja Eglīša dzejrināda „Dievs, Tava zeme deg!” – kantātē *Latviešu lūgšana Dievam* (1944). Tā īpaši izcelta krājuma priekšvārdā un atkal pēdējā rakstā par dzejnieci Ilzi Kalnāri (1918-1968), kura – kara beigu dienās, Talsu baznīcā – traģiskā ekstāzē klausoties šo kantāti, sacer Eglītim vēltītu dzejoli. Vēlāk dziļajos krievu okupācijas laikos Kalnāre izdara pašnāvību.

Krājuma iekārtojums nosacīti hronoloģisks – katrs raksts tematiski saistīts ar kādu datumu, kurš tad nosaka tā vietu 33 rakstu virknē – sākot ar 1941. gada 1. jūliju un noslēdzot ar

tiņas, avenājus, spirejas, baldriānus, skābenes, jāņogas, dilles, ķimenes, saulespuķes un tā tālāk. Dzejolī “Dārzā” cilvēka dzīve ir pielīdzināta dārzam: *Kur katrai lapai sava nozīmība. / Ik lapa – dzīve. Katrai režģis savs. / Nav lapu vienādu, un dzīvju arī nav.*¹⁴ Čaklā alkas pēc dzīves viņam ir absolūta vērtība, visaugstākā no vērtībām. Visu viņa dzeju apdveš neremdināma griba dzīvot – *tev nekad nepietiks šīs pasaules.*

Dzejolī bez nosaukuma, kas sākas ar rindām *Uz zemeslodes, zem saules / mūs trīsarpus miljardu. Tajos / latviešu pusotra miliona tikai. Tas ir kā / pusotra piliena jūrā,*¹⁵ viņš savu dzeju prasmīgi krusto ar tautas dzeju, t.i., veco un jauno, nekad neslēpjot, ka galvenais, kas piesaista uzmanību, viņam ir zeme, kur viņš sācis savu mūžu.

Turpinājums sekos

Tulk. Beatrise Reidzāne

¹⁴ Māris Čaklais. *Kājāmgājējs...* 139. Skat arī: *Dzeguzes balss*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000:21-22.

¹⁵ Māris Čaklais. *Četri balti krekli...* 37.

1945. gada 8. maiju. Pielikumā autora eseja „Latvija Otrajā pasaules karā: vēsture un atmiņa” (ar vērēm), bibliogrāfija, kura diemžēl nav saistīta ar norādēm grāmatas tekstā, un personu rādītājs.

Iepriecina – ne tikai estētiski – iekšējo vāku grafiskā apdare ar 1941.-1945. gadu kalendāru attēliem – tie ļauj vieglāk savienot senos datumus ar nedēļas dienām. Turklāt interesants „kultūrvēsturisks” atklājums – padomju okupācijā nedēļas skaitīja tāpat kā abos Latvijas brīvvalsts posmos – no pirmdienas līdz svētdienai, bet vācu okupācijā no svētdienas līdz sestdienai – kā tagad esam pieraduši to darīt Amerikā.

BAIGO GADU GADMIJA. Pārskatot satūra rādītāju uzkrīt, bet nepārsteidz, ka 1941. gada jūlija mēnesim pierakstīts vairāk rakstu (8) nekā jebkuram no pārējiem gadiem pa visu gadu. 1941.1.VII Rīgas radio atskaņo Latvijas himnu, 4.VII deg Lielā Horālā sinagoga, 5.VII krievu boļševiki Igaunijā organizē vāji apbruņotus latviešu strādnieku gvardus cīņai pret vāciešiem, 6.VII atrok čekas upuru liķus Rīgas Centrālcietuma pagalmā, 8.VII vācu spēki ieņēmuši visu Latvijas teritoriju un pāri par tūkstoti PSRS armijā iesaukto latviešu karavīru nonāk vācu gūstā (tie spiesti skaidroties – „Esam latvieši, ne krievi...”), 18.VII Rīgā ar revolvera lodi galvā mīklainos apstākļos kāpņu telpā mirst pulkvežleitnants Viktors Deglavs.

1941.19.VII uzsāk parakstu vākšanas akciju „Vēstījums Amerikas latviešiem” – lai informētu ASV latviešus par boļševiku briesmu darbiem Baigajā gadā, un tie savukārt mudinātu ASV valdību neatbalstīt Padomju Savienību karā pret Vāciju. Autors atsaucas arī uz šīs akcijas galvenā izvedēja Ādolfa Šildes atmiņu grāmatu *Ardievas Rīgai* (1988).³ Akcija ir rosīga un septembrī vēstījumu ar 200 000 parakstiem astoņos linu audekla sējumos Šilde ar divām pavadonēm, un vācu iestāžu atbalstu, aizved uz Berlīni Vācijas ārlietu ministrijai. Caur Zviedriju tie – kaut kad – sasniedz Ameriku. Nav skaidrs, kur tie ceļojuši vai gulējuši starplaikā, bet 1954. gadā tos „atradis” Latviešu Nacionālais fonds Skandināvijā un nosūtījis uz ASV „nodošanai [ASV

³ Neiburgs neuzdod precīzāku norādi, bet noskaidroju, ka izdevējs bija „Grāmatu Draugs” Nujorkā, un izziņa ir 166.-172. lpp. Šis avots neparādās arī pievienotajā bibliogrāfijā.

kongresa] Kerstena komitejas ieskatam,” no kurienes tie vēlāk nonāk Latvijas sūtniecībā Vašingtonā. Šodien septiņi no tiem glabājas Latvijas Valsts vēstures arhīvā, viens palicis neapzināts.

Raksti vairumā ir notikumu vai vēsturisku norišu izklāsti, bet deviņi ir īpaši saistoši tieši personiskā elementa dēļ – izseko kāda cilvēka dzīves pavedienam kara mutulī un pēc kara ceļos. Ar 1941. gadu saistīti jau pieminētā Latvijas virsnieka Viktora Deglava, medicīnas studenta un vēlāk rakstnieka Miervalža Birzes un cilvēku glābēja Žaņa Lipkes dzīves. Vēlāk iepazīstamies ar Vācijas SD (*Sicherheitsdienst* – „drošības dienestam”) pakļautās latviešu „palīgpolīcijas” virsleitnanta Konrāda Kalēja un nacistu terora bāreņa, SD 18. latviešu policijas bataljona „audžu dēla” Ulda Kurzemnieka kara stāstiem un to izraisītajiem savīļņojumiem trimdas sabiedrībā. Kara beigu posmā autors ievijis trīs latviešu leģionāru tēlus un jau pieminētās dzejnieces Kalnāres mezglaino dzīves drāmu – atgādinot arī, ka mūsu arvien iemīļotā dziesma „Lai nu paliek šoruden / Rudzu druva arumā: / Aug man tālu Piebalgā / Meita egles garumā ...” ir viņas sacerēta.

LAIMES NESĒJS? Sensacionālākais ir stāsts par mazo Uldi Kurzemnieku. Lai gan arhīvos un dažu cilvēku atmiņās šis tas par viņa bērnību jau nogūlies sen, bēgļu zēns Uldis, pārdēvējies par Aleksi Kurzemu, tomēr klusi un neuzkrītoši, līdzīgi tūkstošiem citu pēckara imigrantu, dzīvo šķietami normālu dzīvi jaunajā mītnes zemē Austrālijā, strādā dažādos darbos, apprec austrālieti Patrīciju, uzaudzina trīs dēlus. Pensijas vecumā Aleksis pēkšņi pārsteidz vecāko dēlu Marku ar ilgi sevī glabātu atmiņu stāstu par savu izcelsmi un bērnību. Abi dodas ekspedīcijā uz Latviju un Baltkrieviju izdibināt, kas vēl izdibināms, un 2002. gadā nāk klajā dokumentāla filma *The Mascot*. To demonstrē dažādos filmu festivālos Austrālijā, ASV un Eiropā, bet latviešu ievēribu tā gūst 2004. gada aprīlī, kad to pārraida Austrālijas televīzija. Iepazīniet ar filmu, Okupācijas muzeja jaunais pētnieks dodas arhīvos, sazvana arī pašu Uldi Kurzemnieku (2004.25.IV) un publicē rakstu *Mājas Viesī* (2004.7.V) – „Ulda Kurzemnieka noslēpums”. Kamēr Neiburgs turpina Okupācijas muzejā pētīt II Pasaules karu, Marks Kurzems saraksta grāmatu.⁴ Vēsturnieks to kritiski izvērtē izvērstā (9 lpp.), vērs balstītā esejā *Okupācijas muzeja gadagrāmātā*.⁵

Stāsts ir par ap 8 gadus vecu ebreju zēnu vācu okupētajā Baltkrievijā, kuram laimējas izglābties, kad 1941. gada rudenī bruņoti vīri noslepkavo viņa māti, brāli, māsu un visus sādžas iedzīvotājus. Tēvs atrodas citur un karu pārdzīvo. Pēc visu ziemu slapstīšanās mežā zēns nākošajā vasarā nonāk kādas SD latviešu „policijas” vienības gādībā, kas to pieņem par „audžu dēlu” un bataljona „maskotu”, Neiburga tulkojumā – „laimes nesēju”. Zēns ātri iemācās latviski un pusotrus gadus vēlāk viņa audzināšanu pārņem prominenta Rīgas latviešu ģimene, ar kuru tas dodas bēgļu gaitās uz Vāciju un vēlāk Austrāliju.

Marka Kurzema grāmatu savā laikā izlasīju – saistoša un reizē satriecoša avantūra, pat ar

⁴ Mark Kurzem, *The Mascot*, London: Rider 2007, vēlāk arī – London: Viking 2007.

⁵ „Marka Kurzema ‘Laimes nesējs’. Starp mītiem un patiesību”, *Okupācijas muzeja gadagrāmata 2006*, Rīga: LOM 2007, 308-317. Šī eseja uzdota arī „*Dievs, Tava zeme deg!*” bibliogrāfijā, šādi zinātniski pamatojot un papildinot grāmatā ievietoto rakstu „Ulda Kurzemnieka noslēpums”. Īsāka recenzija populārāajā presē: Uldis Neiburgs, „Ulda Kurzemnieka sensacionālais stāsts”, *Kultūras Diena*, 2007.26.X, 8. lpp.

dažiem Kiplinga *Džungļu grāmatas* elementiem, bet kā apdraudošie, tā saudzējošie zvēri pārsvarā šai fabulā ir divkājainie. Detaļās tomēr tik daudz neprecizitāšu un tendenciozu paviršību, ka vēsturniekiem darba pilnas rokas, lai rastu skaidrību un nomierinātu satrauktus prātus: „Pēc savas pagātnes atklāšanas Uldis izjutis visdažādāko reakciju. No viņa attālinājušies daļa draugu, un viņa stāstu dažādi ir uztvērusi arī Austrālijas latviešu kopiena” (192). Telefonsarunā 2004. gadā pēc filmas pārraides televīzijā Kurzemnieks izteicies: „Ir kādas kļūdas, varbūt ne lielas, bet ir. Tās filmas jau tā tiek taisītas, lai tajās būtu vairāk kaut kādas sensācijas” (193). No vienas puses tēvam un dēlam pārmet, ka filma un grāmata nepamatoti met ēnu uz personām un grupām, kuras vismaz konkrētos pieminētos gadījumos nav vainīgas, vai piedēvētajā laikā un vietā nevarēja būt klāt, no otras puses ir tādi, kas apšaubā, vai Kurzemnieks tiešām ir ebreju izcelsmes un tiesīgs saņemt kompensāciju no Holokausta upuru fondiem. Autors tomēr norāda: „...Izraēlas izmeklēšanas komisija 2013. gada jūlijā paziņoja, ka nav iegūti pārliecinoši pierādījumi, lai liktu nopietni apšaubīt (...) Ulda Kurzemnieka gadījumu...” (193) Aģentūra LETA to papildina šādi: „Izmeklētāji arī norāda, ka stāstu veido Kurzemnieka agras bērnības atmiņas, līdz ar to ir iespējams, ka tajā ieviesušās neprecizitātes, tomēr nav atrasti pierādījumi par apzinātiem meliem.”⁶

IZMISUMA CIETOKSNIS. Kara beigu posmu Kurzemē attēlo dzejnieces Kalnāres dzīvesstāsts un raksti „Bēgļu laivās – uz Zviedriju” un „‘Latvijas valdības’ – Potsdamā un Liepājā”. Pēdējā ir atsauce uz Liepājas katoļu mācītāja, uz Vāciju aizvestā bīskapa atvītotāja un vēlākā kardināla Julijana Vaivoda (1895-1990) dienasgrāmatu, kas mani pamudināja to sameklēt un izlasīt. *JG* lasītājs arī nenozēlos.⁷ Neiburgs diemžēl nepiemin tās nosaukumu un kur un kad tā izdota, un bibliogrāfijā arī šis avots izlaists.

⁶ „Neticams izdzīvošanas stāsts”, *Latvija Amerikā*, 2013.27.VIII, 11. lpp.

⁷ Julijans Vaivods, *Septiņi mēneši Liepājas cietoksnī*, Rīga: Liesma 1990. Vēl ir pārdošanā (EUR 1,50): <http://tinyurl.com/vaivods>. Skat. arī recenziju *Jaunajā Gaitā*: Valentine Lasmane, „Acu liecinieka dokuments”, nr. 183(1991):54-55, arī <http://jaunagaita.net/jg183/JG183_gramatas_Lasmane.htm>.

Par šo grāmatu nebiju zinājis, līdz pērn ne-
jauši tai uzdūros Krišjāņa Barona ielas Inter-
neta centra grāmatu antikvariātā, nopirku
un noglabāju plauktā eventuālai pārskatei
vēlāk. Vaivoda tiešais skatījums un pierak-
sti vairāk nekā jebkura vēsturnieka vai žur-
nālista publikācija lasītājam ver acis uz drā-
mu, kas no 1944. g. oktobra līdz 1945. g.
maijam tika izspēlēta vēl krievu neieņemtajā
Kurzemes stūrī – ar paralēlo drāmu Berlīnē.

Par SS reihsfirera Himlera sankcionēto tā lai-
ka latviešu „elites” sapulci Berlīnes piepilsē-
tā Potsdamā (1945.20.II) un tur nodibināto
„Latvijas Nacionālo komiteju”, divām pagai-
du valdībām un „šķīetami iespējamās Latvi-
jas patstāvības centieniem” – Neiburgs ko-
mentē: „[šī] norise vēl pilnīgi nav izpētīta un
ir maz zināma arī plašākai sabiedrībai” (331).
Vaivoda pieraksti toties tos izgaismo īpaši
sirreāli. Tuvojoties lūzumam – dienu pirms
Hitlera gala – viņš 29. aprīlī atzīmē, ka Lie-
pājā iznācis „Latvijas Nacionālās Komitejas
Vēstneša” pirmais numurs, pārtraukusi iz-
nākt avīze *Tēvija* un gatavi sākt gaitu dienas
laikraksts *Laika Balss* Andreja Eglīša redak-
cijā un nedēļas laikraksts *Latvija* Andreja Jo-
hansona vadībā. 1. maijā acīmredzot ziņas
no Berlīnes vēl nav pienākušas, jo Vaivods
raksta: „Lai gan šogad sakarā ar kara ap-
stākļiem pirmais maijs netiek svinēts, katrs
cilvēks tomēr apzinās, ka sācies jauns zie-
donis, un tāpēc jūtas pacīlātā garastāvoklī.”
Kas par *cerīgu* gaisotni!

Kas notiek nākošajās dienās uzbudinātājā
Kurzemes latviešu politikā, ieskaitot *jaunas*
pagaidu valdības nodibināšanu, dzīvi ap-
raksta Neiburgs. Nedēļu vēlāk, protams, viss
ir cauri ... „Nepaspējuši sākt reālu darbību,
tās locekļi [...] 8. maijā pa dažādiem ceļiem
atstāja Latviju” (341-343). Mācītājs Vaivods
tai dienā atzīmē: „Pēcpusdienā sākās nolik-
tavu izlaupīšana. Visos virzienos cilvēki kā
skudras virzās pa ielām, apkrauti maisiem,
kastēm ...” bet 9. maijā – „Pulksten 14.00 pa
[Liepājas] radio jau atskanēja vēstījums no
Padomju Latvijas – Rīgas. Tātad izbeigusies
okupācijas vara, un tagad mēs jau esam Pa-
domju Latvijā” (Vaivods, 240-242).

IZDEDŽĪ. Sava raksta noslēgumā Neiburgs
reznē: „... šo „pagaidu valdību” politis-
kie centieni bija lemti neveiksmei un ne-
varēja novērst Latvijas nonākšanu gandrīz

piecdesmit gadu ilgā padomju varas pakļau-
tībā.” Interesanti tomēr pārlasīt Potsdamas
sanāksmē pieņemto Nacionālās komitejas
„uzbūves projektu”, ko no *Tēvijas* raksta savā
dienasgrāmatā pārkopējis Vaivods. Cita star-
pā tur šādas rindas: „Lai darbīgajai Latvijas
tautai rastos iespēja attīstīt visas viņas do-
tības saimnieciskā darbā, viņai jānodrošina
pietiekoši plašs saimnieciskās darbības lauks.
Šādu plašu saimniecisku darba lauku mēs
saskatām brīvā saimnieciskā sadarbībā ar
mūsu lielo rietumu kaimiņu Lielvāciju, nenor-
robežojoties no viņas tirgiem un viņas ražo-
jumiem ar augstiem muitas vaļņiem, bet no-
dibinot ar šo kaimiņu muitas ūniju” (Vaivods,
138). Tobrīd lietas ņem citu virzienu, bet 59
gadus vēlāk tas būtiski notiek – kā fenikss,
no pelniem un izdedžiem Latvija ielido Eiropas
Savienībā.

Uldis Neiburgs, sevī apvienojot vēsturnieku
un publicistu, seko mūsu trimdas vēstur-
nieka Jāņa Krēsliņa (*sen.*) pēdās. Krēsliņš ir
vēsturnieks un arī dzejnieks un mākslas kri-
tiķis – no nesen trīs sējumos izdotajiem viņa
Rakstiem,⁸ divi sējumi veltīti trimdas perio-
dikā publicētām vēsturiskām apercēm. Gadu
un stāža ziņā Krēsliņš Neiburgam ap pusi
gadsimta priekšā. Tāpēc jo sevišķi ieprieci-
na arī salīdzinoši jaunā vēsturnieka spēja un
vēlme publiskā forumā saistoši un saprotami
skaidrot savus un kolēģu atklājumus un atzi-
ņas miklainos, bet *degoši* svarīgos pagātnes
jautājumos.

Dr.med. Juris Šlesers ir *JG* redakcijas loceklis un daudzu
rakstu autors.

⁸ 1. *Ceļi un neceļi* (2004), 2. *Vēstures vērtos* (2006),
3. *Laikmeta liecības* (2008), Rīga: Valters un Rapa.
Recenzija par 2. sēj. *JG*249 („Sava ceļa gājējs”, 2007), par
3. sēj. *JG*257 („No Reitera līdz Krēsliņam”, 2009).

P A S K A I D R O J U M S

Rindkopas, kas ar trīs zvaigznītēm (***)
iekļautas Ievas Dāboliņas dzejoļu kopā
„Latviešiem pasaulē” (*JG*:277:14-17), ir
oriģinālas interneta e-vēstules starp latviešiem
dzimtenē un viņu tuviniekiem Rietumeiropas
valstīs.

Sandis Laime

RAGANU TRADĪCIJA ZIEMEĻAUSTRUMU LATVIJĀ

Skat. sākumu JG273-JG277

RAGANU TĒLA raksturojuma noskaidrošanai ar frekvences analītisko metodi analizētas ~380 dažādu žanru folkloras vienības, tostarp ~280 ticējumteikas (~75%), ~20 memorāti (~5%) un ~50 ticējumi (~15%). Tā kā pētījuma gaitā noskaidrots, ka raganu tradīcijai ir divi varianti, folkloras teksti pēc raganu raksturojuma tajos iedalīti rietumu variantā (~320 teksti, kas pārsvarā pierakstīti Valmieras, Valkas un Alūksnes rajonā) un austrumu variantā (~50 teksti, kas pārsvarā pierakstīti Alūksnes un Balvu rajonā, kā arī Sēlijā).

IZSKATS UN SKAITS. Nakts raganu izskats teikās raksturots salīdzinoši reti, biežāk minētas tikai atsevišķas zīmīgas izskata detaļas. Teiku saturs tomēr parasti ļauj noprast, vai ragana katrā konkrētā gadījumā ir bijusi redzama vai neredzama, ja redzama – tad antropomorfā vai zoomorfā veidolā. Raganas izskatu spēj arī mainīt – no redzamas uz neredzamu, reizēm no antropomorfas uz zoomorfu, kas ir tipiska pārdabisko būtņu pazīme.

Pēkšņa raganu pazušana, mainot veidolu no antropomorfa uz neredzamu, teikās raksturota ar salīdzinājumiem kā *ūdenī iekrist* (DO 269, 296, Ape), *kā akā iekrist* (DO 266, Ape; DO 270, Jaunalūksne), *kā ugunī iekrist* (DO 269, Ape), *tās izput kā dūmi* (DO 217, Jaunlaicene). Raganas pazūd, tiklīdz pēkšņi pamana (DO 217, LFK 910, 5928, Jaunlaicene; LFK 1, 701, Matīši) vai izdzird (DO 269, Ape; LFK 1, 1448, Braslava) netālu esošus cilvēkus; kad cilvēks, ieraugot raganas, pamirkšķina acis (DO 271, Ape), lamājas (DO 290, 296, Ape) vai šauj uz tām (DO 270, Jaunalūksne; LFK 828, 11018, Ziemeļi), kā arī brīdi, kad beidzas raganu aktivitātes periods, ko iezīmē gaiļa dziesma (LFK 1593, 466, Skaņkalne) vai saullēkts (LFK 116, 9238, Rencēni). „Viens dūriens, divi caurumi” tipa teikās stāstīts, kā cilvēks, aizsargājoties no raganām, dur tām ar dzirkļem, tomēr sadur pats savu kažoku vai zirgu, savukārt raganām izrautie mati vēlāk izrādās sūnas, to velētā veļa – bērza tāsis.

Minētie piemēri norāda uz to, ka raganas uzskatītas par gariem, kuru vizuālās izpausmes noteiktās situācijās, piemēram, sliktas redzamības apstākļos krēslā vai tumsā, alkohola reibumā u.tml. situācijās var būt cilvēkiem maldinošas. Raganas parādās vai nu kā iluzori tēli, rēgi, kas acumirkli var pazust, vai arī par tām tiek noturēti dažādi dabas objekti, kā bērzi, bērzu tāsis, sūnas un ciņi. Domājams, ka šī ir viena no būtiskākajām raganu pazīmēm, jo saskaņā ar Glīvas etimoloģiju tā iekļauta arī šo mitoloģisko būtņu nosaukumā.

NEREDZAMAS RAGANAS. Raganas biežāk raksturotas kā redzamas antropomorfas būtnes, tomēr tās spēj būt arī neredzamas. Kā neredzamas būtnes tās apzīmētas ar vārdu *gari*, piemēram, *neredzami gari*, *ļaudi gari*, *nelabi gari*, *nešķīsti gari* u.tml. (LFK 1990, 1552, DO 46, 103, Ape; DO 40, 104, Jaunlaicene; LFK 116, 4791, 8162, Rencēni; LFK 1865, 4141, Vijciems), bet kā redzamas tās parasti tiek dēvētas par sievietēm, meitenēm un vecenēm, lai gan šādos gadījumos tās tik un tā ir gari, kas pieņēmuši cilvēka izskatu. Teikās nereti ir norādīts, ka raganas, lai gan nav redzamas, tomēr ir sadzirdamas. Šādos gadījumos tās tiek identificētas pēc to tipiskajām darbībām, piemēram, velēšanās.¹

Apē, Jaunrozē un Jaunlaicē pierakstītajos ticējumos un teikās norādīts, ka neredzamās raganas var saskatīt cilvēki un dzīvnieki, kas atbilst noteiktiem kritērijiem. Tādi esot suņi, retāk arī cilvēki *ar četrām acīm*, t.i., ar īpatnējām uzacīm, kas rada papildus acu pāra ilūziju (DO 92, 94, Ape; LFK 910, 6608, DO 76, 93, Jaunlaicene),² kā arī suņi ar dzeltenām uzacīm (LFK 910, 12236, Jaunlaicene). Šādi suņi redz arī citas pārdabiskas būtnes, piemēram, visus ļaunos garus (DO 92, Ape), arī Jurģa dienā uz vilka

¹ („Meitai bijis jāiet caur mežu un pa pļavu, un pļavā bieži vien ceļa gājēji dzirdot raganas velējoties. Meita atteikusi, ka viņa māņiem neticot, un gājusi vien uz māju. (...) Uz pļavu izejot, viņa redzējusi pie upītes spīdam uguntiņu. Viņa nav neko ievērojusi un gājusi vien tālāk. Tuvāk pieejot, uguns tapusi lielāka un arī sākusī dzirdēt velējoties. Meitai palicis gan tā kā drusku bailes, bet gājusi vien tālāk. Kad bijusi jau piegājusi krietni tuvu, piepēži viņa izdzirdusi balsi: „Māsiņ, padod man to duncīti, tur nāk kāda ar mikstu vēderu!” (...)” (LFK 116, 7432, Rencēni).

² „(...) Otrās acis tās ripinās uzacis, kas dažiem suņiem mēdz būt. (...)” (LTTP VIII: 870); „(...) Suņam ir uz acīm apaļš pleķītis ar garākām spalvām, ka tas kā maza actiņa izskatās” (DO 93, Jaunlaicene). Līdzīgs priekšstats, ka suņi ar četrām acīm redz mirušo garus, sastopams arī Igaunijā (Viluoja 1996).

jājošo sv. Juri, kamēr cilvēki redz tikai pašu vilku. Sv. Juri uz vilka redzot arī cilvēki, kas ačgārni dzimuši, un sievietes, kas uzrauj uz galvas brunčus un skatās pa kājstarpi (LTP VIII: 870).

Ar noteiktas maģiskas darbības palīdzību – skatoties caur kājstarpi – jebkurš cilvēks varot ieraudzīt arī neredzamās raganas (DO 78, 95, Ape). Šis vizuālās mantikas paņēmieni iekļaujas starp citām maģiskām darbībām, saistītām ar skatīšanos caur dažādiem lokiem, ļaujot saskatīt to, kas citādi nav redzams. Piemēram, lūkojoties caur zirga galvaskausa aci, zirga loku, sakām, krusta zara caurumu, zārka dēļa caurumu u.tml. lietām, iespējams redzēt mirušo garus (Straubergs 1944:438). Tādi paši paņēmieni izmantoti, lai atpazītu arī ciema raganas. To parasti darīja svētdienās vai Lielajā Piektdienā baznīcā, skatoties caur laulājamo gredzenu (DO 79), slaucenes zaru (DO 80), zārka dēļa caurumu (DO 81), zirņa pāksti, kurā bijuši deviņi zirņi (DO 89) vai kura izaugusi caur zirga galvaskausa aci (DO 90). Šie ciema raganas atpazīšanas paņēmieni, visticamāk, mantoti no senākās raganu tradīcijas, kurā pastāvēja priekšstats, ka raganas var saskatīt ar tādiem pašiem paņēmieniem kā citas pārdabiskās būtnes un mirušo garus. Pāreju no nakts raganu tradīcijas uz ciema raganu priekšstatiem ilustrē kāds ticējums no Jaunrozes, kas iekļaujas raganu tradīcijas reliktā teritorijā: *Ja gribi raganas kaut kad redzēt, tad vajaga dabūt no veca kapa zārka galda gabaliņu, kuram zars izkritis, un caur to baznīcā svētdienā pa sprediķa laiku skatīties. Raganas un raganu turētājas mātītes tad rādoties vaļainiem matiem, slauktuves rokās pakārtas* (DO 81).

Šajā ticējumā līdzās sastopamas gan ciema raganas, gan raganu turētājas mātītes, t.i., tās saimnieces, kam raganas kalpoja. Šī iemesla dēļ, lūkojoties caur zārka dēļa caurumu, kā vienas, tā otras rādās ar vaļējiem matiem un ar slauktuvi rokās, t.i., tādā izskatā, kāds Alūksnes rajonā raksturīgs nakts raganām.

ANTROPOMORFĀ RAGANA. Pieņemot redzamu veidolu, raganas lielākoties izskatās pēc cilvēkiem: raganas ir gari, kas, runājot ar saimniecēm – *raganu turētājām*, pieņem cilvēka izskatu (DO 48, Jaunlaicene), tās rādās *raganu turētāju meitu ģīmī* (DO 49, Ape); raganas

bijušas tādas kā cilvēki (LFK 485, 8, Medņeva), kā dīvaini, jokaini cilvēki (LFK 1865, 1627, Zvārtava) u.tml.

Reizēm teikās minēti raganu atribūti, kas parasti saistīti ar to nodarbošanos – velējoties to darbarīki ir veļas vāles un velējamais sols,³ zogot pienu – slaucenes. Gan šajos, gan citos gadījumos raganu tēla nianse un atribūtus nosaka attiecīgais teikas sižets.

Plašāk izvērstajos raganu izskata aprakstos ieskicētais antropomorfās raganas tēls iedalāms divās grupās: „skaistajās” un „atbaidošajās raganās”. Galvenokārt Valmieras un Alūksnes rajona teikās biežāk minēts, ka raganas izskatās kā jaunas, skaistas meitenes vai sievietes: *smuka, smalka freilene* (LFK 210, 948, Ilzene), *divas smuki ģērbusās preilenes* (LFK 23, 3768, Vaidava), *divas feinas dāmas* (LFK 10, 639, Jaunalūksne), *trīs jaunas, smukas sievietes* (LFK 641, 102, Matīši), tās raksturotas arī kā *brīnumskaistas* (LFK 179, 1226, Alsviķi) u.tml. Visbiežāk minētā „skaisto raganu” pazīme ir to gari dzeltenie mati: raganas ir *jaunas meitas dzeltaniem matiem* (DO 45, Jaunlaicene); *divas ļoti skaistas meitas ar gariem dzeltēniem matiem* (LFK 179, 603, Ziemeļi), *divas sievietes ar zelta matiem* (LFK 1771, 4953, Bērzaīne), tām ir *gari, skaisti mati* (LFK 23, 3777, Raskums). Tikai vienā gadījumā „skaisto raganu” mati raksturoti arī kā melni: Veclaicēnē pierakstītā teikā stāstīts, ka raganas ir meitenes ar tīriem, gariem, melniem, „vaļainiem” matiem, ar baltu priekšautu un porcelāna slauktuvēm (LFK 910, 12235).

Raganu mati nereti aprakstīti kā izlaisti, t.i., nesapīti bizēs, piemēram, *Roņu purva ragana ir tāda smuka, mati vaļā un dzeltens priekšautiņš* (LFK 1496, 71, Grundzāle), *Tūjas Raganu gravas ragana ir skaista, skaista jauna meitiņa īsiem brunčīsiem, basām kājiņām, baltu priekšautiņu, krekliņā, vaļējiem matiņiem* (Krēsliņš 1889: 398), bet Ziemeļos raganas ir *lielas meitas vaļējiem matiem* (DO 307). Izlaistie mati minēti arī Alūksnes rajonā pierakstītās parunās un salīdzinājumos: *Staiģā vaļainiem matiem kā ragana* (DO 25), *kā ragana izplēstiem matiem* (DO 26) u.tml. Izlaisti mati tradicionālajā lauku sabiedrībā

³ Veļas vāle (arī *vāle, vāls, bungu vāle, veneklis, veleklis*) un velējamais sols (arī *velētava, veltava, veleklis, veleknis, veleksne, veleķņu beņķis*) ir darbarīki, kas nepieciešami veļas velēšanai jeb vienam no senākajiem veļas mazgāšanas paņēmieniem.

uzskatīti par neprecētas meitas pazīmi un kā dēmoniskām būtņēm raksturīga īpašība izceļ to erotisko aspektu (Valk Ū. 1999: 340). Matu ķemmēšana, sēžot koku zaros, ir viena no tipiskām raganu nodarbēm tradīcijas austrumu areālā.

Valmieras rajonā starp Burtniekiem un Kocēniem, kā arī Alūksnes rajona Alsviķos pierakstīti septiņi varianti raganu teikas motīvam par to, kā cīņas laikā raganām izrautie mati pēc tam pārvēršas par sūnām.⁴ Par sūnām pārvērtušies mati pusnakts braucējam ir galvenā pazīme, ka naktī sastaptās kailās sievietes ir bijušas pārdabiskas būtnes, tāpēc situācija tiek klasificēta kā pārdabiska („spokošanās”). Brīnumainās pārvērtības parasti tiek konstatētas nākamajā rītā, t.i., brīdī, kad raganu aktivitātes laiks jau ir beidzies.

Detalizētākie „skaisto raganu” apraksti atrodami Kārļa Bukuma pierakstītajos folkloras materiālos Kocēnu pagastā. Saskaņā ar Marijas Jekmanes (dzim. ~1841. g.) stāstīto *raganas bijušas dzeltani ģērbusās un tinušas matus ap pirkstiem* (LFK 23, 8619). Savukārt cita Bukuma teicēja, Karlīna Vitmane (dzim. ~1866. g.), folkloras vācējam dažādos gados par raganām ir izstāstījusi septiņas teikas. Viena teika par raganām no šīs pašas teicējas ir pierakstīta arī LU Filoloģijas fakultātes studentu folkloristikas prakses laikā. No kopumā astoņām teikām trijās ir iekļauts diezgan izvērstas raganu raksturojums. Pirmā no tām pierakstīta 1928. gadā (Bukums), otra – 1939./40. gadā (studenti), trešā – 1944. gadā (Bukums): **1928:** *Vecos laikos raganas dzīvojušas pa Zilo kalnu un gar Zilo kalnu bijušas noplekšīnājušas⁵ Ķeņčam zirņus. Raganas bijušas dzeltanos brunčos, ar melnu šķotelel⁶ priekšā un gariem līdz papēžiem matiem, un kailām kājām. Tās velējušas un maldinājušas ļaudis* (LFK 23, 9341); **1939/1940:** *Agrāk*

⁴ „Kādam vīram gadījies braukt ap pusnakts stundu pa kādu Burtnieku mežu. Viņš redz, ka pienāk pie viņa vāģiem daudz kailas sievietes. Visām tām mati bijuši valīgi, tās visas taisījušās kāpt viņa vāģos iekšā. Šis nu sācis plēst matus, kura tikai jau likusies vāģos iekšā. Plēsis, ka švirkstējis vien, kā linus un metis vāģos iekšā. Tā tas gājis kādu laiku, līdz nezin kur iedziedājies gailis. Tūdaļ tās visas nezin kur palikušas. Rītā, kad jau tikusi gaisma, gājis pie vāģiem skaitīties, cik to matu būs pieplēsis. Tikai tad, kā par brīnumu, no matiem neko neredz, tikai zaļās, garās pura sūnas. Nu brīnumam nau gala, kā tas varējis gadīties, ka mati palikuši par sūnām. Nu viņš skaidri zin, ka tā ir bijusi spokošanās” (LFK 142, 3554, Burtnieki).

⁵ Noplekšīnāt – ‘noplacināt, nomīdīt’.

⁶ Šķotele – ‘priekšauts’.

Zilā kalnā bijis ļoti daudz raganu. Ģērbusās melnos brunčos, dzeltēnās jakās. Mati gari līdz papēžiem... (LFK 1600, 8537); **1944:** *...Raganas, kuras dzīvojot Zilā kalnā, vasarā Ķeņčam noplekšīnājušas zirņus. Raganas esot jaunas kā meitenes, maza auguma, melnos brunčos, dzeltēnās jakās un dzelteniem, līdz papēžiem gariem matiem...* (LFK 23, 14192).

Salīdzinot šos aprakstus, redzams, ka teicējas raksturotais raganu tēls 17 gadu laikā ir bijis gandrīz nemainīgs. Vērojama vien neliela variēšanās, nosaucot apģērba gabalu (priekšauts/jaka) vai jaucot melno un dzelteno apģērba krāsu (dzeltēni brunči un melns priekšauts/melni brunči un dzeltena jaka). Tikai vienu reizi norādīts, ka raganām ir kailas kājas, citā reizē – ka tās maza auguma. Līdz papēžiem gariem mati minēti visos trīs tekstos.

Pamatojoties uz salīdzinoši trūcīgo materiālu, kurā minēta raganu apģērba krāsa (19 teksti), iespējams vienīgi konstatēt, ka Valmieras un Valkas rajonā rietumos no Vijciema raganām minēts spilgts (dzeltens, sarkans, melns) apģērbs (7 teikas), bet austrumos no Vijciema, pārsvarā Alūksnes rajonā, tas visos gadījumos ir balts (12 teikas). Spilgtais apģērbs četros gadījumos minēts „Zili ziedi, zaļi ziedi, sprunguls vidū” tipa teikās. Teika pazīstama vairākos variantos tikai Kocēnu pagastā, tostarp arī Karlīnas Vitmanes repertuārā, tātad pārstāv lokālu ticējumteiku tipu, viens līdzīgs variants fiksēts arī Aumeisteros. Šīm teikām ir izteikti erotisks sižets, līdz ar to raganu spilgtajam apģērbam, līdzīgi kā izlaistajiem matiem, tajā ir noteikta funkcija – raganu pievilcības izcelšana.

Baltais raganu apģērbs minēts dažādos Alūksnes rajona teiku tipos, tāpēc to var uzskatīt par šim areālam raksturīgu tradīcijas korpusa komponenti. Teikās parasti norādīts, ka raganas ir balti tērptas meitenes vai sievietes.⁷ Baltā krāsa latviešu folklorā ir nozīmīga saistībā ar miršanu, bērēm, veļiem, viņsaules dievībām un gariem: mirušais baltās

⁷ *Divas sievietes baltos apģērbos:* LFK 105, 84a, Jaunlaicene; *bolts maitiis:* LFK 210, 677, Jaunalūksne; *ar baltiem plūvuriem aplājušas:* LFK 210, 717, Mālupe; *ģērbusās baltās drēbēs:* LFK 910, 5928, Jaunlaicene; *ar baltu širci priekšā:* LFK 910, 12235, Veclaicene; *baltas preilenes:* LFK 1980, 1462, Vijciems; *trīs balti sieviešu tēli:* LFK 1980, 1725, Vijciems; *balti ģērbusās sievietes:* DO 107, Ape; *balti sievieši:* DO 109; DO 296, Ape; *baltās drēbēs ģērbusās:* DO 270, Jaunalūksne; *divi baltās drēbēs ģērbusies meitīši:* DO 291, Ape; *skaista jauna meitiņa baltu priekšautiņu:* Krēslīņš 1889: 398.

drēbēs parasti tika izvadīts *baltā smilšu kalniņā*, arheoloģiskajos izrakumos konstatēts, ka kapā nereti tika izkaisītas baltas smiltis; veļu valsts un Veļu mātes aprakstā minēta baltā krāsa; arī nelabā nāvē mirušo dvēseles, tostarp no tām radušies spoki, lietuvēni un vadātāji, bieži raksturoti kā balti tēli (skat. Kursīte 1996: 50–53 ar konkrētiem piemēriem). Baltās drēbēs vai palagā iedomāti arī pārējie mirušo gari: *Tie [mirušo gari] varējuši pieņemt ar dzīva cilvēka izskatu. Viņi esot ģērbusies garās drēbēs: naktīs – baltā palagā, dienās dažreiz melnās, dažreiz arī baltās [drēbēs]* (Siķēns 1894: 82). Baltā un melnā krāsa visbiežāk izmantota arī, piemēram, igauņu pārdabisko būtņu un mirušo garu raksturojumā (Viluoja 1996; Valk Ū. 1999:346). Neizvērstajos raganu izskata aprakstos retāk iekļauts arī citas krāsas apģērbs: sarkans un melns.⁸

„Atbaidošā ragana” folkloras tekstos minēta apmēram divas reizes retāk nekā „skaistā ragana”. Tā, piemēram, Alsviķos stāstīts, ka raganas ir *divas ļoti nesmukas sievietes vajēji izpītiem matiem* (LFK 142, 2667). Pretēji „skais-tajām raganām” šī tipa raganas netiek sauk-tas par jaunām meitenēm, bet gan par vece-nēm. Apē raganas raksturotas kā *divas vece-nes mālainā miesas krāsā ar slauktuvēm rokā* (LFK 10, 2785), savukārt to apģērbs raksturots kā skrandas: Kocēnos stāstīts, ka Zilā kalna tuvumā pie Skūpu mārkciem velējušās *divas nopļisušās vecenes* (GS 28. lpp.), bet Jaunlai-cenē raganas aprakstītas kā *divas vecas, ve-cas vecenītes. Viņas bijušas tērpušās vecos, skrandainos bruncīšos un veciem jakiem mu-gurā. Kājas bijušas kailas un arī galvas, mati ļoti izpurkuši*⁹ (LFK 105, 316).

Atbaidošā tipa raganām reizēm piedēvētas dzelzs ekstremitātes: Ērgemes Božēnu pur-viņā raganas velējušās *ar savām dzelzs dū-rēm* (LFK 114, 261), savukārt Balvu apkārtnē raganas raksturojumā uzsvērti gari mati un dzelzs nagi (LFK 316, 14). Dzelzs nagi reizēm minēti arī lietuviešu laumu aprakstos. Nor-berts Vēļus uzskata, ka šī laumu pazīme satu-vina tās ar pasaku raganu tēlu (Vēlius 1977:126-127). „Atbaidošās raganas” salīdzinoši biežāk minētas teikās, kurās stāstīts par raganām, kas izslauc govīm pienu, savukārt „skais-tās raganas” sastopamas teikās, kurās raganas

velējas, pavedina vīriešus, šūpojas koku za-ros un veic citas tipiskas darbības.

Raganām tipoloģiski līdzīgo mitoloģisko būtņu raksturojumā citu tautu priekšstats ar nereti paralēli sastopams tēla skaistais un atbaidošais variants. Tā, piemēram, lie-tuviešu laumes biežāk attēlotas kā padzīvo-jušas sievietes ar gariem matiem un lielām krūtīm, retāk kā skaistas meitenes, kam rei-zēm arī var būt gari mati un lielas krūtis un kas var parādīties kailas (Vēlius 1977:93-95). Ru-salkas Krievijas dienvidos un Ukrainā tēlotas kā jaunas, skaistas meitenes, savukārt tradi-cijas ziemeļu areālā kā vecas, izspūrušas sie-vietes ar lielām krūtīm (Ivanits 1989:76). Atseviš-ķu tautu meža garu raksturojumā skaistais un neglītais tēla variants nereti ir apvienots: zviedru meža gars (*skogsrā*) no priekšpusē izskatās kā skaista sieviete, no aizmugures – kā dobumains koka stumbrs (Lindow 1978:106). Līdzīgā kārtā arī somu meža jaunavas (*met-sänneito, metsänpiika*) no priekšpusē izska-tās kā skaistas baltās drēbēs ģērbusās sie-vietes, no aizmugures – kā nokaltis, pūstošs koks (FBLM: K 101, K 103-104, K 106).

Gan atbaidošo, gan skaisto raganu rakstu-rojumā reizēm uzsvērts to kailums. Četrās teikās norādīts, ka raganām esot kailas kā-jas.¹⁰ Teikā par Priekuļu Būku *Raganu kalnu* norādīts, ka uz kalna naktī dejojot kailas ra-ganas (LVI VK, Priekuļi). Līdzīgs priekšstats fik-sēts arī Balvu apkārtnē: *ragana ir teiri plyka, ar gorim motim un dzelža nogim* (LFK 316,14). Šāda raganu īpašība, iespējams, minēta vēl divās teikās. 85 gadus vecais Libis Ulmans Fricim Krēsliņam 1927. gadā izstāstīja trīs teikas par dēmoniskām sieviešu kārtas būt-nēm, ko teicējs sauc par spokiem. Divās tei-kās šīs būtnes raksturotas kā kailas: *daudz kailas sievietes* (LFK 142, 3554, Burtnieki) un *divi pliki sievieši* (LFK 142, 3561, Burtnieki)¹¹. Iespē-jams, ka uz raganu tradīciju attiecināma arī šī Valmieras apkārtnē pierakstītā teika: *Tas pats Gailīšu saimnieks reiz mežā ieraudzījis divus plikus sieviešus ar pupiem kā kulēm uz*

¹⁰ Krēsliņš 1889: 398, Alsviķi; DO 107, Ape; LFK 105, 316, Jaunlaicene; LFK 23, 9341, Kocēni.

¹¹ Spriežot pēc vairākām pazīmēm („spoku” parādīšanās laiks, tādas specifiskas darbības kā velēšanās un maldināšana, izskats u.c.), par spokiem šajās teikās sauktas raganas. Raganu vārds uz šīm būtnēm nav attiecināts, jo teicējs no Burtniekiem pārcēlies uz dzīvi Vecgulbenē, kur, iespējams, vietējās tradīcijas iespēdā mainījies priekšstats par raganām, bet atmiņā saglabātajās teikās raganas izvēlēties saukt par spokiem.

⁸ *Sarkanos tērpos*: LFK 116, 19878, Kārķi; *viena melnās drēbēs, otra sarkanās*: LFK 828, 11300, Vījciems.

⁹ Izpurcis – ‘izspūris’.

celma sēžam un viens otram galvu ieskājam. Saimnieks tā pārbijies, ka skrējis, ko kājas nes, bet kājas no bailēm nemaz negribējušas klausīt. Otrs, kam to stāstījis, teicis, kam neesot šāvis? Šis atteicis: „Ko tu, cilvēks, zini, kam šaut?” (LFK 542, 1065, Valmiera).

Viena no pārdabisko būtņu pazīmēm ir dažādas hipertrofētu izmēru ķermeņa daļas, piemēram, krūtis, ar ko tās velē veļu vai ko nēsā, pārmetas pār pleciem u.tml. Līdzīgs priekšstats atspoguļojas arī tikko citētajā teikā, lai gan kopumā raganu tradīcijai tas nav bijis raksturīgs. Lai gan kailums raganu tēla raksturojumā akcentēts salīdzinoši reti, tomēr minētie piemēri norāda, ka raganu tradīcijā šāds priekšstats nav bijis svešs. No vienas puses, kailums ir dažādu dabas vai mirušo pasaulei piederīgo pārdabisko būtņu pazīme, kas tās nostāda opozīcijā kultūrtelpai, ko raksturo apgērbs. No otras puses, kailums īpaši izceļ antropomorfo sieviešu kārtas garu erotisko aspektu, ko tie izmanto, ievilinot cilvēkus, īpaši vīriešus, dzīvībai bīstamās situācijās (Valk Ū. 1999: 345). Zīmīgākās antropomorfās raganas tēla detaļas – baltais apgērbs, kailums un izlaistie mati – pārņemtas ciema raganu priekšstats.¹² Šis izskata detaļas parasti attiecinātas tikai uz tā saucamajām piena raganām, tātad integrētas tajos ciema raganu priekšstats, kas veidojušies uz vietējās nakts raganu tradīcijas bāzes. Nakts raganu izskata imitēšana ciema raganu tēlojumā liecina par abu priekšstatu ģenētisku saikni.

Antropomorfo raganu pārvietošanās veids teikās nav īpaši iztirzāts, tomēr nojaušams, ka tās galvenokārt ir pārvietojušās kājām – ejot vai skrienot. Cita veida pārvietošanās raganām nav raksturīga un minēta reti. Tā, piemēram, teikā par Mālupe silu stāstīts, ka raganas kā vēja nestas, pa pusei pa gaisu, pa pusei pa zemi, smiedamās, ar baltiem plīvuriem aplājušās, šim [kādam saimniekam] mācas virsū un velk no assgalim tapas ārā

¹² „Kāds saimnieks reiz redzējis pulksten divpadsmitos dienā pie augsta kalna, uz kā atrodas ganības, staigājot sievieti ar slauceni rokā. Viņa laikam bijusi raganā (...). Pati bijusi baltās drēbēs ģērbusies un ar baltu villaini (sedzeni) apsegusies...” (LTT 25329, Gaujiena); „Viena skrīveriešu saimniece, Siksnēnu Trīne, senāk agri Jāņu rītā salikusi rupučus vīzē un ačgārni vilkusi pa savu un kaimiņu olnīcu. (...) Pati bijusi plīka un mati valā...” (LTT 25324, Aizkraukle); „Lielā Piekātā jeb arī Jāņa dienā raganas staigā ar vaļējiem matiem un slaucenēm rokā pa ganībām un salasa sakaltušus govju mēslus, ar ko varot sev pieburt svešu govju pienu...” (LTT 25292).

(LFK 210, 717, Mālupe). Vēl kādā teikā minēts, ka, bēgot no vilkiem, ragana uzlaidusies uz šķūnīša jumta (LFK 650, 12, Lēdurga). Tikai vienā teikā stāstīts, ka raganas pārvietojas jāšus uz zirgiem (LFK 1771, 4953, Bērzaune). Pāris citos gadījumos minēts, ka tās jāš uz slotas: Ļaudīm kādreiz iznācis vēlāku nākt gar Raganu kalnu no darba uz māju. Te viņi skaidri redzējuši, ka raganas aizjāj. Par zirgiem viņām bijušas slotas un pie rokas pastalas. Ļaudis domājuši, kur gan viņas citur jāš, kā uz kādu laidaru govīs slaukt... (LFK 116, 4790, Rencēni); Kāds vīrs bijis ļoti drošs. Šis gājis pašā tumšākajā pusnaktī bez bailības. Reiz Jāņu naktī tas iedams ieraudzījis pulku raganu. Raganas esot ģērbušās baltās drēbēs un jājušas uz slotas kātiem dziedādamas... (LFK 910, 5928, Jaunlaicene).

Raganu raksturojums šajos divos tekstos ļauj tos pieskaitīt nakts raganu tradīcijai, lai gan pārvietošanās uz slotas kāta atspoguļo salīdzinoši jaunākus priekšstatu par ciema raganām. Tām raksturīga jāšana vai lidošana uz dažāda veida priekšmetiem (slotām, pietām), dodoties uz raganu sabatiem, slaukt svešām govīm pienu utt. Iepriekš citētajā Rencēnu teikā minēts, ka raganām par zirgiem bijušas slotas un pie rokas pastalas. Šajā pašā pagastā, kur ciema raganu funkcijas piedēvētas spīganām, pierakstīta teika, kurā stāstīts, ka pie kādas kūts akas uz slotas kāta pielaidusies spīgana, kurai pie vienas rokas bija piesietas vecas vīzes, bet pie otras – pirts slota (LFK 116, 3663). Priekšstati par raganu pārvietošanos uz slotas un lidojot, visticamāk, ir aizgūti no jaunākās ciema raganu tradīcijas.

Turpinājums sekos

Filoloģijas doktors Sandis Laime strādā LU Literatūras, folkloras un mākslas institūtā (LFMI).

AVOTI

DO – Sk. Ozoliņš, Dāvis (1893) –JG:273:32.

FBLM – Jauhiainen, M. *The type and motif index of Finnish belief legends and memorates*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia / Academia Scientiarum Fennica, 1998.

GS – Ginta Skutāna folkloras un toponīmu vākums Kieģeļu, Vaidavas, Mujānu, Kocēnu un Lenču pag. Manuskriptā kopija (44 lpp.) glabājas nodibinājuma ASF „Dabretumu krātuve” arhīvā.

Ivanits, Linda J. (1989). *Russian Folk Belief*. New York & London: M. E. Sharpe.

Mārtiņš Lasmanis

NEDAUDZ PAR LOENGRĪNU

Divsimtgadnieka Vāgnera mūzikas drāmu vidū ar brīnumainu mirdzumu izceļas pasaka par Svētā Grāla bruņinieku Loengrīnu, ko gulbis laivā atved par glābēju nepatiesi apsūdzētajai Brabantes netaisnīgo hercoga atvasei Elzai. Daudz ir rakstos un atstātos liecību par šīs operas izstarojumu. Tas iedarbojas jau orķestra priekšspēlē un sasniedz tur vienu no saviem visintensīvākiem brīžiem. Priekšspēle ievada vijoles ar ēteriski gaišu, tikko sadzirdamu Grāla motīvu skanējumu, kas pieaug līdz varenam pacēlumam. Loengrīna vijoles, saka kāds jaunlaiku autors, ir augstākas par mūsu saprātu. Līdzīgi bija jau Vāgnera laikā rakstījis franču dzejnieks Bodlērs, viens no modernisma ciltstēviem, izjūdzams garīgu radniecību ar vācu komponista mūziku.

Krēslinš, Jānis. 1889. Raganas. *Dienas Lapa, pielikums „Dienas Lapas feļetona turpinājums”*. Nr. 284. (16. dec.):398-399.

Kursīte, Janīna. (1996). *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. Rīga: Zinātne.

LFK – Skat. JG275:25.

Lindow, John. (1978). *Swedish Legends and Folktales*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

LTT – *Latviešu tautas ticējumi*. Sakrājis un sakārt. prof. P. Šmits. I–IV sēj. Rīga: Latviesu folkloras krātuve, 1940–1941.

LTTP – *Latviešu tautas teikas un pasakas*. I–VII sēj. Sast. A. Lerhis-Puškaitis. Jelgava, Cēsis, 1891–1903. (I–IV sēj. *Latviešu tautas pasakas*; VII sēj. izdots 2001. g. apgādā „Atēna”.)

LVI VK – LU Latviesu valodas institūta vietvārdu kartotēka.

Sikēns, J. 1894. Nomirušo gari. *EZPL* IV:81-88.

Straubergs, Kārlis. (1944). *Latviešu tautas paražas*. I sēj. Rīga: Latvju grāmata.

Valk, Ūlo. (1999). The Guises of Estonian Water-Spirits in Relation to the Plot and Function of Legend. *Islanders and Water-Dwellers. Proceedings of The Celtic-Nordic-Baltic Folklore Symposium held at University College Dublin 16–19 June 1996*. Eds. Patricia Lysaght, Séamas Ó Catháin, Dáithí Ó hÓgáin. Dublin: DBA Publications Ltd.:337–348.

Vēlius, Norbertas (1977). Skat. JG274:22.

Viluoja, Eha. (1996). Manifestations of the Revenant in Estonian Folk Tradition. *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. Vol. 2. Skat. internetā (2011.5.III): <<http://www.folklore.ee/folklore/vol2/viluoja.htm>>.

Zīmīgi, ka mūsu dienās Berlīnes Filharmoniki kādā no savu koncertu programmām tiešas pārejas (*attacca*) veidā savieno 20. gs. avangardista Ligeti skaņdarbu *Atmosphères* ar Loengrīna priekšspēli. Tonkārtā, instrumentācija un noskaņa to pieļauj. Iebildumi izpaliek, to vietā papildinās muzikālās uztveres reljefs. Darbības vielu savai Grāla bruņinieka operai Vāgneris atrada viduslaiku sāgās. Tekstu viņš, kā allaž, rakstīja pats, šoreiz dodams norisei noteiktu vietu un laiku – Antverpeni 10. gs. pirmajā pusē, kad vācu ķēniņš bija Heinrihs Pirmais, saukts Putnuķērājs, kam operā sava loma. Vēsturiskas īstenības elementi parādās jau pirmajā ainā un pavada tālāko, ja arī paliekot fonā.

Intrigu pret Elzu izperinājusi hercoga troņa tīkotāja Ortrude, par apsūdzētāju ķēniņa tiesā izvirzīdama savu vīru grāfu Telramundu. Apsūdzība ir smaga, bet pierādījumu nav, tāpēc lietu izšķirs Dieva tiesa – divcīņa starp Telramundu un bruņinieku, ko Elza redzējusi kā teiksmainu parādību sapnī un piesauc par savu aizstāvi.

Elzas sapņa mūzikā atbalsojas operas priekšspēles Grāla motīvi, kas pavada arī bruņinieku. Viņa ierašanās ir pirmā cēliena sprieguma kulminācija un reizē reālās un pārdabīgās pasaules savienojums. Mēs to pieņemam kā pasakas īstenību. Vāgneris uzskatīja Loengrīna mītu tā pamatlinijās kā folkloru, kas izsaka mūžsenas cilvēciņas ilgas izjust pārlaicīgo. Ap mītu ir noslēpumainība. Tā nezūd racionālu skaidrojumu mēģinājumos.

Ķēniņu cēlii apsveicis un drošs par uzvaru būdams, bruņinieks jau pirms cīņas bildina jaunavu, reizē divkārt izteikdams liktenīgu aizliegumu, kas ir tālākās darbības pamatā. Elza nedrīkst jautāt ne pēc viņa vārda, ne izcelsmes. Īsu apmulsumu pārvarējusi, Elza solās to nedarīt.

Apmulsuma mirklis, Vāgnera norādīts, var izpildījumā paslidēt garām nepamanīts. Patiesībā tanī slēpjas priekšnojauta par būtisku sarežģījumu, par milestības radītas izziņas gribas sadursmi ar augstāku varu. Jautājuma aizliegums nāk no pārlaicīgas jomas, Elza ir un paliek pasaulīgs cilvēka bērns.

Bruņinieka sūtībā ilglaicīga laime nebija paredzēta. Atvadās operas pēdējā ainā, vārdu

un piederību atklājis, viņš piemin savu cerību būt kopā ar Elzu vienu vienīgu gadu. Tā nepiepildās, jo Elza jau kāzu naktī pārkāpj solījumu nejautāt. Bildinājumā gan nekāds noteikts laikposms nebija minēts, bet šo komplikāciju teksta autors Vāgners neievēro.

Gaišums ap Loengrīna tēlu ir mūzikā izjūtams. Vārdos to nevar ietvert, vārdi drīzāk mazina pārdzīvojuma emocionālo spēku. Labāk tāpēc nejautāt – tāda ir aizlieguma jēga, izteikta kā prasība pēc bezvārdu pašjēgas.

Gaiša būtne ir arī Elza. Mūzikā viņu raksturo pirmreizīgs koka pūtēju tonkrāsu un ansambļa izmantojums, kas uzplaukst jau ar pirmajām taktīm Elzas partijā, kad viņa ķēniņa tiesā stāsta par sapni redzēto bruņinieku. Viņas vīzijai atsaucas koris klusinātā izbrīnā.

Jautājuma aizliegumam ir motīvs mūzikā. Pirmajā cēlienā kā kategorisks nosacījums izteikts, tas turpinājumā atkārtojas dažādos dramatiski nozīmīgos brīžos ar lūzumu trešā cēliena ainā starp jaunlaulātajiem, kad Elza nespēj turēt solījumu. Līdz ar to zūd sapnis par laimi. Elza lūdz Dievu viņai piedot. Loengrīns noskumst, bet neļauņojas. Viņam jānosauc savs vārds un piederība un jāatgriežas Grāla valstībā. Divu gaišu, kristietībai piederīgu tēlu neatrisināto pretmetu Vāgners dramatiski papildina ar tumšu dziņu vadīto Ortrudi un viņas vīru Telramundu, kas abi turas ģermāņu sendievu ticībā, jūtas izstumti un tīko atgūt agrāku varu. Pirmā cēliena tiesā un cīņā Telramunds zaudē, bet Ortrude nekavējoties pamana iespēju, ko dod aizliegtais jautājums. Intrigantes viltībā pie tā reizi pēc reizes atgriežoties, viņa cenšas pilināt šaubu indi Elzas sirdī un prātā. Asociatīvi nav tālu līdz ļaundarim Jago Šekspīra traģēdijā *Otello*.

Ir tomēr kāda dramaturģiski būtiska atšķirība. Jago rīcība izraisa katastrofu. Ortrudes viltīgā uzmācība rada nemieru, bet izšķirējs iemesls aizliegtā jautājuma izteikumam ir Elzas mīlestība, kas nevar samierināties ar neziņu. Pret nelaimīgo, atstumto un gandarījumu alkstošo Ortrudi Elza izjūt žēlumu. Otrā cēliena ainā starp viņām izpaužas Elzas augstsirdība, bet Ortrudi tā neiespaido. Viņa patur savu varaskāri un atmaksas nodomu.

Vāgners uzskatīja arī Loengrīnu par traģēdiju, šo operu raksturodams kā alegoriju par

mākslinieku, kura darbam nav dāvāta iecerētā pilnā uzticība bez kritiskiem jautājumiem. Pirms vispārīguma viņš, protams, domāja pats par savu pieredzi. Varētu sagaidīt, ka egocentriski ievirzīta interpretācija laika gaitā būs novecojusi, bet tā tas nav. Mūzikas literatūrā un uzvedumu pavadvārdos alegorijas formulējums ir pārdzīvojis līdz visjaunākam laikam. Jāšaubās gan, vai ieguvējs bijis emocionālās uztveres tiešums, kas Vāgneram likās tik svarīgs.

Bez īpaša skaidrojuma var izjust traģiku Elzas liktenī. Viņas pasaulīgā mīlestība nav savienojama ar liktenīga, bet tik dabīga jautājuma aizliegumu. Sirdssāpēs par Elzu Vāgners operas noslēgumā gādā viņai mierinājumu ar burvestības palīdzību, kas gan bez komentāra nav izprotama. Labāk nejautāt, bet pašauties mūzikai. Līdzīgi ir ar kādu citu pasaku, Mocarta *Burvju flautu*, kas radīta pus gadsimtu pirms Loengrīna. Neskaidrības un brīvmūrnīku antifeminisms šinī tekstā pagaiš mūzikas pārdzīvojumā. Raibās izdarības skatuvē var skatīt kā bilžu grāmatā. *Burvju flautu* sākotnēji uztvēra kā Vīnes dziesmu spēļu jomai piederīgu. Pamazām šo darbu atzina par ceļrādi vācu romantiskajai operai, kas pilnībā uzplauka ar Vēbera tautisko *Burvju strēlnieku*. Ar šo operu Vāgners iepazinās deviņu gadu vecumā. Tā viņu esot aizrāvusi. Iespaidis bija noturīgs. Vēbera mūzikas atbalss skan vēl Loengrīnā.

Par Vāgneru un viņa darbu uzvedumiem savā laikā latviešu presē diezgan daudz rakstīja Jānis Poruks. Elzu viņš raksturoja kā dzejiski mīlīgu jaunības parādību, kuras nevainīgās ciešanas atver brīnišķīgus dvēseles dziļumus. Tie nav romantiski pārspīlējumi.

Liela loma Loengrīnā ir korim, it sevišķi pirmajā cēlienā, kad tas atrodas skatuvē nepārtaukti un it spriegi piedalās darbībā, atsaucoties gan reālistiskām, gan pasakainām norisēm. Cēliens noslēdzas ar simboliskās cīņas uzvarētāja, joprojām anonīmā bruņinieka slavinājumu. Vienīgi Ortrude un Telramunds ir citās izjūtās, bet viņu balss vispārējās gaviļēs grūti sadzirdamas. Toties komponists norāda kontrastējošu vizuālu efektu. Mūzikai izskanot, Telramundam bezspēkā jāsaļimst pie savas valdonīgās sievas kājām.

Vāgnera dramaturģija izmanto krasus pretstatus. Pirmā cēliena fināla gaišajai apoteozei seko otrā cēliena sākotnējā pustumsā aina ar divām pazemotām būtnēm, Telramundu un Ortrudi. Šī aina savā atriebības un viltības dziņu izlādējumā ir kā pāreja uz kādu vēlāku posmu Vāgnera darbos un varētu muzikāli iederēties *Nibelunga gredzenā*. Kopumā Loengrīns tomēr paliek vācu romantiskās operas tradīcijā, veido tās noslēgumu un reizē ir novatorisks instrumentācijā un orķestra koloritā. Skaņkrāsas šīnī partitūrā nav nianses vien. Tās ir agrāk tādā apmērā neizmantots formas elements, pārmantots daudz vēlāka laika mūzikā.

* * *

2007. gadā parādījās Olafa Seviško grāmata par latviešu operdziedātāju Arnoldu Skaru (1907-1987). Uz grāmatas vāka ir Skaras attēls Loengrīna lomā (1958) toreizējā Valsts Akadēmiskā operas un baleta teātrī Rīgā. Pirms tam viņš 1942./1943. gada sezonā to pašu lomu bija izpildījis Liepājas operā. Šī teātra tā laika pārsteidzoši daudzpusīgajā repertuārā vislielākos panākumus guvis tieši Loengrīns, kā savā monogrāfijā atzīmē Seviško, citējot laikrakstu *Kurzemes Vārds*. Atsauksmes par 1958. gada uzvedumu Rīgā bija visumā atturīgas, par galveno trūkumu minot konvencionālo inscenējumu. Atmiņu stāstos gan ir aprīnīts Arnolds Skara titullomā.

Kopš tā laika, tātad jau vairāk nekā pusgadsimtu, jauns Loengrīns Baltajā namā nav parādījies. Citās zemēs šī ir visvairāk uzvestā Vāgnera opera. Vāgnera divsimtgadi Latvijas Nacionālā opera sagaida un svin ar milzu pasākumu – *Nibelunga gredzenu* visu četru vakaru pilnībā. Rīgas Vācu teātris tetraloģiju sniedza pagājušā gs. sākumā, bet latviešu operas vēsturē tā ir pirmreizīgs notikums. Uzveduma dalībnieku sastāvs Rīgā ir internacionāls. Kā zināms, tā mēdz būt arī citur.

Latviešu opermākslinieki pēdējā laikā vadījuši Loengrīnu ārzemēs. Andrejs Žagars kā inscenētājs Viļņā (2013), Andris Nelsons dažus gadus agrāk kā diriģents svētku spēlēs Baireitā. Tur par jauno inscenējumu gādāja ar provokatorisku izdomu apveltītais vācu režisors Hans Neuenfels. Viņš lika korim pārvērsties laboratorijas eksperimentu žurkā. Gaidī-

Olafa Seviško grāmata par latviešu operdziedātāju Arnoldu Skaru

tā skandaloza sensācija neizpalika. Publikas protesta auros cieta izrādes noskaņa.

Līdzīgu reakciju izsaucis *Loengrīna* uzvedums Minhenē (2009). Tanī angļu režisors Jones kā atjaunojumu ievēdis Elzas pasāktu ģimenes mājas būvi. Operas priekšspēles laikā skatuvē uz lielas tāfeles top Elzas iecerētās mājas zīmējums. Autoritatīvais vācu kritiķis Joahims Kaizers tādu konceptu nosauca par *miserablu*, Vāgnera mūzikas pasakai pret dabīgu.

Konvencionālisms garlaiko, bet provokatīvi izlēcieni labu nedara. Par to domājot, nāk prātā atziņa, ko tieši Loengrīna sakarā izsaka Vija Briede savā grāmatā *Latviešu opereteātris*. Viņa atgādina operu inscenējumu profesionālo pamatnoteikumu jebkuru skatuves darbību atvasināt no partitūras.

Andra Nelsona muzikālo vadību vācu un arī starptautiskā kritika novērtē ļoti pozitīvi. Intervijā žurnālā *Opernwelt* viņš stāsta par savu lielo Vāgnera mīlestību un piebilst, ka Vāgnera operas viņš arī turpmāk labprāt diriģētu, ja būtu aicinājumi. Un Nelsona skolotājs Mariss Jansons tanī pašā žurnālā paredz kādreiz savā repertuārā nonākt arī pie *Loengrīna*.

Literatūras un mūzikas kritiķis Mārtiņš Lasmanis, *JG* redakcijas loceklis (1984-2001, nr. 148-227) saņēmis (2012) PBLA Kultūras fonda balvu par rakstu krājumu *Vārdi un mūzika* (Rīga: Nordik, 2011). Dzīvo Handhāgenā, dienvīdos no Stokholmas.

Linda Treija

SIGNE VANADZIŅA – MELLENES AR PIĒNU

Signes gleznu pasaule ar radībiņām, priekšmetiem un citiem tēliem Latvijas mākslas vērotājam ir labi pazīstama. Šo dzīvīgo pasauli es jau centos aprakstīt Signes Vanadziņas mākslas izstādes ielūgumā¹. *Zvaigžņu skaitītājs vēro kā audekla debesīs uzplaukst apreibinoši toņi, kaut kur pamalē aust dzidri krāsu pleķi un debesu jumā ota kā lidmašīna iezīmē švuncīgas līnijas. Tā uzbur ceptu pīli ar āboliem, izbirdina ķiršus pa visu galda virsmu, paslēpj audekla stūrītī kādu bumbieru pāriti un noliec vītola zarus pie pašas zemes. Lietus lāses, krītošas zvaigznes vai vēja pūstas lapas atstāj tikai pa kādai krāsainai švīkai audeklā, bet reizēm tās satrakoja un sašvīko vai visu gleznu. Viss uzmeistarotais tad sāk plūst pāri audekla malām un iekrāso arī debesu rāmi. „Tās ir Signes gleznas,“ viņš nomurrā un tiksmīgi piemiedz acis.*

Pēdējā gada laikā Signes gleznu stāstošā telpa lēnām dod vietu abstrakcijai. Nepiekrītu rakstītajam aprakstos par mākslinieces personālizstādi², ka Signes māksla ir kardināli mainījusies. Laika gaitā varbūt ir pamainījies formāts un gleznu saturs vairs nav tik naratīvs, bet mākslinieces rokraksts nav mainījies ne tematiski, ne rokrakstā, ne krāsu gammā. Protams, gleznas ir pieņēmušas aptverošāku laukumu kompozīciju, stāstošie motīvi izpaliē un var runāt arī par abstraktumu, bet tajās neapšaubāmi ir novērojams Signes raksturīgais gleznojums. Tematiski tajās vēl aizvien ir saskatāma, un, ja ne saskatāma, tad sajūtama, ainavu, kluso dabu klātesamība. *Patiesībā jau viņi nekur nav palikuši. Viņi kaut kur ir sablīvējušies un gaida brīdi, kad viņus palaidīs atkal ārā. Visus bumbierus un kaķus, un tamlīdzīgus elementus,*³ – atzīst pati gleznotāja par tēliem, kas vairāk bija sastopami mākslinieces agrākajos darbos.

Krāsa spēlē galveno raksturlomu Signes darbos un tā atspoguļo viņas spēcīgo, dzīves-

priecīgo raksturu. Tā var būt piesātināti kontrastaina, citos darbos maiga, bet reizē krāsaina. Žilbinoši zilais pret sarkanīgi oranžo, lillīgie un zaļie toņi pret koši dzelteno. Līdz abstraktumam novestajā gleznā dzidri dzintarainais krāsas pleķis atpazīstams kā stikla kauss ar alu (*Alus kauss Rožu laukumā* 2013), liesmojoši sarkanais kā uguns (*Uguns* 2013) un oranžīgi dzeltenajā ar švīkājumiem sajūtama dienas svelme ar kukaiņu bariem un ziedputekšņiem (*Vasaras diena* 2013). Tālā noskaņa man šķiet pavisam tuva – kaut kur pie Ķoniņu ciema, kļīstot pa kāpām uz jūras pusi, mani pārņēma tieši tādas sajūtas kā Signes gleznu [*Tālas noskaņas (zilā vakarā)* 2010] vērojot. Māksliniece bieži izmanto rāmi kā papildinājumu gleznai uz audekla. Apaļais šķīvis ar mellenēm pienā iezīmējas arī uz rāmja, bet taisnstūra audekla robeža ir tikko saskatāma (*Mellenes ar pienu* 2012). Kaut kur jau arī jaunajos darbos kā atblāzma no agrākā posma ielavās pa mazai mazītiņai cilvēka figūriņai, sēnei, bumbieru pāritim vai arī kaut kur ir pamanāms mākslinieces iemīļotais melnais kaķis. Vēl aizvien pāri dominējošajiem krāsu laukumiem ir Signei raksturīgās švīkas un līnijas, nelieli kontrastaini krāsu pleķīši, kas iezīmē visai reālu pasauli šajās abstrakcijās. Viņas darbos ir Induļa Zariņa krāsainība, jaunākajā posmā kaut kas no Anitas Melderes otas vilktās švuncīgās līnijas un viņas pašas enerģiskais, dienvidnieciskais gleznojums. Signe atrod krāsaino sniega baltumā, lietus pelēkumā un nakts melnumā. Viņas temperaments izpaužas arī viņas ikdienā – vai tas ir gleznojot plēnēs kopā ar citiem māksliniekiem, mācot slēpot Žagarkalnā, spēlējot tenisu vai dodoties uz Vāciju apgūt valodu. Signes māksla ir dzīvespriecīga. Tā ir krāsu eksplozija, kas padara pelēcīgo ikdienu par aizraujošu ceļojumu glezniecības pasaulē.

Gleznotāja, grafiķe un scenogrāfe, Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) vadītāja Linda Treija ir JG redakcijas locekle. Latvijas Mākslas akadēmijas maģistre (1997), strādājusi par mākslas skolotāju Latvijā, vadījusi mākslas projektus 2x2 nometnēs un Garezera Vasaras vidusskolā, arī mazākiem bērniem, izstādījusi savus darbus gan Latvijā, gan arī diasporā.

¹ Signes Vanadziņas darbu izstādes Hanzas vīna galerijā, Rīga, 2013.1.

² Signes Vanadziņas gleznas, Agijas Sūnas mākslas galerija, 2013.21.VIII-4.IX.

³ LSM.LV intervija. Signe Vanadziņa: Īstenībā jau klusuma perioda nebija, 2013.28.VIII.

Signe Vanadziņa. *Mellenes ar pienu*. 2012. Eļļa uz audekla. 24 x 18 cm

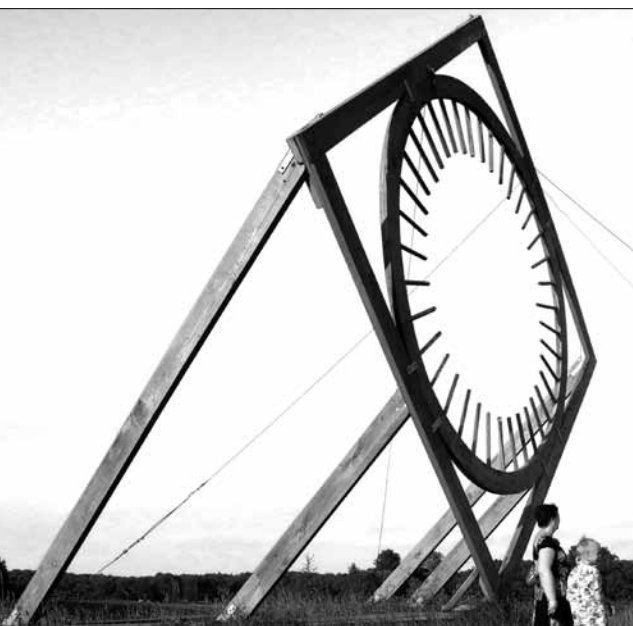

Foto: Māris Brancis

Zaļā saule Strazdē (1995)

Māris Brancis

SPĒKAZĪMJU TITĀNS

Tēlnieks Vilnis Titāns (1944-2006) 26. jūlijā būtu svinējis savu 70 gadu jubileju, ja apskurbis smagās mašīnas šoferis nelaikā nepārrautu mākslinieka – vēl nesasnējušā 62. gadskārtu – dzīvības pavedienu. Viņš bija pilns enerģijas un nodomu. Darba un ieceru viņam nekad nebija trūcis. Spēka arī ne – viņš bija stiegrains, muskuļots, kā jau cilvēks, kurš kopš jaunības akmeņus šķēlis, cilājis, kalis, ar rokām apmiļojis, pakļāvis tos saviem nodomiem, idejām, prātā skatītai formai. Un nerunīgs, kluss, kurš uzmanīgi noklausās sarunu biedra valodojumā, lai gan prātā viņam pašam sava doma, kas varēja nesaskanēt ar tikko izteiktajām, un klusi smaidīja savu tikpat rāmo, atklāto, labvēlīgo smaidu.

Mākslā Vilnis Titāns sabija tikai nepilnus 32 gadus (tagadējo LMA viņš beidza 30 gadu vecumā), gandrīz pusi no viņam atvēlētā mūža, taču kas padarīts! Visa Latvija nosēta ar viņa darbiem – pieminekļiem, piemiņas zīmēm, zīmēm ainavā, memoriālo tēlniecību, nerunājot par skulptūrām un medaļām, kas glabājas muzejos un privātkolekcijās, arī ārzemēs. *Viņa radošais mūžs savā monolitumā ir kā nepārtraukts mākslas process, akcija, kuras būtība, koncepcija ietverta divos vārdos – Latvijas mīlestība¹, raksta mākslas zinātniece Anda Treija.*

¹ Anda Treija. *Vilnis Titāns*. Rīgā: Galerija „Daugava”, 2011:12.

Labāk un precīzāk nevar pateikt.

Tēlnieks pieder tai paaudzei, kas mākslā ienāca 1970. gados un kuru vadīja ideālisms, ideja. Nekas to nespēja iedragāt, samocīt. Spītīgi un iezemēti darīja savu darāmo, neraugoties uz iekārtu, ideoloģiju. Šai paaudzei pieder vēl Ojārs Breģis, Ojārs Feldbergs, Ligita Ulmane, Kārlis Danne, arī Jānis Strupulis, Dagnija Nīcmane, Vera Veisa un daži citi. Viņi gāja savu ceļu, nepadodamies vilinājumiem, kārdinājumiem. Viņi neviens nerādīja padomju ideoloģijai tikamus darbus, bet strādāja tikai pie tādiem, kas saskanēja ar viņu iekšējo pārliecību un ideāliem. Tas bija laiks, kad modās un rūga latviešu nacionālā pašapziņa un kad aizsākās folkloras kustība, kas neatkarības un spīts garu stiprināja.

Tēlnieka Viļņa Titāna garīgo pasauli un mākslinieka pašapziņu un sūtību veidoja dzejnieka Imanta Ziedoņa Dižkoku atbrīvošanas grupa, kurā viņš darbojās kopš 1977. gada. Tā bija brālība, kā to nosaukusi Anda Treija, kas apzināja Latvijas gara kultūru, kultūras vērtības un cēla tās gaismā tautai, kas bija samierinājusies ar iekārtas žogiem un spaidiem. Iekšējās pretestības gars brieda, lai 1990. gadu mijā paceltu galvu un uzgavilētu brīvībai. Tad sākās Viļņa Titāna laiks, lai gan viņš bija jau sevi apliecinājis 1985. gada izstādē *Ceļš*, ko sarīkoja kopā ar dzejnieku Jāni Baltvilku un dabas pētnieku un publicistu Gunti Eņiņu. *Ceļš kā metafora, kā iekšēja kustība, kā dzīve, kas vieno šos trīs cilvēkus un norāda viņu domu virzību. Viņi ir ceļā, viņi ir uz ceļa, kuru iezīmē tēlnieka akmens skulptūras, liecina Anda Treija².*

Izstāde iezīmēja Viļņa Titāna un viņa paaudzes tēlnieku attieksmi pret akmeni, granītu, laukakmeni. Atšķirībā no priekšgājējiem viņi akmeni uztver kā materiālu, kam jāpakļaujas viņu gribai. To var apstrādāt, veidot un „locīt”, kā nepieciešams. Un vēl – ja Ojārs Feldbergs pārsteidza ar akmenī izcirstām ainavām, tad Vilnis Titāns nāca klajā ar zīmēm, metaforām, simboliem granītā. ...[V]iņa tēlniecība vairāk vedina domāt par eksaktu pieeju formas radīšanai, tā ir stingra, loģiska, konstruktīvi būvēta, izsvartām proporcijām³. Akmens masas tiek kārtotas matemātiski precīzi, darbi tuvojas minimālismam. To

² Turpat:11.

³ Turpat:18.

Tēlnieks Vilnis Titāns

lasīšanai jāpielieto iztēle, katra skatītāja garīgā pieredze. Tā ir zīmju valoda, kas parādās latvju rakstos.

Latvijai atgūstot valstisko neatkarību, Vilnim Titānam pavērās plašs darba lauks. Nodibinājās Latvijas Kultūras fonds, kuras pirmais priekšsēdis bija Imants Ziedonis. Viņš redzēja plašāk, tālāk, dziļāk. *Mums ir jāatstāj kultūrzīmes, lai zeme neapdzungļotos. Un lai vārdi liecinātu par kultūras klātbūtni. Vārdi paši vien, iekalti un iecirsti kokā vai citādi pieteikti, ir labas gribas nesēji*, rosināja Ziedonis⁴.

Vilnis Titāns ir viens no šo kultūrzīmju iegravētājiem. Tapa pieminekļi rakstniekam Sudrabu Edžum (1985) Meņģelē, Latvijas himnas autoram Baumaņu Kārlim (1988) Viļķenē, vienam no pirmajiem dzejniekiem Jurim Nataniēlam Ramanim (1992) Krimuldā, Fricim Bārdam (1992) Pociema Rumbēnos. No 1977. gada Latvijai nozīmīgās vietās akmeņi iecirsti vārdi – Neredzīgā Indriķa mājvietā Elkulejās, Kalpaka ozols Rudbāržos, Brastiņu Ernesta Lapaiņos Straupē un vēl citi, vairāk nekā 50 citas zīmes. Desmit gados no laukakmeņiem tika sakrauta Valpenes piramīda (1985-1996), kā veltījums Krišjānim Baronom, novietots tuvu viņa pirmajai skolai. Vilnis Titāns katru gadu divas nedēļas jūlijā dzīvoja Dundagā un iekala zudušo māju vārdus, latvju rakstu zīmes. Tagad te brauc cilvēki, lasa, kāpj deviņus metrus augšup un skatās pasaulē, lai tālāk redzētu un ieskatītos pagātnē un nākotnē.

⁴ Turpat:41.

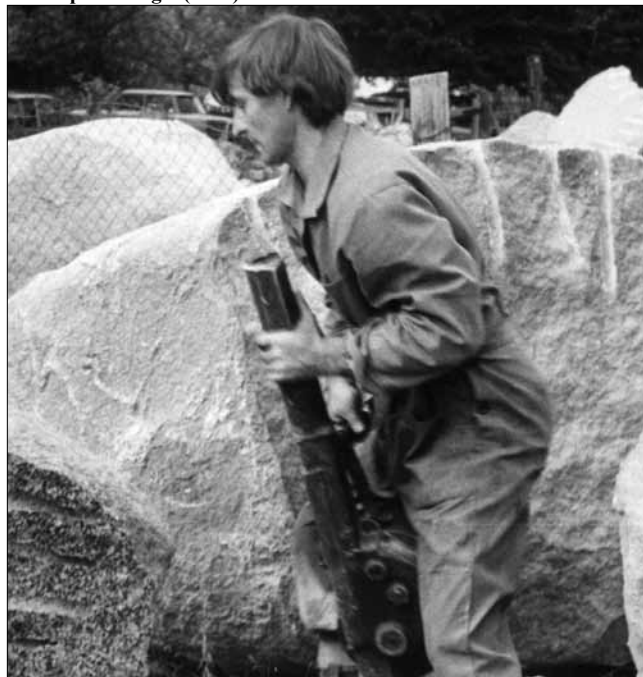
Ar 1990. gadu sākās Viļņa Titāna darbs pie Daugavas programmas (1990-1994). Šis veikums tēlniekam bija sevišķi mīļš. *Tā bija iespēja modināt pagātni, runāt par mūsu kultūru, par mūsu saknēm*⁵, liecina viņa biogrāfe Anda Treija. Atkal viņš ar saviem lielajiem akmeņiem un tajos iekaltajiem vārdiem atgādināja, ka, lūk, šeit Birzgaļes Dīriķupītēs Andrejs Pumpurs pavadījis bērnības dienas, Dunavas pagastā atstāta zīme Daugavas plostniekiem un citur.

1994. gadā Vilnis Titāns ķērās pie Talsu *Koklētāja*. To Kārlim Zemdegam bija pasūtījusi Talsu pilsētas pašvaldība, 1938. gadā bija gatavs ģipša modelis. Taču līdz realizācijai netika – Latviju okupēja, un tas glabājās tēlnieka darbnīcā, līdz 1982. gadā pārveda uz Talsu „Lauktechniku”. Atmodas laikam sākoties, dzima vēlme to realizēt, pagāja vēl ilgs laiks, līdz nodoms tika īstenots. Vilnis Titāns pie *Koklētāja* strādāja divus gadus, kaļot Dundagas mežos atrasto akmeni un pamatnē iecērtot etnogrāfisko saules simbolu, vēlot Latvijai saules mūžu (atklāja 1996. gadā).

Paralēli tapa divas saules zīmes Talsu novada robežās – *Zaļā saule* Strazdē (1995) un *Zilā saule* Kolkasragā (1996). Te aizsākās Viļņa Titāna cits projekts – *Saules tilts*, kas savienoja Kolkasragu ar Roņu salu un Ainažiem, katrā no vietām uzstādot pa darbam – Roņu

⁵ Turpat:44.

Vilnis Titāns granīta tēlniecības simpozijā Mārupītes dabas parkā Rīgā. (1987)

salā *Uguns buru* un Ainažos *Balto sauli*, un kas tika veltīta Krišjānim Valdemāram, Ainažu jūrskolas dibinātājam, igauņu un latviešu tautu vienotājam.

Pat ar to Vilnim Titānam nebija gana. Savulaik Imanta Ziedoņa Dižkoku atbrīvošanas grupa pie Latvijas austrumu robežas iedestīja 300 ozolus. Tie tika iznīcināti, kokus aizstāja ar dzelondrāšu žogu. Tēlnieks tad izgatavoja *Austras koku* (1998) un, atzīmējot Latvijas 80 gadu jubileju, uzstādīja Latvijas tālākajā austrumu punktā Pasienas pagastā. Tajā pašā gadā tālīnākajā rietumu punktā Nīcas pagastā tika atklāts *Zaļais stars*, bet, iezīmējot dienvidu punktu, Daugavpils novada Līdumnieku pagastā parādījās *Saules puķe*, savukārt ziemeļos – *Baltās nakts* lpiķos.

Vai var vēl lielāku un svētāku darbu izdarīt, kā Vilnis Titāns veicis – iezīmēt Latviju kultūras zīmēs? Taču ar visiem šiem veikumiem mākslinieks neizteica sevi visu. Tēlnieks nepārtraukti centās īstenot idejas stājskulptūrās, kas bija skatāmas viņa pēdējā personālizstādē *Siena laiks* 2002. gadā Rīgas galerijā.

Proporcijas, masu attiecības Vilnis Titāns pārvalda lieliski, vienkārši tās izjūt, Anda Treija raksturo jaunajā izstādē parādītos

darbus un turpina: *viņa eksaktā pieeja darbu radīšanai nav pat nojaušama, skulptūras tapušas it kā brīvas spēles rezultātā, spēles, kas balstīta viņa izjūtā, intuīcijā, tāpēc tajos tik daudz emociju un poēzijas. Viņš ir kļuvis dekoratīvāks un nevirās tāds būt. Improvizācija ar formāliem paņēmieniem nav tikai tīksmināšanās ar formveidi kā tādu, lai gan tā brīvība, kas sasniegta, strādājot ar akmeni, tā pārliecība un drošības sajūta, nevarēja neradīt viņā gandarījumu, jo vairāk tāpēc, ka viņš ir no tiem, kas darbā gūst baudu, dzīves garšu*⁶.

Akmeni Vilnis Titāns sajuta kā sevi pašu, kā miesu no paša miesas. Tam bija atdots mūžs, ar to ierakstīja sevi Latvijas tēlniecības vēsturē. Diemžēl māksliniekam kā jebkuram cilvēkam nav atvēlēts saules mūžs, taču viņa darbi paliek iegravēti dzimtenes kultūrā uz mūžmūžiem. Tie atgādinās par tēlnieku, kurš veica titānisku darbu Latvijas labā, attaisnojot savu uzvārdu – Titāns. Viņš laikam dzimis īpašā spēkazīmē.

Mākslas vēsturnieks, JG redakcijas loceklis Māris Brancis nesen uzrakstīto grāmatu klāstam pievienojis monogrāfiju *Jelgavas mākslinieks Georgs Svikulis* (Rīgā: „Mansards”, 2014).

⁶ Turpat:88-89.

Valpenes piramīda. 9 m augsta, pamatnes apkārtmērs 50 m. Izveidota pēc Imanta Ziedoņa ieceres tēlnieka Viļņa Titāna vadībā 1990. gadā

Foto: Māris Brancis

Elita Ansonē

VIJAS CELMIŅAS IZSTĀDE RĪGĀ

Vijas Celmiņas izstāde *Dubultā realitāte* Rīgā Mākslas muzejā Rīgas birža (2014.11.IV-22. VI) noslēgusies. To apmeklēja 19 646 cilvēki. Šāds apmeklētāju skaits Rīgas izstādēm ir rekordliels. Tas ir rezultāts tai milzīgajai uzmanībai, kas tika veltīta Vijas Celmiņas izstādei no mākslas puses, kā arī no Latvijas Nacionālā mākslas muzeja (LNMM) puses. Māksliniece tika vairākkārt intervēta, un savus intervētājus Uldi Tironu (*Rīgas laiks*), Jegoru Jerohomoviču (*Kultūras Diena*) un Paulu Raudsepu (*Ir*) māksliniece piemin vēl tagad kā patiesus intelektuāļus un brīnišķīgus cilvēkus. Celmiņas izstādi birojs *Rīga 2014*, kas rūpējas par Rīgas kā Eiropas kultūras galvaspilsētas programmu un kuras ietvaros notika izstāde, mākslinieces darbu skati pieteica kā vienu no nozīmīgākajiem gada kultūras notikumiem. Tāds tas arī bija. Mans, kā šīs izstādes kuratores, mērķis bija uz Latviju atvest pēc iespējas plašāku un daudzveidīgāku mākslinieces darbu kolekciju, jo apzinājos, ja reiz šāda izdevība mums radusies, jādara viss iespējamais, lai izstādi izveidotu tādu, kas sniedz priekšstatu par mākslinieci jau no 20. gs 60. gadiem līdz pat šim. Un kā jau katra mākslinieka daiļradē, Celmiņai bijuši atšķirīgi daiļrades periodi un mēdiji, kādos viņa strādājusi. Paplašināt Latvijā vispazīnāmo priekšstatu par Celmiņu kā par okeāna ūdens virsmas attēlotāju, nebija viegls uzdevums, jo „dabūt” mākslinieces darbus nav vienkārši.

Iekustināt projektu nenācās viegli, jo vienoties ar Vijas Celmiņas darbu īpašniekiem par gatavību deponēt darbus uz tālu, finanšu krīzes nomocītu Latviju, nav vienkārši. Pirmais uzdevums bija pierunāt pašu mākslinieci izstādei Latvijā, jo Vijas Celmiņas pašas rīcībā Ņujorkas studijā pamatā ir *printi*, kā viņa saka, bet īsti darbi – zīmējumi, gleznas, skulptūras atrodas muzejos un pie kolekcionāriem, un vai izdosies tos savākt, lai izveidotu izstādi, nevar garantēt neviens. Šo problēmu – Vijas Celmiņas darbu pieejamību nevar atrisināt pat finansējums, kura trūkums mums teju 20 gadus lika uz Celmiņas izstādi Rīgā raudzīties kā uz tālu neaizsniedzamu

sapni. Rīgas kā Eiropas kultūras galvaspilsētas budžets sagādāja nepieciešamo finansējumu, tomēr, izrādās, ar naudu nevar nopirkt pasaules muzeju vēlmi deponēt darbus viņiem nezināmam muzejam. Mēs sākām ar MoMA. Kā par laimi Modernās mākslas muzejs Ņujorkā no LNMM tajā laikā deponēja Gustava Kluča darbus, kas, kā mums šķita, nāca par labu piekrišanai arī pretī kaut ko dot uz Latviju. Taču, ak vai, sākotnēji šī piekrišana attiecās uz tiem pašiem *printiem*, kurus varējām dabūt no pašas Celmiņas. Īstos darbus – gleznas un grafikas MoMA bija ar mieru deponēt četrus. No tiem izstādi uztaisīt nevar. Apmeklējām kopā ar mākslinieci MoMas grafikas kolekciju, centāmies sarunāt vairāk darbu, par kuriem saraksti turpināju vēl veselu gadu. Rezultātā no Modernās mākslas muzeja Ņujorkā uz Rīgu atceļoja trīs Vijas Celmiņas gleznas, trīs grafita zīmējumi un trīs ogles zīmējumi. To skaitā senākais darbs izstādē – 1964. gada glezna *Roka ar ieroci* – tā iezīmēja izstādes hronoloģiju 1964-2014, un izveidojās, ka izstādē eksponēti darbi, kas pārstāv mākslinieces 50 gadu daiļrades periodu. Par šo gleznu, kurā redzama roka, kas tur tikko izšāvušu revolveri, māksliniece saka, ka tā bijusi muļķīga bērnišķīga iedomā uzgleznot šādu ideju. Šis revolveris tika māksliniecei iedots glabāšanā kādu laiku un patiesībā nekad nav šāvis. Pēdējos 10 gados mākslinieces darbos atgriežas jaunības laika temati, un biju ārkārtīgi laimīga, kad izdevās uz izstādi atvest Celmiņas 2009-2010. gada skulptūru no privātas kolekcijas Dalasā, kuru veido *found objects* – mazs galdiņš, skolas tāfelītes un bronza atliets minētajā gleznā redzamais revolveris. Jau 60. gados māksliniece sāka veidot skulptūras. Iespaidīgāko no tām – divus metrus garo ķemmi (iedvesma tās radīšanai Celmiņai nāca no Renē Magrita gleznas *Personiskās vērtības* (1952)), kas atrodas Losandželosas Valsts Mākslas muzejā, māksliniece ieteica nemaz nepūlēties sarunāt uz Rīgu, tas nebūšot iespējams. Toties izdevās dabūt piekrišanu no Nacionālās Mākslas galerijas Vašingtonā par zīmuļa un dzēšgumijas skulptūrām, kas Latvijas skatītājam Viju Celmiņu atklāja gan kā objektu mākslinieci, gan sirreālisma inspirētu autori. Celmiņas mākslas darbi uz Rīgu ceļoja arī no Sanfrancisko Modernās Mākslas muzeja, Skotijas Nacionālajām galerijām, Frankfurtes Modernās mākslas muzeja,

Vija Celmiņa un izstādes *Dubultā realitāte* kuratore Elita Ansons

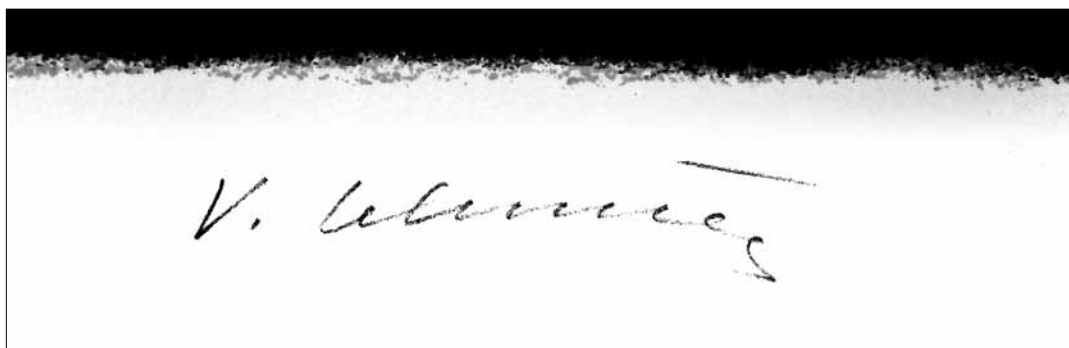
Kartjē laikmetīgās mākslas fonda, dažām privātkolekcijām, mākslinieces pašas kolekcijas un Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcijas – kopumā 50 darbi. Veidojot izstādi bija interesanti pētīt Vijas Celmiņas daiļrades inspirācijas no dažādiem mākslas strāvumiem un vienlaikus redzēt kā māksliniece veidojusi tieši savu mākslas koncepciju. Latvijas skatītājam ieraugot Celmiņas mākslas saskares punktus gan ar sirreālismu, popārtu, fotoreālismu, arī konceptuālismu, bija iespēja doties ekskursā cauri Rietumu mākslas virzieniem. Tomēr stāstot par izstādi, sevišķi Latvijas Mākslas akadēmijas studentiem, es vienmēr uzsvēru to, ko uzzināju no mākslinieces stāstītā – viņas vēlēšanos atrast tieši savu, sev tuvu izteiksmes veidu, ko varētu sajuxt un pieņemt kā savam raksturam un izjūtai atbilstošu. To māksliniece atrada pedantiskajos okeāna vilņu zīmējumos, kā arī tumsneša akmentiņos, zvaigžņu galaktikās un zirnekļa tīklos. No vienas puses fotoreālistiski precīzos zīmējumos un gleznojumos, no otras puses attēlos, kurus var uztvert arī kā abstrakcijas. Tie bija attēli, kas labi derēja papīra vai audekla virsmu vienmērīgai noklāšanai ar ūdens, zvaigžņu, akmentiņu, zirnekļu tīmekļu struktūrām. Tas, ka māksliniecei tik svarīga tieši virsmas apstrāde, kas izaugusi no meditācijas procesa, ka māksliniece vien vēlas, lai skatītājs fokusētos uz viņas darbu attēlu struktūrām un neaizklistu

kādos iztēles līkločos, Latvijā bija lielākais atklājums. Latviešu skatītājs ir ļoti poētisks un ievirzīts domāt simboliski par mākslas darbos redzamo. Daudziem tas bija pārsteigums, ka Celmiņas mākslā simbolu vai poēzijas nav. Mākslinieces koncepcijas visai plaši tika izklāstītas arī izstādei izdotā katalogā, un tas ir pirmais mākslinieces katalogs latviešu valodā (paralēli arī angļu valodā). Katalogā publicēts arī Eliota Veinbergera esejas „Zvaigznes” atdzejojums latviešu valodā, ko paveikusi Liāna Langa. Tādējādi šīs esejas jau esošajiem tulkojumiem piecās valodās klāt nācis arī latviešu.

Vēl atceroties pirmo sarunu ar Viju Celmiņu par viņas izstādi Rīgā, viņa jautāja: *Vai mana izstāde plānota Rema Kolhāsa projektētajā muzejā?* Atceroties kādu agrāku gadu sarunu, viņa savai izstādei dzimtenē tika gaidījusi jaunu laikmetīgās mākslas muzeju, jo nūdien Celmiņas mākslai visideālākais būtu baltā kuba izstāžu zāles tips, kuru Rīga jau sen kā pelnījusi.

Mākslas zinātniece, mākslas muzeju speciāliste/
līdzstrādāniece Elita Ansons kopš 1986. gada publicējusi vairāk nekā 100 rakstu/interviju periodikā un rakstu krājumos. Vairāku izstāžu kuratore, arī Vijas Celmiņas izstādes *Dubultā realitāte*.

Skat. arī Lindas Treijas rakstu par Viju Celmiņu *JG262:52*. kā arī reproducētās Celmiņas *Skolas tāfelītes #3* tā paša nr. 33. lpp.

Uldis Siliņš

ATSKATĪTIES, PASMAIDĪT

DP CAMP ALT-GARGE
(1945-1946) – VII

KRIEVI NOMETNĒ. Saņemam ziņu, ka radio raidījumā no Latvijas lamāts mans tēvs. Fašists! Kāpēc tieši viņam tāds gods parādīts? Krievi arī panāk, ka UNRRA un sabiedrotie atļauj ienākt nometnē padomju repatriācijas virsniekiem, lai pierunātu baltiešus atgriezties mājās. Tas ir amerikāņu reveranss „labajam onkulim Džo” [Stalīns]. Kad onkulis Džo arvien biežāk sāka rādīt amerikāņiem vidējo rokas pirkstu, nostāja mainījās. Padomju varas vīri nometni apmeklēja divas reizes: pirmoreiz 1946. gada janvārī un otrreiz – 1946. gada 3. augustā.

No otrās vizītes atceros Sarkanarmijas virsnieku-latvieti, kas, tikko ienācis pa vārtiem, noprasīja pirmajam dīpītim, ko satika: *Kāpēc nebraucat atpakaļ?* Fotografijas liecina, ka bijuši trīs Sarkanarmijas virsnieki amerikāņu virsnieka, angļu virsnieka un pāris angļu karavīru pavadībā.

Atstātajās angļu ierēdņa atmiņās rakstīts, ka padomju virsnieki gandrīz nolinčoti, bet pats atmiņu autors tur noteikti nebūs bijis klāt. Kaut ko tādu taču vajadzētu atcerēties. Ļaudis aicināti pēc sanāksmes uz komandanta māju pieteikties atpakaļbraucienam. Kādi aizgāja arī. Pieprasīts arī izdot Krievijā dzimušos. Protams, neviens izdots netiek. Tēvs stāstīja, ka virsnieki inspicējuši arī virtuvi, un viens no padomju pārstāvjiem teicis, ka darbinieki nestrādājoši higiēniski – nevalkājot baltus cimdus. *Bože moi!* Kas vēl nav jādzird!

Kopā ar mūsu „kanakiem” nometnē ieradās arī divi zeļļi, kas gan uzdevās par leģionāriem, bet izvairījās runāt par savām gaitām gūstekņu nometnē un nebija lietas kursā par daudzām letiņu lietām. Viens no viņiem bijis apmeties pie kādas karā pazuduša leģiona virsnieka sievas. Kad sieva ar bērnu aizbrauca atpakaļ uz Latviju, abi čaļi no nometnes pazuda. Jādomā, abi bija padomju aģenti.

* * *

PĀRTIKA. Vai ēšana uzlabojusies, grūti pateikt. Rītos jāiet ar kanniņu uz virtuvi pēc *Ersatz* kafijas, pusdienās – pēc „Zilās Donavas” un „Dzeltenajām briesmām”. Ja kukurūzas maizes šķēlīti uzbrūnina uz krāsns riņķiem, tad garšo tīri labi. Vakaros izsniedz sauso pārtiku visai ģimenei. Spekulanti brauc pie zvejniekiem un ved mājās lielās burkāns marinētas siļķes. Ja vācu policija vedējus noķer, siļķes var atpirkt par piecām vācu markām (RM) gabalā. Siļķes var pirkt arī nometnes kantīnē pie Mārtaņa Siliņa, kas izpelnījies „Siļķu Mārtaņa” vārdu.

Padomju repatriācijas virsnieku vizīte nometnē (1946.3.VIII). Labā pusē R. Rutks, 2. rindā 1. no kr. Juris Soikans

Okupācijas muzeja kolekcija

* * *

SKRĪNINGI. Ar 11. februāri sākas „skrīningi” (no *screening*) – jauns termins mūsu leksikonā. Cietēji ir mūsu karavīri. SS piederīgajiem bija padusē ietovēta asins grupa. To gan viens otrs mēģina noslēpt ar jaunu dekoratīvu tetovējumu, piemēram, Mākslas akadēmijas audzēknis A. Brūveris, vai izgriezt operācijas ceļā. Diemžēl no rētas nevarēja izbēgt. Skrīninga komisijā bija UNRRAs ierēdnis un nometnes ārsts. Visa noteikšana bija ierēdnim, un viņam bija zināmi visi triki. Arī IRO atteicās aprūpēt *kara noziedzniekus un personas, kurām var pierādīt, ka tās palīdzējušas ienaidniekam vajāt civiliedzīvotājus valstīs, kas ir Apvienoto nāciju locekles, vai brīvprātīgi palīdzējušas ienaidnieka kara spēkam, sākot ar II Pasaules kara izcelšanos.* Kad no gūstekņu nometnēm atbrīvoja mūsu karavīrus, angļu valdība viņiem piešķīra DP

tiesības. Kad IRO atteicās viņus aprūpēt, militārā vadība tos ievietoja speciālās karavīru nometnēs savā aprūpē. Amerikāņu zonā karavīriem bija katram individuāli jāpierāda, ka viņi nav brīvprātīgi iestājušies leģionā un ka politiskā nostāja nav bijusi naidīga anglosakšu demokrātijām. Kas par dubultstandartu! Tajā pašā laikā amerikāņi slēpa nacistu bēdnes, ieskaitīja savā dienestā vācu zinātniekus, kas bija aktīvi darbojušies pret sabiedrotajiem.

KULTŪRAS NEDĒĻA (1946.3.III) Alt-Gargē sākās ar Edvarda Vulfa izrādi *Svētki Skangalē*, ko jau janvārī bija sācis iestudēt mans tēvs. Viņš to bija restaurējis no atmiņas un pats spēlēja veco Bumbieru, savu mīļāko lomu. Man lomas nav. Galvenos mīlētājus tēlo futbolists E. Grunte un mana klases biedrene Vija Zariņa. Irmas lomai komēdijā bija izraudzīta Dzidra Celinska, daļēji viņas skaisto, garo bižu dēļ. Dzidra man gadus vēlāk raksta: *Ar Tavu tēvu diņģējos, lai viņš pār-labo teicienu, kas man bija jāizsaka: „Tagad esmu brūte”. Tas man dūrās, un es ieteicu, lai liek man teikt brūtes vietā līgava. Nē, nē, tā nevarot tekstu mainīt. – Pareizi jau tas tā būtu, bet es gandrīz atsacījos lomu pieņemt. Bet manu bižu dēļ man bija jāpieņem. Es biju tā kā cerējis uz kandidātu Godiņu, bet velti mīlēts. Vienā mēģinājumā mani uzaicināja aizstāt iztrūkstošos aktierus. Tas viss.*

Seko jauktā kora koncerts *Latviešu dziesma* (8.III), foto izstāde (9.-10.III), nometnes teātra viesošanās Oksfordas nometnē ar Rūdolfa Blaumaņa komēdiju *Zagli*, L. Sepes, H. Lūses, V. Zaķa un J. Mediņa koncerts (3.IV) un Latviešu stīgu kvarteta koncerts – pēc skaita 97. trimdā (10.IV) – ar A. Norīti, V. Rušēvicu, E. Dobevicu un A. Teichmani.

* * *

21. aprīlī Alt-Gargē svin pirmās kāzas. Viens no pāriem ir mūsu Viktors Kūliņš un Olga Rūsīte. Medus mēnesis ir īss, jo 8. maijā Kūliņu arestē. Mēs, sportisti, esam šokā.

MILŽU KAPENES. 28. aprīlī ejam ekskursijā uz Huņņu jeb Milžu kapenēm. Mazskautu vadītāja Baloža referāts par mūsu senčiem, kas te dzīvojuši 300 gadus pirms Kristus. Kapenes veidotas no pieciem lieliem akmens bluķiem ar sesto kā jumtu. Ne visas kapenes ir atraktas. Upuru kalniņš. Uz vienām kapenēm auga ozoliņš vai varbūt tā bija liepiņa? Vairs neatceros. Ne viens, ne otrs koks nekur apkārtnē neaug. Vai tā ir kāda zīme, kāds mājiens no pagātnes? Sajūta pavisam savāda. Vienā vietā Ziemeļvācijā es redzēju ceļrādi uz ciemu Sila Bekka. Vai jums šis vārds ko atgādina?

* * *

9. maijā. Guķis miris slimnīcā no saindēšanās. Pirms dažām dienām viņš atrasts mežā bezsamaņā.

* * *

30. maijā E. Brusubārdas kora Latviešu tautas dziesmu koncerts. 3. jūnijā uzstājas lietuviešu ansamblis Čurlionis. Labs. 12. jūnijā koncertē B. Piekalnītis (bass), J. Kalējs (vijole) un V. Kviesis (klavieres). 1946. gada Jāņi Elbes malā.

30. jūnijā – Elbes novada Dziesmu svētki Geštachtā. Piedalās arī Alt-Garges koris. 4. jūlijā Elbē noslikst 23 gadus vecais Šķesteris. Viņu atrod tikai pēc 2 dienām. 13., 14. un 15. jūlijā latviešu leģionāru kora „Dziedonis” koncerts.

21. un 22. jūlijā Latviešu orķestra koncerts. Diriģents V. Taube. Piedalās soliste L. Herlinga (soprāns) un A. Cieniņš (čells). 1. augustā Oksfordas koris svin pirmā gada darba jubileju. 4. augustā koncertē pianists V. Kvie-

Alt-Garges latviešu ģimnāzijas skolēni 1. mācību gada noslēgumā kopā ar pamatskolas absolventiem, kuri iestājušies ģimnāzijā. Priekšpēdējā rindā (pirmais no kr.) sēž V. Frīdenbergs, (piektā no kr.) – E. Siliņa. Pēdējā rindā (11. no kr.) – Uldis Siliņš

Pamatskolas skolotāji (1946. vai 1947. gadā). 1. rindā trešā no kr. – Ulža Siliņa māte E. Siliņa

sis un vijolnieks R. Miķelsons. 15. augustā uz amerikāņu zonu aizbrauc kora diriģents, mūzikas kritiķis un žurnālists Ernests Brusubārda. 19. un 20. augustā nometnē viesojas ukraiņu deju *ansamblis* „Muzikālie ceļinieki” (*Musical Wanderers*). *Atbalss Mežā* vērtējums: *Uzvedumiem vairāk cirkus raksturs, atskaitot vairākas ukraiņu tautas dziesmas un dejas, kas bija vienīgie gaudi pelavu klāstā.* 25. un 26. augustā Oksfordas mākslinieku kopas koncerts. 8. septembrī Alt-Garges ģimnāzijas darbības atceres akts, ko ievada mācītājs N. Ozols. Direktora V. Frīdenberga uzruna. Apsveikumi. UNRRAs pārstāvis, mākslinieks Juris Soikans pasniedz balvas direktoram Frīdenbergam, ģimnāzijas nodibinātājam, *mag.math.* J. Žagaram, skolotājiem T. Apinim, P. Ziedainei, E. Siliņai un sekmīgākajiem ģimnāzijas audzēkņiem. Zinātnisko referātu par I. Ņūtonu nolasa skolotājs J. Dūmiņš. Dziedam H. Berino vadībā V. Ozoliņa „Latvija daiļā” un Jurjana „Pūt, vējiņi”. Vēl uzvedam dramatisku ainu „Mums visiem vienas sāpes un vienas cerības”, plastiku „Sapnis lūgšanā”, vingrojumu, ko izpilda N. Soikans un A. Vaikulis, un vienu tautas deju.

14. septembrī K. Vestena vijolkoncerts. 18. un 19. septembrī – Baleta vakars. Viesojās Nacionālās operas baleta solisti – Edīte Feifere, Tatjana Vestena un Eižens Leščevskis. Pavadītājs komponists Jānis Kalniņš. Mērbeka! Mērbeka! Mērbekas teātris! Angļu zonas teātra mākslas Medina un Meka iebrauc (7.X) ar *Divpadsmito nakti!*

Kad jauneklis es biju jauns,
Ar lietus brāzmām katru dien',
Es apkārt mētājos kā auns,
Bet lietus līst, tas līst arvien.
Kad sieva mani precēja,
Ar lietus brāzmām katru dien'
Tā mani dikti ecēja,
Bet lietus līst, tas līst arvien...

Viņi atbrauc autobusā paši ar savu saliekamo skatuvi, ko uzbūvē ēdamzāles galā. Lie-liska izrāde, lieliski aktieri – Osvalds Uršteins, Hilda Prince, Helga Gobzine, Ņina Melnbārde, Kārlis Lagzdiņš, Oļģerts Parņickis.

Arī Libekas teātris ar *Sprīdīti* reiz viesojās pie mums, laikam 1946. gadā. Jānis Atvars no Kanādas raksta, ka viņš esot bijis puika, kam, no milža bēgot, bijis jālien briesmonim pa kāju starpu, bet nevar atcerēties, vai bijis

Alt-Gargē vai nē? Dažkārt esot milža skatam angažēti vietējie bērni un pirms izrādes apmācīti.

29. un 30. oktobrī – *Skroderdienas Silmāčos*. 2. novembrī bijušās Oksfordas nometnes ģimnāzijas izlaiduma akts. 10. un 12. novembrī – Oksfordas nometnes dramatiskā kopas *Trīnes grēki*. Tos iestudējis futbolists Haralds Grants. Kaut arī viņš uzskatīja sevi jau par režisoru ar stāžu, faktiski viņam par teātri nebija lielas jēgas. Pirmoreiz, tiekoties ar mūsu teātra vadību, viņš jau runāja par kopīgu *Minhauzena precību* iestudēšanu, kas kombinētiem spēkiem neradīšot nekādas grūtības, ja nu tikai tērpi... Mācītājs N. Ozols, kurš arī bija no Oksfordas nometnes, pēc izrādes mātei prasījis: *Es no teātra nekā nezinu, sakiēt man, vai ir labi, vai slikti?* Ne Alt-Gargē, ne Dēdelsdorfā rež. Grants tālāk par statistu netika. 18. novembrī – Svinīgs akts un koncerts.

1946. g. 18. novembra programma. *Flugansage* formai otrā puse bija balta – labu labais papīrs mūsu programmām. Redzams, ka sarīkojumā piedalījusies ģimnāzijas plastikas grupa I. Zalānes iestudējumā, E. Saulīte ar 3 solo dziesmām un ar solo kantātē *Tēvija*, H. Berino ar savu *Balādi* – kompozīciju klavierēm, Alt-Garges vīru koris un apvienotie nometnes un ģimnāzijas kori. 8. decembrī Lidiņas Auzānes Ticmanes luga *Gleznotājs Otiņš* (Špakenbergas dramatiskā kopa). Kāda fotogrāfija liecina, ka nometnē uzstājusies arī soliste Fanija Vīksna un čellists Ingus Nāruns. Un kaut kad pie mums ir dziedājis arī Adolfs Kaktiņš. Iespaidīgs, bet ne vairs savas slavas augstumos.

Par autoru skat. JG277:46

Foto: Dmitrijs Sulžics, F64

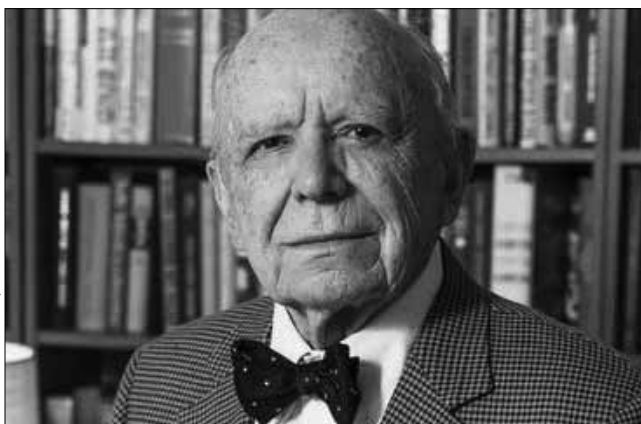

Foto: Gaīis Glierts, F64

Pauls Raudseps, *Ir*

KO CILVĒKAM NEVAR ATŅEMT

SARUNA AR PROFESORU BALABKINU

Varētu atrast daudzus veidus, kā sākt rakstu par daugavpilieti, daudzpusīgo ekonomistu Nikolaju Balabkinu, kurš kļuva par profesoru Amerikā un ir līdzautors vienai no labākajām grāmatām par Latvijas ekonomiku starpkaru gados. Sāksim ar profesora atmiņām par 1940. gada 17. jūniju, par to dienu, kas daudzējādā ziņā noteica viņa tālāko dzīves gaitu. Dienu, kad padomju karaspēks ienāca Latvijā.

Balabkinam liktenīgajā datumā bija gandrīz 14 gadu. Tēvs bija sekmīgs uzņēmējs, kuram piederēja divi desu cehi Daugavpilī. Kā Balabkins raksta savās ASV izdotajās atmiņās *Realitātes kaldināts (Forged by Reality)*¹, viņš iepriekšējā vakarā bija atgriezies no Daugavpilī rīkotajiem Dziesmu svētkiem, kuru noslēgumā *gan dziedātāji, gan skatītāji trīs reizes nodziedāja valsts himnu. Varbūt mums jau bija priekšnojauta par gaidāmo nacionālo katastrofu. Daudzi no mums raudāja pa ceļam uz mājām. Jau agri nākamajā dienā māte viņu pamodinājusi ar baisiem vārdiem – No šā rīta mūsu dzīve ir beigusies. Sarkanā armija okupē Latviju.*

Viņa iedeva Nikolajam maisiņu ar savām rotaslietām, kuras bija ar divriteni jāaizved paslēpt vasarnīcā ārpus pilsētas, bet, ātri

braucot, viņš paspēja atgriezties Daugavpilī laikus, lai redzētu padomju tankus braucam pāri Daugavas tiltam. Kā viņš raksta, daži cilvēki meta puķes un sauca *zemļaki (tautiesī – red.)*, taču vairākums skatījās uz padomju karaspēku ar izmisumu, bailēm, dusmām un pazemojumu.

JUKAS, LAUPIŠANAS, VARDARBĪBA. Ir pagājuši gandrīz 75 gadi, tomēr, runājot ar Balabkinu par šiem notikumiem nesenā viņa viesošanās reizē Latvijā, vēl aizvien var sajūst, kā citkārt tik mierīgā, varētu pat teikt maigā, dzīvespriecīgā, erudītā un labi audzinātā akadēmiķa balsī ieskanas dzelzains tonis. Kā lasāms arī atmiņās, viņš vēl aizvien ne saprot, ne atzīst Kārļa Ulmaņa lēmumu bikli piekrist padomju ultimātam, un viņam ir grūti pieņemt tālaika Latvijas valdnieka idealizāciju, kuru vēl aizvien redz daudzviet Latvijā. *Man personīgi ir ļoti grūti ar to samierināties, viņš atzīst intervijā. 1940. gada 17. jūnijā [Ulmanis] teica – „uzlūkojiet ienākušās Sarkanarmijas daļas ar draudzību. Tas viss notiek ar valdības ziņu un piekrišanu.” Mana ģimene bija satriekta, un es to nekad neesmu aizmirsis.*

Balabkinu lielajai ģimenei, kurā bez Nikolaja auga vēl seši bērni, sākās grūti gadi. Drīz pēc okupācijas tēva uzņēmumā ieradās ekspropriācijas komisija, kas atņēma ražotnes un padarīja viņu par vienkāršu pārdevēju uzņēmumā, kuru viņš pirms deviņiem gadiem bija dibinājis un nodarbinājis 40 cilvēku. Vienīgo reizi mūžā bērni redzēja, kā tēvs raud. Taču pārbaudījumi tikai sākās – paziņas brīdināja, ka tēvam būtu drošāk no Daugavpils pazust, un viņš paslepus pārcēlās uz Rīgu,

¹ *Forged by Reality: The Making of an Economist in Latvia, Germany and America.* Kutztown, Pennsylvania: Kutztown Publishing Co., 2013. 182 lpp.

kur ar grūtībām atrada darbu cirkā kā lauvu barotājs. Tā ģimene izvairījās no deportācijām 1941. gada 14. jūnijā.

Vāciešu ienākšana arī Balabkiniem sākumā likās kā atpestīšana, tomēr tikai uz īsu brīdi. No viņu vasarnīcas varēja dzirdēt, kā netālu no Daugavpils Mežciemā šāva ebrejus. Nikolajam kāds vācu seržants uzbrēcis un spēcīgi iesitis pa seju, jo zēns bija atļāvies apstāties un parunāties ar savu bijušo klasesbiedru ebreju Mitju, kuram nacistu izdotie noteikumi lika nēsāt pie drēbēm piespraustu dzeltenu zvaigzni un iet pa ielas bruģi, nevis pa ietvi kā citiem.

1944. gadā pārējā Balabkinu ģimene devās bēgļu gaitās uz Vāciju, bet Nikolajs, nesen sasniedzis 18 gadu vecumu, tika iesaukts leģionā un norīkots uz 15. divīziju Rietumprūsijā. Haotiskajās, bezcerīgajās cīņās nemitīgi atkāpjoties uz rietumiem, viņš kara beigās sagaidīja britu okupācijas zonā, kur pēc laika atkal pievienojās savai ģimenei.

Kā viņš vairākas reizes atkārtu savās atmiņās, šie juku, laupīšanas un vardarbības laiki viņam iemācīja, ka vienīgais, ko cilvēkam nevar atņemt, ir viņa zināšanas, prasmes un pašiniciatīva. Tāpēc jau pirmajos pēckara gados Balabkins nolēma mērķtiecīgi tiekties pēc izglītības. Vācijā ieguva pirmo akadēmisko grādu ekonomikā Getingenes universitātē (Georg-August-Universität Göttingen) un pēc ģimenes pārceļšanās uz Ameriku šo ceļu turpināja, 1956. gadā Ratgersa universitātē (Rutgers University) Ņūdžersijā saņemot doktora grādu ekonomikā. No 1967. līdz 1994. gadam viņš bija ekonomikas profesors Līhai (Lehigh) universitātē Pensilvānijas štatā, kas dažādās reitingu tabulās figurē starp ASV 50 labākajām universitātēm.

KLĀTESOŠS PATRIOTISMS. Daudzi sūdzas, ka mūsdienās akadēmiska karjera spiež cilvēkus aizvien vairāk specializēties, jeb, kā to mēdz puspajokam raksturot, *zināt vairāk un vairāk par aizvien mazāku jautājumu loku*. Profesors Balabkins savā akadēmiskajā karjerā apliecināja apbrīnojamas spējas saglabāt plašu skatījumu, pētīt daudzveidīgu jautājumu loku un izvairīties no ekonomisko zinātņu aizvien spēcīgākas aizraušanās ar augstāko matemātiku, kas kļuva par noteicošo virzienu šajā jomā pagājušā gs. 50. gados, kad viņš rakstīja savu doktora disertāciju.

Jau sākot ekonomikas studijas Getingenē, viņš brīnījās, ka lekcijās aprakstītais *Homo oeconomicus* („ekonomiskais cilvēks”), kurš visus lēmumus racionāli aprēķina, lai nodrošinātu sev maksimālo labklājību, nekādi neatbilst tiem cilvēkiem un viņu rīcības modeļiem, kurus viņš varēja redzēt pats savām acīm Staļina un Hitlera totalitāro sistēmu valdīšanas gados. Tāpēc teju visos savos pētījumos Balabkins risina jautājumus, kuri sakņojas viņa paša reālajā pieredzē, viņa Daugavpils bērnībā un dzīvē, kura cieta liktenīgu lūzumu 1940. gada 17. jūnijā.

Doktora disertāciju viņš uzrakstīja par paša piedzīvotās Rietumvācijas slavenās 1948. gada valūtas reformas teorētiskajiem aspektiem. 1971. gadā iznāca viņa darbs par Rietumvācijas holokausta sakarībā maksātajām reparācijām Izraēlai², un savās atmiņās viņš šo darbu saista ar 1941. gada jūlijā no vasarnīcas dzirdēto šaušanu Mežciemā.

Latvijas tautsaimniecības vēstures apzināšanai sevišķi svarīgi ir darbi, kuri atsauc atmiņā viņa tēva uzņēmējdarbības pieredzi trīsdesmito gadu Daugavpilī. Kā raksta Balabkins, tēvs daudzējādā ziņā pārstāvēja to uzņēmēja tipu, kuru slavenais austriešu ekonomists Jozefs Šumpeters (Joseph Schumpeter) uzskatīja par ekonomiskās attīstības svarīgāko dzinēju. Balabkina tēvs izcīnīja savu vietu jomā ar augstu konkurenci, nemitīgi domājot par inovācijām un ieguldījumiem. Viņš importēja gaļas mašīnas no Vācijas, lai samazinātu ražošanas izmaksas, nopirka *Chevrolet* kravas mašīnu, lai paplašinātu noieta tirgu, un dzīvoja taupīgi, lai pietiktu naudas investīcijām.

Taču Nikolaja tēvs nedzīvoja ideāla tirgus apstākļos. Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma Ulmaņa režīms ķērās pie tautsaimniecības „latviskošanas”. Balabkinu ģimene bija vecticībnieki. Savās atmiņās profesors piemin, ka pirmajā padomju okupācijas gadā zināms skaits vecticībnieku sadarbojās ar komunistiem, taču viņa paša vārdus un rīcību caurstrāvo kluss, bet pastāvīgi klātesošs Latvijas patriotisms. Nikolajs un viņa brāļi un māsa apmeklēja latviešu skolas. Atstājot Rīgu, viņš kopā ar citiem leģionā iesauktajiem uz kuģa klāja nodziedāja *Dievs, svētī*

² *West German Reparations to Israel*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1971.

Latviju! Tēvs pēc kara Vācijā vēl ilgi cerēja, ka varēs atgriezties dzimtajā zemē. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas Nikolajs pārdeva denacionalizētos tēva īpašumus un par iegūto naudu ASV nodibināja *The Joseph Balabkins Memorial Foundation* (Jāzepa Balabkina piemiņas fondu – angļu val.) Daugavpils vidusskolas atbalstam.

Taču Ulmaņlaika ierēdņiem bija citi atskaites punkti. Ja radās mazākā iespēja, valsts izpirka nelatviešu uzņēmumus par pašas valdības noteiktu cenu un pievienoja valsts izveidotajiem koncerniem. Gaļas pārstrādes bizness tika koncentrēts zem *Bekona eksporta* jūnta, un arī Balabkina ģimenes uzņēmums nonāca valsts uzmanības lokā. Balabkina tēvs saņēma vēstuli no [tieslietu] ministra Apsīša, kurā bija teikts – *Balabkina kungs, jums ir liels uzņēmums. Kāpēc jums tik krievisks uzvārds? Jums ir jāklūst par Baltābolu*, intervijā stāsta dēls. *Tēvs aizbrauca uz Rīgu un saka – nu, kā? Mums visi bērni iet latviešu skolās. Ar to gan nepietika. Lai nezaudētu uzņēmumu, tēvam bija jāiegūst miesnieka amata meistara apliecība, kas nozīmēja atraut uz četriem mēnešiem no darba firmas īpašnieku, kurš pats nodarbināja 40 cilvēku. Savukārt, lai atpirktos no uzvārda maiņas, Balabkins aizsargu organizācijai noziedoja 5 000 latu, kas tajā laikā bija milzu nauda.*

PAR TRAUKU MAZGĀTĀJIEM. Šī pieredze devusi impulsu daudziem Nikolaja Balabkina darbiem, to skaitā 1975. gadā kopā ar ekonomikas vēsturnieku Arnoldu Aizsilnieku izdotajai grāmatai *Entrepreneur in a Small Country (Uzņēmējs mazā valstī³)*, kuru Latvijas Universitātes vēstures profesors Aivars Stranga žurnālā *Ir raksturo kā lielisku darbu*, vienu no labākajiem par Latvijas tautsaimniecības vēsturi. Tajā atrodams gan pārskats par Latvijas ekonomikas attīstību no 1919. līdz 1940. gadam, gan stāsts par vienu no sekmīgākajiem uzņēmējiem valsts vēsturē – *Rīgas auduma* dibinātāju Robertu Hiršū. Viņa stāsts ir līdzīgs Jāzepa Balabkina stāstam, tikai daudz lielākos apmēros.

Abi sāka praktiski no nekā: dibināšanas brīdī 1925. gadā *Rīgas audumam* bija trīs strādnieki: Hiršs, viņa sieva un vēl viens darbinieks.

³ *Entrepreneur in a Small Country: A Case Study Against the Backgrounds of the Latvian Economy, 1919-1940*. Hicksville, NY: Exposition Press, 1975. (Joint author/kopā ar Arnoldu Aizsilnieku).

Abi strauji izpletās, taču Hirša mērogi bija ievērojami lielāki – 30. gadu beigās *Rīgas audumā* jau strādāja 1 600 cilvēku, un Hiršam piederošajā rūpnīcā Lietuvā *Kauno audīnai* vēl 2 500. Abi uzņēmēji pastāvīgi domāja par tehnoloģiju uzlabošanu un tirgus paplašināšanu, un abi bija arī sociāli atbildīgi atbilstīgi sava uzņēmuma mērogam. Balabkins darbiniekiem kāzās dāvinājis mēbeles, Hiršs nodrošinājis strādnieču pirmsskolas vecuma bērniem uzraudzību, rīkojis izglītības kursus un kultūras pasākumus. Abi nonāca Ulmaņa valdības uzmanības lokā (neraugoties uz faktu, ka Hiršs bija latvietis), taču nepakļāvās spiedienam atdoties valstij.

Citi šo spiedienu neizturēja. Kādā Brazīlijas apmeklējumā Balabkins satīcis ģimeni, kura uz šo tālo zemi pārcēlusies ar visiem sava uzņēmuma darbiniekiem. Viņam pienākusi klāt kāda dāma, uzvārdā Melits, un Balabkins pie sevis nodomājis: tāds uzvārds, visticamāk, saistīts ar Latgali. *Es saku: „Melits – jūs nākat vai nu no Varakļāniem, vai no Viļāniem.” Viņa atbildēja – „no Viļāniem.”*

Interese par mazu valstu attīstības spējām ierosināja arī profesora Balabkina pētījumus par postkoloniālo Āfrikas valstu ekonomiku. Viņš septiņdesmitajos gados tur vāca materiālus pētījumiem un uzrakstīja grāmatu *Indigenization and Economic Development: The Nigerian Experience (Tautsaimniecības nonākšana iezemiešu rokās un ekonomiskā attīstība: Nigērijas pieredze⁴)*.

Balabkins stāsta, ka Nigērijā pēc neatkarības iegūšanas *visa modernā rūpniecība bija balto itāliešu un grieķu, libāniešu, kipriešu un angļu rokās*. Uzņēmumos parādījās vietējie, kuri kļuva par jaunajiem īpašniekiem, taču sākotnējie īpašnieki turpināja tos vadīt. Tomēr ilgi šī sistēma nevarēja sekmīgi darboties. *Teiksim, ģimenē ir desmit dēlu. Vecākais pārņem [uzņēmumu]. Ja ir peļņa, tad tie deviņi sagaida, ka pirmais viņus uzturēs. Peļņa netika ieguldīta jaunū iekārtu vai prasmju iegūšanā. Nigērieši neinvestēja uzņēmumos, viņi naudu ielika dzeltenajos mersedesos. Tad sākās lejupslīde, kas vēl arvien turpinās. Spriežot pēc Aizsilnieka pētījumiem, Ulmaņa latviskotajiem uzņēmumiem neveicās daudz labāk.*

⁴ Greenwich, CN: JAI Press, 1982. *Contemporary Studies in Economics and Financial Analysis of New York University*. Vol.33.

Par spīti saviem teju 88 gadiem, Nikolajs Balabkins saglabā dzīvu interesi gan par ekonomiku, gan notikumiem Latvijā. Rīgā viņu satiku konferencē, kas bija veltīta statistiķim, ekonomistam un Saeimas deputātam Kārlim Balodim (1864-1931). Lai arī Balabkins uzskata, ka mūsdienās no Baloža teorijām varam izmantot ļoti maz, viņu aktīvi interesē Baloža vieta ekonomiskās domas attīstībā, jo pirms I Pasaules kara Vācijā uzrakstītos Baloža darbus zināja un citēja pat 20. gs. ekonomikas teorijas gigants Džons Meinards Keinss (John Maynard Keynes, 1883-1946).

Balabkins caur tēva vārdā nosaukto fondu arī turpina atbalstīt Latgales jaunatni. Tomēr šajā sakarībā viņa balsi iezogas pavisam neraksturīgs rūgtums. *Sešpadsmit gadus esmu sūtījis līdzekļus. Ko tie cilvēki dara? Beidz ģimnāziju un tad brauc uz Īriju mazgāt traukus. Atvainojos, bet es esmu politiskais emigrants, viņš saka. Pretstatā izglītotajiem Īrijas melnstrādniekiem viņš aizbrauca no*

Latvijas piespiedu kārtā, un zināšanas viņam bija vienīgā paliekošā bagātība.

Tomēr, par spīti visiem iemesliem, kas varētu attaisnot vilšanos un novēršanos, viņa dzimtā zeme vēl aizvien sirmajam kungam ir tuva, un viņš neļaujas lētam cinismam. No Nikolaja Balabkina ir ko mācīties – gan no viņa pētījumiem, gan dzīves.

Raksts pārpublicēts no nedēļas žurnāla *Ir*. Skat. arī Irēnes Avenas recenziju 70. lpp.

Žurnālists Pauls Raudseps, viens no laikraksta *Diena*, pēcāk nedēļas ziņu žurnāla *Ir* dibinātājiem un redaktoriem. Ieguvis zinātniskus grādus Krievijas/Padomju Savienības studijās Hārvarda U. un Indianas U.

Pat Igaunijas prezidents Ilvess atzīst *Ir* par labāko nedēļas žurnālu Baltijas valstīs. Lasiet visus žurnāla rakstus jau iznākšanas dienā, abonējot *Ir* elektronisko versiju –

<www.ir.lv/abonesana>

Svētku gājiens Dziesmu svētkos Daugavpilī (1940)

Latgales Centrālās bibliotēkas arhīvs

VEĻU VALSTĪ NONĀK – JG līdzstrādniece, lingvistikas zinātnieciņa doktore (U. of Minnesota, 1990) **Dzidra Rodiņa** (dz. Liepiņa, 1952-2014), Depōla U. (DePaul U., Chicago) profesore, latviešu valodas pamatkursa vadītāja (*Baltic Studies Summer Institute* jeb BALSS ietvaros), lekcijās vienmēr pasvītrodama baltu valodu bagātību. Aktīva Rietummičiganas U. (U. of Western Michigan) latviešu studiju vasaras programmā (1970-1993). ●●● Jelgavas, pēcāk Jaunatnes un arī Latvijas Nacionālā teātra aktrises **Veras Āboliņas Singajevskas** jeb vienkārši **Singas** (1923-2014) atveidotais **Karls**, **Pepija**, **Bille**, lācītis **Pūks** u.c. daudziem bērniem ir pirmā sastapšanās ar teātri. TZO. ●●● LMA Zīmēšanas katedras prof. **Jāzeps Pigoznis** (1934-2014), gleznotājs, grafiķis, LZA Goda loceklis. TZO. Savu daiļradi lielā mērā veltījis Latvijas dabas skaistumam. ●●● Dzejniece, tulkotāja **Baiba Kaugara** (1943-2014), nepilnu 2 gadu vecumā bēg (1944) ar ģimeni no otrreizējās sovjetu okupācijas, nonāk bēgļu nometnēs Vācijā, pēcāk trimdā ASV, kur iegūst maģistres grādu bibliotekāru zinībā. *Mazputniņa* red. Dzejkrājums *Aizcirstas durvis* (Zinaīdas Lazdas balva 1971). Tulk. angļu val. Vizmu Belševicu (arī V.B. *Indriķa Latvieša piezīmes uz Livonijas hronikas malām* – skat. *Lituanus* 16/1, 1970), Gunaru Saliņu, Linardu Taunu, Veroniku Strēlerti u.c. ●●● Gleznotājs **Mārcis Stumbris** (1942-2014), kura panorāmgleznās krāsās apdziedāts Zemgales plašums un dižums. ●●● JG līdzstrādnieks Mag.arch. (Massachusetts Institute of Technology, 1958) **Vitolds Vītols** (1932-2014), Amerikas Latviešu teātra Bostonas ansambļa aktieris un viens no tā veidotājiem. ●●● **Aleksandrs Rūdolfs (Rūdis) Hofmanis** (1921-2014), pedagogs, redaktors, valodnieka Jāņa Endzelīna entuziasts, politiskās trimdas stūrākmens Dienvidkalifornijā. ●●● PBLA un ALAs darbinieks izglītības/kultūras jomā **Dr. Tālvāldis Bērziņš** (1924-2014). ●●● Ekspresionists **Vigeo Saule** (1932-2014) no bēgļu nometnes Rietumvācijā nonāk Venecuēlā, kur sāk mākslas studijas, turpinot tās Ņujorkā (The City U. of New York), kur iegūst maģistra grādu un strādā par mācītspēku (Baruch College). Viens no Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) pamatlicējiem. 2007. gadā pārceļas uz dzīvi Latvijā. ●●● Krievijas opozicionāre, neatkarīgā žurnāliste **Valērija Novodvorska** (1950-2014), beigusi Maskavas pedagoģijas institūta ārvalstu valodu fakultāti, 18 g.v. kritizē Varšavas pakta valstu karaspēka ieviešanu Čehoslovākijā (1968), gadu vēlāk organizē pagrīdes studentu disidentu grupu. Tiesāta par disidentisko darbību (1978., 1985., 1986). (re) (mb)

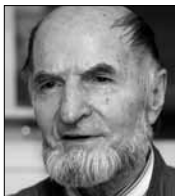
CILDINĀJUMI – Latvijas Kultūras ministrijas oficiāli izsludinātā „Imanta Ziedoņa mēnesī” maijā citu pasākumu vidū Ziedoņa fonds

Dzidra Rodiņa

Vera Singajevska

Jāzeps Pigoznis

Baiba Kaugara

Vitolds Vītols

Rūdolfs Hofmanis

Valērija Novodvorska

Viegli (www.fondsviegli.lv) izveido gadskārtējo apbalvojumu *Laiks Ziedonim* (5 nominācijās), lai *atbalstītu radošumu un iedvesmotu latviešus visā pasaulē. Literatūras nominācijā* par laureātu kļūst **Andris Vilks** – LNB direktors (kopš 1989), kurš vadījis mūsu Nacionālo bibliotēku cauri digitalizācijas un *Gaismas pils* celšanas procesam. Fonda projektu vadītāja **Ināra Kehre** vēstī, ka šajā nominācijā no aptuveni 60 pretendentiem komisija pirmajā četriniekā iekļāvusi arī „*Jauno Gaitu, rakstu krājumu kultūrai un brīvai domai*”. Pārējie četrinieka nominanti – Rūdolfa Blaumaņa memoriālā muzeja „Brakī” veidotāja/vadītāja **Anna Kuzina** un bērnu grāmatu autore/redaktore, izdevniecības „Liels un mazs” dibinātāja **Inese Zandere**. ●●● Pirmo „*Solidaritātes balvu*” (1 milj. eiro), dibinātu par godu 25. gadadienai kopš 1989. gada vēlēšanām Polijā un Dzelzs priekšvara sabrukšanai, piešķir (8.V) Krimas tatāru tautas padomes Medžlisa pr-jam un Ukrainas parlamenta deputātam **Mustafam Džemiļevam**, kuram KF okupācijas vara aizliegusi uz 5 gadiem iebraukt Krimā. Uzmanojot ANO Drošības padomes sesiju, 70 gadu vecais, jau sovjetlaiku disidents pauzē atkal Maskavas jūgā nonākušo apmēram ceturtdaļmiljona Krimas tatāru bažas. ●●● LZA Senāta sēdē (2014.10.VI) apstiprināts lēmums par Goda doktora grāda piešķiršanu publicistam, vairāku grāmatu autoram **Visvaldim Lācim** un Gruzijas vēsturniekam **Nikolajam (Niko) Dzavahišvili**. ●●● Jāņa Bieriņa Pīmiņas Fonda balvu (Kanādā) saņemusi **Māra Simsone**, dejas kopas *Dižais Dancis* dibinātāja/horeogrāfe, kuras dejas *Spieķītis* uzvesta pērngad Rīgā, XXV Dziesmu un XV deju svētkos. ●●● Dzintara Soduma balvas saņem **Andris Zeibots** par romānu *Okeāniskais es* un **Inga Gaile** par kultūrvēsturisko romānu *Klūgu mūks*. ●●● Latvijas un Igaunijas ārlietu ministrijas balva piešķirta **Guntaram Godīnam** par labāko latviešu un igauņu literatūras tulkojumu. ●●● **Leons Briedis** par *Spāņu dzejas antoloģiju. XX gs.* (Neputns, 2014) latviešu un spāņu valodā saņemis Isabelas ordeni – Spānijas augstāko. (vg) (re)

JAUNIZDEVUMI – **Bronislavas Martuževas** 90 gadu jubilejā dzejnieces portretējums DVD formātā – ar autentisku materiālu par pašas dzīvi, atspoguļojot gan bērnības atmiņas, gan jaunībā piedzīvoto izsūtījuma traģismu. ●●● **Ulža Bērziņa** 70 gadu jubilejai par godu – jaunākā dzejoļu izlase *CD Izņemts no skolas*, kurā dzejoļus ierunājis pazīstamais Jaunā Rīgas teātra aktieris **Kaspars Znotiņš**. (vg)

DZEJA – Dzejnieks, literatūrkritiķis un atdzejotājs **Leons Briedis** krājumā *Rīta rūsa* sakopojis pēdējo trīs gadu laikā radušos dzejoļus, kas atklāj cilvēka daudzveidīgos un

pretrunīgos pārdzīvojumus. ●●● Apjomīgs **Bronislavas Martuževas** dzejoļu sakopojums, kurā iekļauts gan krājums *Kopotas dzejas* (2004), gan pēc tam izdotie krājumi *Kā putni dzied*, *Trejdeviņas jāņuzāles*, *Laba oma* un *Deg ugunīņa* – ar fotogrāfijām, kas palīdz apjaust dzejnieces dzīves ritējumu. ●●● **Valts Ernštreits** savā otrā dzejoļu krājumā *Dark Energy* uzsver divas tēmas – mūsdienu dzīves svarīgāko pamatu – enerģiju visās tās izpausmēs un katrā individuā esošo tumšo enerģiju. ●●● Jānis Rokpelnis saka, ka **Katrīnas Rudzītes** dzejoļi viņas pirmajā dzejoļu krājumā *Saulesizplūdums* ir „caurauguši pilsētu. Fiziski, garīgi, dvēseliski. Un mīlestības piegārša visam”. (vg)

PROZA – Viļa Cedriņa un Mirdzas Čuibes dēls **Gundars Cedriņš**, kas jau no bērnības ir daudz pārdzīvojis, vecākiem kara beigū posmā traģiski izšķīroties, mammai ar mazo brāli aizbraucot uz Zviedriju, bet viņam ar tēvu paliekot Latvijā, tēvu vēlāk izsūtot, nu izdod savu pirmo romānu par 60.-80. gadu Latviju – *Palaidnieks*, kurā apvienots sports, mīlestība, negaidītu notikumu virpulis un sava dzīves ceļa meklējumi. ●●● **Anda Līce** eseju grāmatā *Lielais lakats* iekļāvusi dzīves laikā gūtās atziņas. ●●● Režisors, scenārists, producents un rakstnieks **Māris Martinsons** laidīs klajā grāmatu *OKI – okeāna vidū*, pēc kuras uzņemta arī filma par izbījušu nekustamo īpašumu tirgoni Losandželosā, kas dienas vada meklējot dažādus sludinājumus. ●●● **Sandras Vesko** romāns *Maigā okupācija* aizved lasītāju uz mazu Dienvidkurzemes ciemu Il Pasaules kara priekšvakarā. ●●● **Margarita Grietēna** (ist.v. **Inga Jēruma**) par prieku savu darbu cienītājiem izdevusi latviešu detektīvu par mūsdienu neseno pagātni *Kas otram bedri rok jeb Zilās kurpītes noslēpums*, kurā ņirb daudz sadzīvīku detaļu un faktu no nesenajiem padomju laikiem, tomēr cilvēku attiecības un kaislības gadu gaitā palikušas nemainīgas. ●●● **Maijas Laukmanes** prozas darbs jauniešiem *Piezvani Adrijai Elzai!* risina aktuālu un līdz šim latviešu literatūrā samērā maz skartu tēmu – šķirtu ģimeņu iekšējos pārdzīvojumus. (vg)

DAŽĀDA SATURA – JG līdzstrādnieces **Evas Eglājas-Kristones** dzirkstošā valodā uzrakstītā monogrāfija *Dzelzsgriežēji* ir pirmais augsta literatūrzinātniska līmeņa pētījums par „sašķelto” periodu 20. gs. otrās puses latviešu kultūrvēsturē. Izmantojot plašu avotu

Sinfonietta Rīga stīgu kvartets – **Kristiāna Širante** un **Agnese Kalniņa-Liepiņa** (I + II vijole), **Artūrs Gailis** (alts), **Kārlis Klotiņš** (čells)

bāzi, autore izvērtē un atklāj jaunas, patstāvīgas atziņas par kultūras sakariem dzelzs priekšvara abās pusēs un to rezultātiem Aukstā kara izskaņā, cita vidū secinot, ka tie trimdas literāti, kuri nevirrījās no sakariem ar spalvas biedriem Maskavas impērijā iekļautajā Latvijā, faktiski darbojās saskaņā ar Rietumu Aukstā kara taktiku. ●●● Ievērojamas keramiķes un publicistes **Silvijas Šmidkenas** *Māksla mīlēt mālu* ir ne tikai dienasgrāmata par personiskajiem pārdzīvojumiem, bet arī pieminekļi 20. gs. keramiķu darbam. ●●● Žurnālistes **Indras Imbovičas** grāmatā *Dzīves svinētājs Jānis Mencis* matemātikas profesors atklājas viņa kolēģu un līdzgaitnieku skatījumā kā sabiedrības dvēsele, nerimtīgs, sirdsgudrs un erudīts cilvēks, īstens patriots un lielisks kolēģis. ●●● LU vēstures studiju doktorantes **Inetas Didrihsones-Tomaševskas** pētījums *Latvieši Austrālijā*, kur izmantoti Latvijas arhīvos un bibliotēkās pieejamie avoti, apgāž pastāvošo uzskatu par latviešiem Austrālijā kā „trimdas atlūzušo zaru”. ●●● Okupācijas muzejā atvērta nacionālās pretošanās kustības dalībnieka **Kurta Grīnupa** *Cauri komunistu ellei 2.* izd. ●●● Filozofijas zinātni doktors **Andris Vilks** grāmatā *Politiskā puļa latvietis* risina jautājumus: kāpēc mēs esam tik lēti cīgi un viegli iespaidojami un atkārtoti balsojam par tiem, kas mūs ir nežēlīgi piekrāpuši? ●●● Vēsturnieces **Inetas Lipšas** *Seksualitāte un sociālā kontrole Latvijā, 1914-1939* ir par iedzīvotāju pieredzi un priekšstatiem par seksuālo uzvedību pag. gs. pirmajā pusē. (vg)

TULKOJUMI – Žurnāliste, analītiķe, Austrumeiropas un Baltijas valstu eksperta **Lūkasa (Edward) Lucasa** apjomīgais pētījums *Maldināšana*. Līdz šim noklusētais stāsts par Austrumiem un Rietumiem. Spiegošana mūsdienās (*Deception: Spies, Lies and How Russia Dupes the West*) rosina ielūkoties dziļāk politiskos procesos un novērtēt pašlaik uz politiskās skatuves notiekošo (tulk. Tamāra Liseka) (skat. arī JG271:72-73). ●●● Izcilā lietuviešu vecākās paaudzes valodnieka **Sabaļauskas (Algirdas Sabaliauskas)** *Mēs – balti (Mes baltai)* iepazīstina ar baltu valodu izcelsmi, seno baltu apdzīvotām vietām, vēsturi, baltu valodu radniecību un pirmajiem rakstu avotiem. Tulkojums tapis sadarbībā ar LU Humanitāro zinātņu fakultātes Latvistikas un baltistikas nodaļas studentiem. ●●● Zviedru politiķa, bijušā pazīstamākā ANO ģenerālsēkretāra, filozofa un mistiķa **Hammaršelda (Dag Hammarskjöld)** pēcnāves izdotās dienasgrāmatas *Ceļa zīmes (Vägmärken)* (tulk. Aija Eimane) latviskam izdevumam priekšvārdu dod eksprezidente **Vaira Vīķe-Freiberga** un **Juris Rubenis**. ●●● Franču domātāja, pēc izglītības kibernetiķa **Sordē (Bernard Sordet)** *Iespējamā Eiropa*, kur iztirtātas pasaulē un sabiedrībā notiekošās pārmaiņas, vēlti Latvijai, kur rodams tāds enerģijas potenciāls, kas spētu izveidot Eiropai jaunas sabiedrības modeli. Grāmata ir fotogrāfa **Jura Kalniņa** un **Sordē** saruna, ko vieno mīlestība uz Latviju. ●●● Latviski izdots **Pulicera** prēmijas laureāta **Adama Džonsona (Adam Johnson)** pasauleslavenais romāns *Bāreņu pavēlnieka dēls (The Orphan Master's Son)* (tulk. Uldis Šēns). ●●● Vācu rakstnieces **Juli Cē (Juli Zeh)** romāns *Ērgļi un eņģeļi (Adler und Engel)* (tulk. Anita Muižniece) ir mīlas stāsts, kriminālromāns, psiholoģisks stāsts un politisks

trilleris. ●●● Amerikāņa Džeimsa Boldvina (**James Baldwin**) *Cita zeme (Another Country)* (tulk. Guntis Valujevs) ir emocionāli piesātināts romāns par seksuālu, risku, politisku un māksliniecisku apsēstību. ●●● Amerikānietes Hārknesas (**Deborah Harkness**) fantāzijas, kriptogrāfiskā žanra romāns *Raganu atklājums (A Discovery Of Witches)* (tulk. Ieva Elsberga) savaldzinājis gandrīz visu pasauli, it sevišķi sievietes. ●●● Reliģiski nepareiza mistiķa autobiogrāfija (**Osho** *Authobiography Of A Spiritually Incorrect Mystic*) atklāj fascinējošu un ļoti pretrunīgā indiešu mistiķa Ošo personību un noslēpumaino dzīvi (tulk. Inese Leitāne). ●●● Izcilā meļa barona Minhauzena pēctecis – barons Ernsts fon Minhauzens (**Ernst von Münchhausen**) no Vācijas ieradies Latvijā, lai atvērtu savu grāmatu *Kad runājam patiesību, mēdzam pārteikties jeb Neparasti atgadījumi no diplomātu dzīves (Der Diplomat ist auch die Schnecken im Salat: Skurrile Geschichten aus dem auswertigen Dienst)* (tulk. Sinda Krastiņa), kurā sakrāti diplomātiskā dienesta laikā piedzīvoti jautri un neparasti gadījumi, kuru galvenā vērtība, kā apgalvo autors, ir to patiesums. (vg)

MŪZIKA – Verdi *Trubadūrs* – mīlas stāsts uz kara fona – LNO trešajā jauniestudējumā (rež. **Andrejs Žagars**; pirmie divi 1928 un 1968) pietuvināts mūsu tautas piedzīvotajiem notikumiem 1919. gada pirmajā pusē. ●●● *Sinfonietta Rīga* RLB Zelta zālē atskaņo (20.V) **Alvīna Altmaņa** *Kvintetu klarnetei un stīgu kvartetam* (klarnetists **Guntis Kuzma**) un austrieša Šēnberga (**Arnold Schönberg**, 1874-1951) *Otro stīgu kvartetu* (soprāns **Ksenija Jakubiņa**). ●●● Lielajā ģildē (10.V) **Māris Sirmāis** vada viduslaiku (11.-13. gs.) ķecerīgo un erotiski ievirzīto, 1803. gadā Benediktbeuern klosterī (Bavārijā) atrasto un vācu komponista **Karla Orfa** (1895-1982) muzikāli apstrādāto *Carmīna Burana* Valsts akadēmiskā kora *Latvija* un LNSO izpildījumā (ar baritonu **Armandu Siliņu** un soprānu **Jolantu Sirikaiti**), saglabājot oriģinālvalodu (latiņu) un seno vācu dialektu. ●●● XI Starptautiskie latviešu jauno mūziķu meistarkursi **Latviešu mūziķu un mūziķi pasaulē** (Siguldā 2014.1.-9.VII) apvieno vidusskolu un augstskolu mūziķus no daudzām valstīm Latvijas un ārzemju pedagogu un izcilu mākslinieku vadībā. Iepriekšējie meistarkursi notikuši Kanādā, Jaungulbenē, Ogrē un Siguldā. ●●● Džeza mūziķu grupā *Moonchild* (Mēness bērns), kas laidusi klajā otro disku *Please Rewind* (Lūdzam tīt atpakaļ),

Ilgi (2014)

piedalās arī divi Kalifornijā mītoši latvieši – trompetists un viens no grupas dibinātājiem **Andris Matsons**, kā arī viņa māsa, mežradznieciece **Aija Matsona**. ●●● Dzintaros 33. dzimšanas dienas koncertu sēriju sāk (15.V) postfolkloras grupa **Ilgi**. *Visi mūsu koncerti parasti beidzas ar dančiem ...vēlamiem atdzīvināt jauko tradīciju, ka daudzveidīgos dančus bez īpašas apmācības var uzdancot katrs, kļiedējot mītu, ka par tautas dejām uzskatāmas dejas ar augstiem un mākslinieciskiem palēcieniem – tie nav danči! Tautas deju ansamblī jau sen vairs nedejo tradicionālās tautas dejas – tas ir īpašs un vizuāli skaists mākslas veids, kas paredzēts lielajām skatuvēm. Īstajiem tautas dančiem iepriekšēja sagatavotība nav vajadzīga, komentē grupas vadītāja **Ilga Reizniece**. Koncertā piedalās arī vokālā grupa **TeV un man Igetas Gaiķes** vadībā. ●●● Senās mūzikas festivālā Rundāles pilī (12.VII) kopā ar baroka orķestra *Collegium Musicum Rīga* solistiem uzstājas pazīstamā vācu blokflautiste **Oberlingere (Dorothee Oberlinger)**, baroka mūzikā atskaņo *Barosica*, čehu *Collegium 1704*, kā arī *Sinfonietta Rīga* – ar Antonio Vivaldi *Gadalaikiem* (vijolniece **Vineta Sareika**, diriģ. **Andris Veismanis**). ●●● Pasaules koru olimpiāde Rīgā (9.-19.VII) pulcē 460 korus no 73 valstīm ar 27 tūkstošiem dziedātāju. ●●● Jaunpiebalgas novada „Lielkrūzēs” no visas Latvijas pulcējas (8.-10.VIII) dziesminieki un dzejnieki. (re)*

FILMA – Mūsu mākslas redaktore **Linda Treijs** *JG277* apcerētās/reproducētās animāciju mākslinieces, patlaban Ņujorkā mītošās **Signes Baumanes** „jautra filma par depresiju” *Rocks in My Pockets (Akmeņi manās kabatās)* – par piecām viņas dzimtas sievietēm – piedzīvo pirmizrādi (7.VII) Čehijā – 49. Starptautiskajā Karlovi Vari festivālā (*Karlovy Vary International Film Festival* – **Mezinārodrni filmový festival Karlovy Vary**), kas ir viens no pazīstamākajiem

Viduseiropā. Ziemeļamerikā Baumanes filmu izplata *Zeitgeist Films*. **Baumanes filmam piešķirta Starptautiskās kinokritiķu asociācijas FIPRESCI un Ekumēniskās žūrijas īpašā balva.** (re)

TĒLOTĀJMĀKSĻA – Par jauno Pasaulē latviešu mākslas centru Cēsīs pastāsta Pasaulē latviešu mākslas savienības (PLMS) vadītāja **Lele Kalmīte**: *mēs meklējam mājvietu Latvijā. Tas nemaz nebija tik viegli, bet Cēsu vadība bija ļoti pretimnākoša.* Šī mājvieta ir par izstāžu namu kļuvusi bijušā arodividusskola. *Pērļu pērles!* – tā par aptuveni 350 trimdas mākslinieku darbiem izsucas nama vadītāja **Nata Livonska**. ●●● Nodibinājuma *Rīga 2014* ietvaros Rīgas Sv. Jāņa baznīcā un Latvijas Dzelzceļa vēstures muzejā atklāto Laikmetīgās mākslas centra (LMC) organizēto starptautisko izstādi **Horizontu meklējot** (kuratore mākslas zinātniece **Ieva Kalniņa**), kur piedalās 39 mākslinieki no Latvijas, ASV, Krievijas, Austrijas, Polijas, Nīderlandes, Indijas un Vācijas, papildina mākslinieku/mākslas teorētiķu personiskai pieredzei veltīts seminārs (24.V). Katru no izstādes septiņām sadaļām dokumentālā filmā ievada kāds no **Ulža Bērziņa, Edvīna Raupa, Ingas Gailēs, Kārļa Vērdiņa, Pētera Draguna, Amandas Aizpurietes un Knuta Skujenieka** dzejoļiem. ●●● Modernās sievietes tēlam Latvijā aizvadītā gs. 20. un 30. gados veltīta izstāde **Romana Sutas un Aleksandra Beļcovas** muzejā. ●●● Amerikāņu iknedēļas kultūras žurnāls *The New Yorker* (2014.II) cildina tagad Amsterdamā mītošās ventspilietes **Oļas Vasiļjevas** LMC Ņujorkas galerijā *Art in General* organizēto izstādi **Jargot** (25.I-15.III – kuratore **Zane Onckule**) – ar telpas izmēra metāla skulpturālām instalācijām, kuru forma, skaņas, video un gaismas radot dažnedažādas *vīzijas un sapņus*. ●●● Par **Birutas Delles** 70 gadu jubilejas izstādi *Mans reālisms* galerijas „Daugava” vadītāja mākslas zinātniece **Anda Treija**: *Delles reālisms ietver sevi gan ireālo, gan sirreālo, arī savu devu ironijas un groteskas.* ●●● Gada sākumā LNMM Arsenālā sadarbībā ar Francijas institūtu atklāta franču laikmetīgās mākslas meistara **Boltanska (Christian Boltanski)** personālizstādē *Sirdspukstu arhīvs*. ●●● Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejā izstādē **Rīgas mākslas porcelāns. 1925-1940** pirmo reizi Latvijas mākslas vēsturē dod pilnīgāku priekšstatu par šo nozari. Izdots arī ilustrācijām un informatīvi bagāts katalogs (sastād. **Inese Baranovska**). ●●● XVI Starptautiskajā ledus skulptūru festivālā **Brīnumzeme**, Jelgavā, 1. vietu iegūst lietuvietis **Dinats Mockus**, bet komandu grupā – krievi **Andrejs Molokovs** un **Sergejs Celebrovskis**. ●●● *Rīga 2014* ietvaros un sadarbībā ar Gētes un arī Francijas institūtu LNMM sarīko (19.-20.III) starptautisku zinātnisko konferenci **1914. Karš un modernisms**, kur piedalās speciālisti no Vācijas, Francijas, Somijas,

Romans Suta.
Sievietes ar balodi. 1927

Georgs Svikulis

Ungārijas, Čehijas, Slovākijas, Serbijas, Horvātijas un Latvijas, diskutējot par aktuāliem vēstures un sociāliem aspektiem Austrumu- un Centrāleiropā. ●●● **Imants Tillers** Austrālijā no 35 finālistiem par gleznu *Namatjira* saņēmis galveno balvu *Wynne Prize 2013*. ●●● **Māras Brašmanes** fotogrāfiju izstādē *Pārmaiņu laiks* Arsenālā (8.V-1.VI) veltīta LNMM galvenajai ēkai Krišjāņa Valdemāra ielā 10a, kas pēc rekonstrukcijas – ar izstāžu zālēm bēniņos un pazemē, liftiem, restaurētajām telpām – iegūs pilnīgi jaunu identitāti. Brašmane fotografēja muzeju mirkli, kad no ēkas jau ir izves-

tā lielākā daļa mākslas kolekciju, arhīvs un biroja inventārs, atsegti sienu apdares slāņi, kā arī atvērtas durvis uz telpām, kas izstāžu apmeklētājiem un nereti arī darbiniekiem ilgstoši palikušas slēgtas. ●●● **Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā** notiek **Georga Svikula** (1942-2012) atceres izstāde, kā arī atklāšanas svētki *JG* redakcijas locekļa **Māra Branča** grāmatai *Jelgavas mākslinieks Georgs Svikulis* (apgāds „Mansards”). ●●● LNMM Arsenālā laikmetīgās mākslas izstādē *Lauki* ievada 16. starptautisko jauno mediju kultūras festivālu *Māksla + Komunikācija*. ●●● Nākamajai Purviša balvai neatkarīgo ekspertu darba grupa nominējusi tikai vienu mākslinieku – **Andri Breži** par darbu *Ieskats putnkopībā (Miera balodis)* Eiropas kultūras izstādē 1914 (skat. **Daces Lambergas** rakstu *JG277:36-38*). ●●● **LMA Grafikas nodaļas diplomdarbi** galerijas „Daugava” izstādē *Kontakti*. (mb) (re)

PERIODIKA. *JG* novēl plašu auditoriju jaunajam Valsts Kultūrkapitāla fonda finansētajam žurnālam *Tīrraksts*, kura pirmais laidienis (redaktori – **Rudīte Kalpiņa, Jānis Vādonis, Mārtiņš Mintauris**) ar prozu, dzeju, atdzeju, esejām, recenzijām, intervijām u.c. parādās drukā š. g. sērsnas mēneša otrajā pusē. Lielā daļā ir *JG* lasītājiem ļabi pazīstamu autoru – no **Leona Brieža, Jāņa Elsberga, Jāņa Vāadona, Rudītes Kalpiņas** līdz **Evai Eglājai-Kristsonei, Egilam Venteram, Vīsturam Vecgrāvim**. Par latviešu prozas jauno cerību nodēvēta **Alise Redviņa**. (re)

TRADĪCIJU VEICINĀŠANA. Cikla *Baltu sakrālais mantojums* ietvaros (17.-18.V) konferencē *Tēvu tēvu laipas mestas, bērnu bērni laipotāji* (Ādažos) kultūrvēsturniece **Ieva Pigozne** referē par iniciācijās jeb pirmās iesaistes rituālu pēdām latviešu folklorā, mākslinieks, semiotiķis **Valdis Celms** skaidro skaitļu un simbolu nozīmi baltu tradicionālajā kultūrā, folkloristi **Dāvis Stalts, Aida Rancāne** un **Andris Kapusts** iezīmē latviskā pasaules tvēruma aspektus, kamēr Latvijas Institūta direktore **Karina Pētersone** pievēršas Latvijai no mūsdienīgāka skata punkta, akcentējot tautas spēju svarīgos, izšķirošos mirkļos vienoties, ko pierādot Baltijas ceļš, Barikāžu dienas, veiksmīgā ekonomikas stabilizēšana u.c. Dieņās noslēgumā kopīgi tiek daudzīnāts ūsiņš, par ko

vēsta apvienības *Dzīvesprieks* pārstāve **Inese Krūze**: vīri ierok zemē olas, kā ziedošanu, iezīmē ugunsкура vietas – vienu centrā un sešus saules lēkta un rieta virzienos saulgriežu laikā. Pēc ugunsкура iedegšanas, kā jau ūsiņos tas pieņemts, tiek izdancināti zirgi, notiek vīru spēkošanās, arī dziedāšana un pieguļas ēdiena *pantāga* baudīšana (uz ugunsкура gatavots olu kultenis, ko gatavo tikai „stīprā dzimuma” pārstāvji). Konferencenes otrajā dienā par Veļu godāšanas tradīciju runā zintnieks **Voldis Prancāns**, par tradicionālo kultūru izglītībā – psihoterapeite **Gunta Andžāne** un Dr.paed. **Gunta Siliņa-Jasjukeviča** u.c.,

Foto: Inese Raistere.

Trejdeksntis Sietlas „Namā” (2014.V). Meitas: **Briāna Freimane, Dina Mača, Katrīna Janga, Indra Ekmāne.** Puiši: **Jēkabs Kramēns, Vilnis Birnbaums, Pēteris Apsītis, Stīvens Makkords**

Renāte Lazdiņa Viļānu novada Dekšārēs „Latgaļu sātā” intervē (rekonstruēto) 12. gs. senlatvieti. Projekta līdzistenotājs un fotogrāfs, **Jauno Laika** redaktors un etnogrāfijas entuziasts **Dainis Mjartāns** zina vēstīt, ka villaines, kas Latgalē līdz 13. gs. bijušas izrotātas ar bronzas gredzentiņiem un bieži vien ar ugunskrustu motīviem, vēlākos gadsimtos izšūtas ar pērlītēm. Tas pats noticis ar vaināgiem – bronzas vietā nākuši auduma vaināgi ar pērlītēm. Tērpam pamatā ir arheoloģiskie izrakumi, kas veikti netālu no **Varakļāniem, Cakulu senkapos.**

bet par mājvietas dziļāko būtību un tai raksturīgajām iezīmēm – Dr. hab. phil. **Janīna Kursīte.** ●●● *Mežaparkā* (21.-22.VI) deju/dziesmu lieluzvedums *Lec, saulīte!* (*Rīga 2014* ietvaros), – ar īpaši komponētu

Lieluzvedumā *Lec, saulīte!* Mežaparkā, 2014.21.VI

mūziku, iespaidīgu scenogrāfiju, vairākiem tūkstošiem deotāju no Latvijas labākajiem deju kolektīviem, kuriem, solīstiem, bungu/dūdu grupu *Aulī* u.c. – atklāj *Jāņu mistēriju caur tiem spēkiem, ko mums devusi daba, saulgriežu rituālu ar tā pamatiem – uguni, ūdeni, zemi, zāli, zirgiem, gaismu, tumsu* – tā scenogrāfs **Reinis Suhanovs**. Tas ir stāsts par gada isāko nakti, ko apvij apligošana, vainagu pišana, māju un lopu pušķošana, ugunsкура kuršana, pirti iešana, auglības skrējiens, buršanās, pāpādes zieda meklēšana u.c. tradīcijas. Režisora **Elmāra Senkova** vadībā speciāli izveidota ugunsrituāla skulptūra un ūdens siena, kas simboliski nomazgāšot *mūs baltus, bet miglas aizsegā Mežaparkā priedēs ziedēs pāpādes ziedi...* ●●● Baltijas Valstu studentu svētkos *Gaudeamus 2014* (Daugavpilī 27.-29.VI), kas pulcē ap 5 000 dalībnieku, bez Latvijas, Lietuvas un Igaunijas nacionālajām programmām pie Daugavpils Universitātes galvenās ēkas, – lāpu gājiens svētku tērpas cauri pilsētai uz Marka Rotko mākslas centru, visu trīs Baltijas valstu mākslas augstskolu rektoru darbu izstāde, simfoniskās mūzikas koncerts, pūtēju orķestris (kura tauru skaņām jāsavieno 19. gs. un 20. gs. militāro gaisotni ar tagadnes jauniešu brīvo, atraisīto un enerģētiski papildīto atmosfēru), tradicionālais noslēguma koncerts (Stropu estrādē), un ne tikai. *Dziedam, dejojām un spēlējam par puīšu un meitu attiecībām, par mīlestību, par ģimeniskām vērtībām, par jaunības azartu un spēju skatīt pasauli gan poētiski, gan arī sadzīviski krāšņi – kā tautiskos rakstos* – tā stāsta Latvijas programmas veidotāji režisors **Juris Jonelis** (LKA) un diriģente **Ilze Valce** (Liepājas U. mācībspēks). ●●● Arī diasporā – Anglijā, Īrijā, Vācijā, Zviedrijā, Austrālijā, Ziemeļamerikā – gandrīz vai bez mitas notiek dažāda veida saieti ar košām dejām

un dziesmām. Daļai politisko trimdinieku (tagad galvenokārt viņu pēcnācējiem) un arī (diemžēl ne pārāk lielai daļai) ekonomisko emigrantu dziesmas, dejas u. c. tradīcijas joprojām ir ierakstītas viņu jūtu pasaulē, tā teikt, *neizstāstāmākajā sajūtā un maņā*. Labu piemēru dod Sietlas (Vašingtonas štātā, ASV) **Trejdeksnītis**. Par šī latviešu tautas deju ansambļa gadskārtējo uzstāšanos (17.V) **Janīna Celitāne** un **Vaira Pelēke** izsaucas: *Vienreizēji aizraujošs, burvīgs vakars maigā maijā!...* ar vijīgo *Saules puķu deju*, raitajām *Sasukōju bāru zyrgu* un *Kur deviņi ezeriņi*, un ārkārtīgi enerģisko *Nerejati ciema suni*, ko skatītāji allaž lūguši atkārtot. *Prieks, enerģija, degsme, smaidi izstaroja no katra dejotāja sejas un bezgala sajūsmiņā skatītājus...* (Latvietis 12.VI). Ļoti rosīgā *Trejdeksnīša* 28 dejotāji pērn gad piedalījās XXV Vispārējos dziesmu un XV deju svētkos Rīgā – ar četrām dejām piecas reizes lielu zvedumā *Tēvu laipas* (Daugavas stadionā), no trimdas grupām iegūstot vienu no visaugstākajiem novērtējumiem. ●●● Kā vēsta **Zuze Krēslīņa-Sila** (Latvietis 30.V), Ministeres Latviešu centra grupas *Miladeko* (30 dejotāji, vada **Inese El Tawila**) trešo dzimšanas dienu sabrauc svinēt (17.V) turpat 270 cilvēku, *pūlis ļaužu – gan dalībniekos, gan skatītājos no malu maliņām!* – Ropažu tautasdejinieki *Cielava*, dziedošā un balles mūziku spēlējošā Kreicbergu ģimene no Īrijas, mazie dejotāji – *Minsteres Dancītis*, štutgartiešu tautas deju grupa u. c. **Krišjānis Rācenājs** gan latviski, gan vāciski skaidrojis, kas ir kas visās 20 dejās – no bērnu *Čību, čābu* un *Velc, pelītēm* vai *Cūkām driķos* līdz *Dimdošai Rīgai*, *Sudmaļiņām* un *Raženi augošām puķēm/meitām*. (ie) (re)

Dr. Jānis Krēslīšs jun.

TEKSTI VIŅDIENĀS UN MŪSDIENĀS – Apcerē par **Ilzes Krontas** rakstu apkopojumu *Darbi. Personības. Viedokļi* (2003) – JG240(2005):54-56 – minēta arī viņas pirmā literatūrkritisku rakstu grāmata *Gadi. Darbi. Personības* (1986). Nepiedodamā kārtā esam „palaiduši garām” pirms diviem gadiem klajā laisto literatūrkritiķes krājumu *Laiks, ko neizvēlamies* (2012), kur savīrknēti 26 raksti, no kuriem vairākums iespiesti (sākot ar 1989. gadu) latviešu kultūras izdevumos, no tiem veseli 10 pirmpublicēti mūsu lappusēs – JG175(1989)-259(2009) – par Ēvalda Vilka, Sandras Kalnietes, Saulcerītes Vieses, Gundegas Repšes, Alberta Bela, Jāņa Škapara, Māras Zālītes u. c. devumu (skat. www.jaunagaita.net). Pašas autore ne visai lielā metienā izdotā grāmata veltīta Sibīriju pārdzīvojušās mātes **Austras Krontāles** (1914-1987) un **No-riškā-Krasnojarskā** bojā gājušā tēva, Aizputes Jāņa baznīcas mācītāja **Roberta Krontāla** (1910-1953) piemiņai. Pašas dzīve un rakstniecība sovjetisma gados un pēc neatkarības atjaunošanas labi atspoguļojas autores 16 lpp. garajā „Post scriptum”, ko mazliet saīsinātu ceram iespīest vienā no JG laidieniem. ●●● **Dainu skapis**, kas ietver *Latvju dainās* (1894-1915)

publicēto tekstu oriģinālus un ir iekļauts (kopš 2001) UNESCO Pasaulē atmiņas reģistrā, pārceļas no LZA ēkas uz LNB jeb *Gaismas pili*. Pēc Barona paša zīmēta rasējuma Maskavā izgatavotais (1880) skapis, latviešu garīgās kultūras simbols, sastāv no 70 atvilktnītēm ar 20 sadaļām katrā. Ir vēl arī trīs lielākas atvilktnes, kurās glabājas vēstules un Barona iesāktais vārdu rādītājs. ●●● **Bibliotheca Ducis Curlandiae** ir nozīmīga gan vēsturiskajā, gan arī grāmatniecības un mākslas vēstures dimensijā. Ziemeļu kara laikā tās 2 585 vienības tiek pārvestas no Jelgavas uz Rīgu, pēcāk uz Pēterburgu, kur kļūst par vienu no Krievijas Zinātņu akadēmijas stūrakmeņiem. 1829. gadā ap 900 vienību nonāk Helsinku U. bibliotēkā. Š. g. maija beigās Rundāles pilī notiek plaša Kurzemes hercoga bibliotēkai veltīta izstāde un starptautiska konference, kur, citu vidū, ar referātu piedalās **Dr. Jānis Krēslīšs juniors, Kungliga biblioteket** (Karaļa bibliotēkas, t.i., Zviedrijas Nacionālās bibliotēkas, dib. 1661) vecākais pētnieks un vēsturisko krājumu eksperts (un JG līdzstrādnieka Jāņa Krēslīņa seniora dēls). Divas nedēļas pirms tam viņš piedalās skandināviem un baltiešiem veltītā konferencē Stanforda U. Kalifornijā. ●●● Latvijas Nacionālajā digitālajā bibliotēkā elektroniskā formātā iekļautas arī 22 Aspazijas (1865-1943) grāmatas, to skaitā kopīte raksti. Skat. <<http://gramatas.lnb.lv>> ●●● Aizvadītā gadsimta 70. gadu sākumā politiskais trimdinieks **Arturs Baumanis** sacer dažu kritiķu ieskatā labāko latviešu vēsturisko romānu **Hernhūtieši**, kur atainoti samērā neilga laika notikumi, kas saistās ar Hernhūtes pārstāvja

Kristiana Dāvida ierašanās Latvijas teritorijā (1729) un viņa attiecībām ar Valmiermuižas īpašnieci Magdalēnu Elizabeti fon Hallarti. Baumaņa mamutdarbs, ko vairāk nekā 2 000 lappusēs astoņās grāmatās iespīez (1975) mūsdienās jau sen tikai uz papīra joprojām eksistējošais trimdas apgāds „Ceļinieks”, tiek plaši minēts š. g. aprīlī Vidzemes Augstskolā un arī Valmieras muzejā konferencē „**Brāļu draudze Vidzemes kultūrtelpā**”. Protestantisma novirzienu hernhūtismu jeb Brāļu draudzi (arī brāļu unitāti), kuras paspārnē Valmierā tiek nodibināts pirmais skolotāju seminārs, izveido Bohēmijas un Morāvijas pirmsreformācijas draudžu locekļi. 18. gs. sākumā viņi ieceļo Saksijā, lai gāztos no vajāšanām, bet Vidzemē parādās pēc Ziemeļu kara (1700-1721), kad „garīgu atjaunotni” tur cenšas ieviest vācu piētisti. Lai gan cariene Elizabete šo kustību aizliedz (1743), zemnieki turpina pulcēties slepus, līdz cariene Katrīna II dod atļauju (1764) hernhūtiešiem uzturēties/darboties Krievijas impērijā. (re)

HANNES KORJUS SLEJA – Jau gadsimtu Indricas Sv. Jāņa Kristītāja Romas katoļu baznīcā Krāslavas novadā atrodas Tērbatas (Tartu) Dievmātes gleznas kopija, kas iecelojusi no Igaunijas 17. gs. Nevalstiskā

Tērbatas Dievmāte

organizācija *Tērbatas Jaunavas Marijas Ģilde* no tās plāno izveidot kopijas, kuras vēlāk varētu ievietot katoļu baznīcās Tartu un Tallinā – atzīmējot 800. gadadienu kopš Laterāna koncila (1215), kad pāvests paziņoja, ka atbalstīs *Mātes zemi-Terra Mariana* jeb Livoniju tāpat kā *Dēla zemi* jeb Palestīnu. Šī notikuma atcerei Igaunijā plānoti vairāki pasākumi. Paralēli kopiju izgatavošanai igauņi cer uzņemt dokumentālu materiālu par svētgleznu. Vēstures avoti liecina, ka jezuīti pēc izraidīšanas no Igaunijas paņēma līdzi uz Daugavpili oriģinālgleznu, ko pēcāk Juris Ludenghauzens-Volfs ievietoja jaunuzceltajā (1676) Krāslavas koka baznīcā. Jezuītu misijai pārceļoties uz Indricu, gleznas oriģināls nokļuš Daugavpilī, pēc tam Izvaltā (kopiju atstājot Indricā). Kara laikā Izvaltas baznīcai nodegot (1941), glezna gāja bojā, kamēr vienīgā rūpīgi pagatavotā kopija Indricā cieta zibens radītā ugunsgrēkā (1991). Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas līdzstrādniece, mākslas zinātniece **Rūta Kaminska** zina vēstīt, ka Tērbatas/Indricas glezna ir kopija no gleznas, kas atrodas *Santa Maria Maggiore* bazilikā Romā. ●●● Galvenokārt tulkotās literatūras sērijā *Loomingu Raamatukogu* (apgādā *Kultuurileht*) Igaunijā ir tapis kinorežisors un rakstnieces **Kristīnes Želvas** grāmatas *Meitene, kas no grieza man matus* tulkokojums igauņu valodā (tulc. **Hannes Korjus**). Šogad Želve ņēma aktīvu daļību Tallinas starptautiskajā literatūras festivālā *HeadRead*, kur pārstāvēta arī Lietuva (**Undīne Radzevičiūte**), Nigērija (**Ben Okri**), Lielbritānija (**Anthony Beevor**, **Peter James**, **William Boyd**, **Catherine Merridale**), Īrija (Bukera prēmijas

laureāts **John Banville**), Dānija (**Jakob Vedelsby**), Īslande (**Sjón**). ASV (**Lionel Shriver**), Krievija (**Eduard Uspenskij**) u.c. **Kristīnes Želvas** grāmata bija iekļauta arī š. g. jūlijā notikušajā igauņu rakstnieku ikgadējā semināra (šogad jau 15-tā) programmā. (hk)

LATVIJA – AR SKATU VIŅDIENĀS – Eiropas kultūras galvaspilsētas programmas *Rīga 2014* koordinatorei **Aivai Rozenbergai** dziļi atmiņā palicis š. g. 30. aprīlī pēc daudziem gadiem plašai sabiedrībai atvērtās *Stūra mājas* iekšpagalmā satiktās 90-gadīgās sievietes lūgums nolikt ziedus *nošaušanas īstabā*, pateikt tur, ka viņi, no turienes debesis gājušie, nekad nav tikuši aizmirsti un tiek pieminēti. Pati 1940. gada 18. novembrī piedzīvojušā kundze pārvertējusi savus spēkus un nevarēšot nosēdēt atklāšanas sarīkojumā. *Latvijas himna šeit pagalmā visiem kopīgi nodziedāta, izskanēja, šķiet, tieši ar šo, kundzes novēlēto, domu* – tā Aiva Rozenberga (*Latvietis* 2014.8.V). Un turpat **Aina Gailīte**: *...skaisto un grezno īres māju ar veikaliem pirmajā stāvā, Baigajā gadā padomju vara pārvērta par Stūra māju. Šis apzīmējums latvietim komentārus neprasa. Veiksmīgs acu apmāns – ēkas fasāde ne ar ko neliecina par KGB darbību ēkas iekšienē, par tās pagrabiem, pratināšanām, nošaušanām. Ēkai ir drausmīga aura, šis indes perēklis indē pilsētu arī šodien.*(..) *Šim ļaunuma perēklim ir jāpazūd, jo citādi tā inde sūksies joprojām.* (..) *Manuprāt, nekāda saulaina nākotne šo namu negaida, jo inde paliek inde. Nez kā tagad jūtas šajā namā kāds bijušais stukačs, noteikti tak kāds aizies...*

●●● Muzejs/pētniecības centrs **Latvieši pasaulē** atver (30.V-19.X) savā vēsturē lielāko izstādi – **Latvieša koferis** – par bēgļu gaitām II Pasaules kara

* Bēgšanas laikā daudzi, to vidū šo rindīņu kompilētājs, viņa vecāki un māsa, ātri vien tika atbrīvoti no „latvieša kofera” (māte gan bija lietuviete!) – divi nelieli, nolikti pie patvertnes/pagraba durvīm, aizgāja, tā teikt, pa tīro vācu nama gruvešos, jo anglo-amerikāņiem bezjēdzīgajā gaisa teroruzbrukumā Drēzdenē (1945.13.II) tieši tur bija labpatiesies uzmet ļoti niecīgu daļiņu no pavisam kopā nomestajām ap 7 000 tonnām sprāgstvielu laikposmā no 13. līdz 15. februārim. Lai arī pašiem laimējās izkārpīties, palika tikai tas, kas kabatās vai mātei rokassomiņā. Bet, kas ir koferis pret cilvēku dzīvībām! Pat folklorizētais „vācu pedantisms un precizitāte” netiek galā ar uzlidojumos „zudušo” (*Gefallene, beurlundet oder geschätzt*) skaitu pirms tam kara neskartajai, par „Elbes Florenci” (*Elbflorenz*) dēvētajai pilsētai. Daļa no datiem mistiskā kārtā esot pazudusi. Atkarībā no rakstītāja valstiskās piederības, politiskās noslieces un tamlīdzīgām būšanām, upuru skaits svārstās (apaļos skaitļos) no 25 000 līdz 250 000. Amerikāņu rakstnieks **Kurts Vonneguts**, kurš pats kā kara gūsteknis pārdzīvo Drēzdenes inferno, grāmatā *Slaughterhouse-Five* (1969 – *Lopkautuve Nr.5*) min 135 000 nogalināto. Kara sākumā pilsētas iedzīvotāju skaits bijis 630 000. Pirms uzlidojumiem, vadoties pēc *Dresdner Statistik* (1946) – 566 754, bet pēc – 368 518, pie kam teroruzbrukumā laikā pilsēta mudzēja no bēgļu masām, kuru aplēsums rakstos dažkārt līdzinās pastāvīgo iedzīvotāju skaitam. Arī, cik zināms, neviena neskaitīti baltieši. Pētījums, kam pamatā pašu uguns elles īstenotāju dati, uzdotie skaitļi, protams, ir krietni sarakuši. „Latviešu koferi” – nereti kopā ar saviem īpašniekiem – bēgšanas mēnešos II Pasaules kara pēdējā pusgadā gāja bojā ne jau tikai bombardēšanās no gaisa – skat., piem., **Jura Šilnieka** „Gotenhafenas eļģiņas” JG231(2002) un 232(2003). (re)

beigās, par dzīvi pārvietoto (*Displaced Persons*) personu nometnēs, 70 gadus ilgstošās trimdas turpinājumu dažādās mītnu zemēs. Izstāde ietilpst projektā *Stūra māja. Lieta Nr.1914/2014*. ●●● **Atklātā vēstulē** Saeimas deputātiem un Ministru kabinetam (7.V) uzsvērts, ka padomju režīma izpēte jāuztic vēsturniekiem, bet publicēšana – institūcijām ar gadiem ilgu dokumentu zinātniskas apstrādes un publicēšanas pieredzi. Lai vispusīgi izziņātu sovjetu represīvo sistēmu, nav jākoncentrējas vienīgi uz VDK dokumentiem, bet LPSR VDK jāanalizē kontekstā ar visas PSRS varas sistēmas un LKP un LPSR izpildvaras darbību. *Sabiedrības pastiprināta uzmanība ir pievērsta 1960.-1980. gadu represīvajai un kontroles sistēmai. Laikposmam, kuru pieredzējuši lielākā daļa mūsdienas Latvijas iedzīvotāju un kurā tika tiesāti Gunārs Astra, Lidija Lasmane u.c. Latvijas neatkarības cīnītāji. Tādēļ izpētes un publicēšanas darbs hronoloģiski jākoncentrē tieši uz šo periodu. Zinātnisko pētniecību kvalitatīvi var veikt vēsturnieki, nevis ierēdņi. Birokrātiska un formāla pagātnes apzināšana nepaver ceļu drošai nākotnei.* Atklāto vēstuli parakstījuši vēstures zinātnju doktori Ritvars Jansons, Ainārs Bambals, Mārtiņš Mintauris, Edvīns Šnore, Jānis Taurēns, Daina Bleiere, Aija Kalnciema, Gints Zelmenis, Prof.em.Dr. Valters Nollandorfs, Mag. hist. Jānis Kapustāns, publiciste Rūdiņa Kalpiņa, publiciste un dzejniece Liāna Langa. ●●● **Dr. Dainas Bleieres** (no LU Latvijas vēstures institūta) pētījumi liecina, ka no LKP CK nodaļu vadītājiem laikposmā no 1940. līdz 1990. gadam gandrīz 36% bijuši Krievijas latvieši, apm. 32% krievu, vietējo latviešu mazāk par 21%. Ar CK sekretāriem tas pats – dominē Krievijas latvieši un Krievijas krievi. **LKP CK birojs** bijis faktiskā **LPSR valdība** – tur tikusi izlemti visi svarīgākie jautājumi (ja vien tie nenāca no Maskavas). (LA.lv. 14.VII). (re)

LATVIJĀ – AR SKATU MŪSDIENĀS – Valsts prezidents **Andris Bērziņš** sveic (26.V) Lietuvas prezidenti **Daļu Gribauskaiti** ar atkārtotu ievēlēšanu amatā, kā arī jaunievēlēto Ukrainas prezidentu **Petro Porošenko** (ar vairāk nekā 55% Ukrainas iedzīvotāju balsīm). ●●● *Ar neizpratni un nepatīkama pārsteiguma sajūtu vērojam letarģiskajam miegam līdzīgo stāvokli, kuru attiecībā uz Latvijas drošības jautājumu ir ieņēmušas par to atbildīgās amatpersonas. Vienīgais, kas, domājot par valsts aizsardzību, izskanējis no augstāko amatpersonu pusēs, ir pielīdzināms „karaļa kailuma” piesegšanai ar NATO līguma 5. paragrāfa lapu – šī rindkopa, reaģējot uz KF agresiju Ukrainā, lasāma neoficiālajā „karavīru, zemessargu un viņu atbalstītāju” portālā <<http://varabungas.wordpress.com/2014/06/16>> ievietotajā **Atklātā vēstulē**, kas anonīmi nosūtīta valsts vadītājiem, ar piebildi, ka sabiedroto reakcija nav obligāti nekavējoša militāra palīdzība, kā to labpatīk traktēt politiķiem. ●●● Neraugoties uz salīdzinoši mazo LV vēlēšanu dalību EP balsojumā, Latvijas pārstāji **Valdis Dombrovskis, Sandra Kalniete, Artis Pabriks, Krišjānis Kariņš** (visi no Vienotības), **Iveta Grigule (ZZS)** un **Roberts Zīle (NA)**, kā raksta nedēļas izdevuma *Ir* žurnāliste/esejiste **Sanita Upleja** (2014.26.V), sūta nepārprotamu vēsti, ka LV sabiedrība savu un Eiropas attīstības ceļu vēlas redzēt vijamies mēreni un līdzsvaroti, kā līdz šim, nevis asi, agresīvi un metoties galējībās. Tā*

Foto: Aina Gaillite

Žurnālisti Stūra mājas pagrabā pie kamerām

ir ļoti laba ziņa mums pašiem un mūsu draugiem Eiropā. Vietā ir Uplejas vārdi attiecībā uz SC mēģinājumiem izmantot Eiropas sociāldemokrātijas ideju, kas SC pašam diez vai ir īpaši pievilcīga un labi pazīstama. (...) *Te nu pietiekami acīgiem jābūt politiskajiem sāncensiem, lai neļautu pašmāju vilkam ļaunprātīgi valkāt Eiropas sociāldemokrātijas jēru ādu.* [Lai tikai salīdzinām SC pārstāvi Mamikinu, piem., ar patiesiem sociāldemokrātu cīnītājiem Stokholmā par Latvijas neatkarību Vilni Zaļkalnu, Lilitu Zaļkalni, Bruno Kalniņu, Emīlu Ogriņu, Jāni Gulbīti, Bruno Misiņu, Ati Lejiņu, Jāni Ritumu u.d.c.! - red.] ●●● Drošības policijas (DP) uzmanību piesaistījuši Latvijā reģistrētā b-ba *Pribaltiiskij kazačij krug*, kas ir cieši saistīta ar Krievijas valdības atbalstīto, paramilitāro organizāciju *Krievijas un ārzemju kazāku karaspēka savienība*, kuras pārstāvis Latvijā **Georgs Kuklis-Rošmanis**, protams, noliedz b-bas paramilitāro raksturu, bet atzīst tās saistību ar Krieviju. (re)

JUKA RISLAKI SLEJA: *Nesen uzzināju, ka 18,2% no Latvijas iedzīvotājiem pamestu valsti militāru draudu gadījumā, un 26,4% nezina, kā rīkotos. Kopā tas nozīmē 44,6%. Par došanos projām pārliecinātākie esot jaunieši. Pētījums nerāda, kas ir aptaujātie – pilsoņi vai nepilsoņi, un vai viņi ir lojāli Latvijas valstij, bet varbūt kādai citai valstij. Ja runa ir par citu valsti, par to, kas šobrīd visvairāk apdraud Latvijas suverenitāti, tad vēl varētu iedomāties, ka viņi gluži tāpat kā baltvāci 1939. gadā gatavi doties pie sava Vadona, lai „pēc tam” atgrieztos kā uzvarētāji. // Tomēr, ja tie ir Latvijas pilsoņi, kuri gatavi pamest valsti, grību viņiem vaicāt: uz kuriem un kāpēc jūs īsti gribat doties? Vai jūs neapverat, ka valstij un tautai, īpaši draudu gadījumā, ir nepieciešams ieviest? Kas izraisījis tik pārspīlēti antipatriotisku reakciju? Cik daudz cilvēku prātus ir sajaukuši, piemēram, Aivara Lemberga ģeopolitiski bezatbildīgie un bezjēdzīgie paziņojumi, par kuriem īsti never saprast – varbūt tas ir tikai neveiksmīgs humors? // Šādi jautājumi nāk prātā, jo esmu no valsts, kurā jaunieši domā, ka savas valsts aizsardzība ir gan pienākums, gan tiesības. 70% no somu jauniešiem atbalsta vispārējo obligāto karaklausību, un 75% uzbrūkuma gadījumā gatavi aizstāvēt savu dzimteni ar ieročiem rokās. // Kaimiņvalstī Igaunijā šogad aizsargu organizācijai pievienojušies tik daudz brīvprātīgo, ka aizsargu tagad ir*

1939 1945 НИКОЛИ ЗНОВУ

sešas reizes vairāk nekā regulārā armijā dienējošo karavīru (Igaunijā ir obligātais karadienests). // *Labi saprotu cilvēkus, kuri bēg uz ārzemēm, baidīdamies no uzliesmojošā pilsoņu kara, piemēram, Somālijā, Kosovā vai Sirijā. Ir briesmīgi un arī nepareizi, ja nākas izvēlēties „pareizo” pusi, kas slepkavo otru tautas pusi. Manuprāt, pavisam citāda ir situācija, ja valsti apdraud ārējs ienaidnieks. Tādā gadījumā ikvienu pilsoņa pienākums ir aizstāvēt savu tēvzemi. // Neesmu dzirdējis, ka kāds būtu bēdzis no Somijas Ziemas kara (1939-1940) laikā, kad somi vienī pašī ciniņās ar agresoru – Padomju Savienību. Tauta bija saliedēta. Vīri karoja frontē, sievietes un skolēni kalpoja darba dienestā, tiesa, daļa sieviešu veica arī īpašus uzdevumus frontē – galvenokārt kā sanitārās māšas. Somijai nācās nest lielus upurus, tomēr tauta saglabāja neatkarību, morāli un pašcieņu. Sabiedrība ar to lepājās, un ār pasaule uz somiem noraudzījās ar cieņu un apbrīnu. Turpretim krievi, proti, tie, kuri pazīst vēsturi, kaunas no savas valsts agresora tēla. // No 1939. līdz 1944. gadam Somija karoja pret Padomju Savienību divos karos, kuru laikā drošībā uz kaimiņvalstīm – Zviedriju, Dāniju un Norvēģiju – nogādāja gandrīz 80 000 mazu bērnu. Mūsdienās to uzskata par kļūdu. Pēc kara audžu ģimenes nevēlējās atdot bērnus, un bērni bija atrauti no saknēm, aizmirsuši somu valodu un atsvēinājušies no savām istajām ģimenēm. Apmēram 15 500 toreizējo mazuļu uz visiem laikiem palika „drošībā”. Citiem atgriešanās Somijas nabadzīgajā, grūtajā un nepazīstamajā dzīvē radīja jaunas traumas. Viņi nekad nepierada pie dzimtenes, un daudzi vēlāk labprātīgi emigrēja uz Zviedriju. Neskaitāmi no Somijas izsūtītie bērni joprojām emocionāli cieš. Viņi ir nelīdzsvaroti, nomākti, nespēj dibināt ilglaicīgas attiecības un nekur nejūtas kā mājās. // Jūs, kas vēlaties doties projām, nepametiet mūs, kas gribam palikt Latvijā! Šīs rindkopas ar virsrakstu „Pilsoņa pienākums ir aizstāvēt tēvzemi” ievietotas arī LA.lv 2014.9.V. (jr)*

POLITICO AD ABSURDUM – Somu rakstnieka/publicista un asa norišu vērtētāja Rislaki (**Jukka Rislakki**) vērtīgais, informatīvais raksts „Vairākus gadus Ukraina bija trešā lielākā kodolvalsts pasaulē” (*Ir* 2014.2.VI) liek atcerēties dažu Rietumu kokpauraino politiku nespēju sarežģīt tālāk par tekošo momentu attiecībā uz Vidus/Austrumeiropu PSRS sairšanas laikā un pēcāk 90. gados (nemas nerunājot par šī gs. pirmās dekādes sākumā viņu izraisīto „preemptīvo” karu Irākā ar mūsdienās redzamajām haotiskajām sekām Levantē, un ne tikai). ●●● 1991. gada 21. jūnijā prezidenta Buša Vecākā (**George Bush the Elder**) Valsts sekretārs (t.i., ārlietu ministrs) Beikers (**James A. Baker III**) vizītes laikā Dienvidslāvijas galvaspilsētā sola atbalstīt tikai un vienīgi „stabilu un vienotu Dienvidslāviju”, piebilstot, ka Belgradai (kur varas aparāts ir galvenokārt serbu nacionālistu rokās) esot visas tiesības lietot varu pret „nemierniekiem”

citos valsts reģionos, vienlaikus piedraudot neatkarību alkstošajai Slovēnijai un Kroātijai (jeb Horvātijai) ar „valstisku neatzišanu” no ASV puses. Tā ir viena no nedaudzajām reizēm **Radio Brīvā Eiropa (Radio Free Europe)** vēsturē, kad raidstacijas vadītāju un redaktoru ik rīta sēdē Minhenē tiek nolemts nelaist ēterā (t.i., cenzēt) Vašingtonas augstā pārstāvja naivos, neinformētības un situācijas neizpratnes piesātinātos paudumus, kas, protams, momentā parādās plašsaziņas avotos globālā mērogā – piemēram, 22. jūnija *The Washington Post* raksts „Baker Urges Yugoslavs to Keep Unity” pašā pirmajā lappusē... ●●● Nepilnas sešas nedēļas vēlāk 1991. gada jūlijā pašās beigās galotņu konferencē Maskavā un 1. augusta uzrunā Ukrainas Augstākajai Padomei (*Verhovna Rada*), Kijevā, pats Baltā nama saimnieks mudina ukraiņus iet kopsolī ar Kremļa līderi Gorbāčovu un viņa Savienības līgumu, vienlaikus pasvītrotot, ka „pašnāvniecisko nacionālismu” ASV nekādā ziņā neatbalstīs, kas, protams, neatstāj visai labu iespaidu ne uz ukraiņiem, nedz arī visām pārējām brīvību un neatkarību alkstošajām padomju impērijā iekļautajām nekrievu tautām. *Misters Bušs šeit ieradās zināmā mērā kā Savienības līguma vēstnesis un par viselementārākajiem politikas un ekonomikas jautājumiem viņš ar mums sarunājās kā kaut kur Āfrikā ar nēģieriem* – tā izmet Ukrainas *Ruh* jeb Tautas Frontes vadītājs, arī latviski daudzkārt tulkotais dzejnieks **Ivans Dračs**. Līdzīgi izskās vairākkārt represētais **Vjačeslavs Čornovils**, cīnītājs pret Ukrainas rusifikāciju. (RFE vadības rīta sēdē atliek tikai neizpratnē raustīt plecus...) ●●● 1994. gada 5. decembrī tolaik ASV, Lielbritānijas, Krievijas un Ukrainas līderi (**William J. Clinton**, **John Major**, **Boris N. Jeļcin**, **Leonid Kučma**) paraksta līgumu (*Budapest Memorandums on Security Assurances 1994*), kas sola garantēt Ukrainas neatkarību un teritoriālo vienotību kā atzinību par atteikšanos no savā teritorijā esošajiem 5 000 kodolieroču (vairāk nekā Anglijai, Ķīnai un Francijai kopā!), resp., to nodošanu Krievijai. Amerikāņu masu informācijas avotos šis „protokols” tolaik tiek slavināts kā nozīmīgs ārpolitisks panākums, kā nodrošinājums masu iznīcināšanas ieroču nokļūšanai drošās rokās, nevis kaut kādu neparedzamu spēku... ●●● Krievijas uzskāta (2014.II) agresija pret „brālīgo Ukrainu”, kas pārvērtusies KF-Ukrainas karā, mūsdienās liek ne tikai ukraiņiem nožēlot, ka viņu taktiskie un stratēģiskie ieroči (starpkontinentālās kodolraketes, turklāt 900 spārnotās raketes un 19 stratēģiskie bumbdēji) piešķirti „brālīgajam kaimiņam” par tukšiem solījumiem. Citējot Rislaki: *Ukraiņi tagad ir pārliecināti, ka viņi ir apkrāpti un viņu spējas aizstāvēties pret lielā ziemeļu kaimiņa agresiju ir ierobežotas. Cits jautājums ir, kā šādā situācijā varētu izmantot kodolieročus? Krievijas pieklusinātā un viltīgā iekarošanas politika, kā arī psiholoģiskais un propagandas karš ir ciņas veidi, pret kuriem nevar pretoties, liekot lietā kodolieročus.* (re)

FRANKA GORDONA SLEJA: Ukrainas valdība nolēmusi, ka, sākot ar šo gadu, plaši atzīmēs 8. maiju, godinot II Pasaules karā kritušo piemiņu, kā tas notiek rietumvalstīs. Tādā garā norisinājās arī pasākumi 9. maijā – bez Georgija lentītēm, kas kļuvušas par agresīvā lielkrievu šovinisma simboliem, ko plaši

Žurnāls *The Week* 2014.02.V

lieto separātisti Ukrainas austrumu novados. Ļoti nozīmīgs ir Kijevā pieņemtais lēmums – ieviest jaunu 8. maija logo jeb emblēmu, ko plaši izplatīs: sarkans aplis – stilizēts magoņziedis – ar melnu lodes caurumu vidū. Un līdzās teksts: 1939-1945. **NIKOLI ZNOVU** (Nekad vairs). Ne miņas no „lielā tēvijas kara”, t. i., vācu – padomju kara, jo II Pasaules karš sākās 1939. gada septembrī, Vācijai un Padomju Savienībai iebrūkot Polijā. Ļoti zīmīgi, ka nolemts nelietot, faktiski aizliegt, Georgija lentītes arī Kazahstānā un pat Baltkrievijā, kaut gan abas šīs valstis ietilpst Muitas ūnijā, kas Putinam ir Eirāzijas savienības iedīgļis. Laiki mainās! (fg)

KF-UKRAINAS KARŠ – Ukrainas Neatkarīgo ogļraču arodbiedrības pr-jis **Mihails Voļņecs** maija vidū paziņojis, ka strādnieki Doņeckas šahtās neatbalsta pro-Maskavas separātistus, un vaina par konflikta saasināšanu jāuzņemas KF. Prokrievisko spēku līderis, Krievijas militāra specdienesta (GRU/ГРУ – Главное разведывательное управление) pulkvedis **Igors Girkins** (*nom de guerre* – **Strelkov** jeb „šāvējs”) savukārt devis pavēli arestēt Slovjanskas pašpasludināto separātistu mēru **Vjačeslavs Ponomorjovu**, jo viņš uzrunā tīmeklī sūdzējies par Krieviju, kas solītās palīdzības vietā *atsūtījusi čečenu algotņus, kurus nav iespējams kontrolēt.* ●●● *Mani radi un es – tāpat kā miljoni Ukrainā mītošo krievvalodīgo un [etnisko] krievu [русскоязычных и русских людей Украины] – nekad vairs nesauksim jūs par brāļiem. No jums mēs vēlamies sevi pasargāt ar trīs metru biezu mūri – tā laikrakstā *Ukrainska pravda* (Українська правда 14.VII) ievietotajā atklātā vēstulē KF pilsoņiem cita vidū raksta Doņeckā dzimušais krievs **Denijs Razanskis**. ●●● Vīnes Hofburgas pili, tiekoties ar Austrijas valsts vadītājiem (24.VI), Putins paskaidrojās, ka sadarbība ar „neatkarīgu Ukrainu” esot vismaz problemātiska: *Mēs vienmēr aizstāvēsim gan etniskos krievus Ukrainā, gan arī to Ukrainas iedzīvotāju daļu, kas**

*jūtas neatgriezeniski saistīta ar Krieviju, tās kultūru un valodu, ne obligāti etniskos krievu cilvēkus, bet gan tos, kuri sevi jūt par plašās „krievu pasaules” (*Russkij Mir*) daļu, piebilstot, ka Ukrainas prezidenta Petrošenko pamiera sarunu prasība nolikt ieročus bruņotajiem pretiniekiem (t. i., KF atbalstītajiem spēkiem) esot nereāla (ziņu aģentūras). ●●● Šajā sakarībā zīmīga ir Igaunijas prezidenta **Tomasa Hendriksa Ilvesa** („pasaulē vispazīstamākā aktīvā baltiešu politiķa”) atziņa **Paula Raudsepa** intervijā attiecībā uz „krievu pasaules” ideologiem: *Mēs esam atgriezušies 1938. gadā. Lasot it kā „trakākos” cilvēkus (vismaz patlaban viņi šķiet „trakākie”), tāds kā [Kremļa ideologi] Dugins un Markovs, – viņi attaisno teritoriju aneksiju, balstoties uz „tautiešu” klātbūtni. Tā ir nepārprotama vēsts Londonas Sītijai, [Čehijas] Karlovi Vari, [Ņujorkas] Braitonbičai, nemaz nerunājot par dažām valstīm pie Krievijas robežas (Ir 2.VII). ●●● Un Ilvesa atbilde uz Raudsepa jautājumu: **Kāda ir Ukrainas notikumu militārā mācība?** – *Krievijas armija ir apguvusi Gruzijas kara mācību. Ir sapratusi, ka tai ir nepieciešamas mazas, mobilas ātrās reaģēšanas vienības. Cita starpā, viņu mācības notiek 140 milj. eiro vērtā sevišķo uzdevumu vienību mācību nometnē, kuru viņiem uzbūvēja [viena no lielākajām Eiropas militāro tehnoloģiju kompānijām] „Rheinmetall AG”. (..) Mēs viņiem teicām, sūdzējamies – lūdzu, tā nedariet, bet viņi atbildēja: tā nebūs problēma, Krievija tagad ir citāda. [Krievi] spēj ļoti strauji pārvietot karaspēku. (..) Ir darišana ar citādu pretinieku nekā pirms sešiem gadiem, kad tas vēl aizvien izmantoja tradicionālo masu uzbrukumu, armijas masas. Ļoti labi sagatavots, prasmīgs karaspēks ar attīstītiem ieročiem. Ļoti labi ekipēti. Tas nav tas, ko cilvēku vairākums iedomājas. Tāpēc arī **mums ir jādomā citādi.** ●●● Doņeckas un Luhanskas „tautas republiku parlamenti” pieņem lēmumu iekļauties „Jaunkrievijas Federālajā Republikā” (Federatīvoje gosudarstvo Novorossija), kuras „premjermīnistrs”, kopš 8.VIII tā vietnieks, ir KF pilsonis **Aleksandrs Borodais**. ●●●***

Pašieceltais „Aizkarpatu Russ Republikas” premjermīnistrs **Petro Hecko** uzņēmies koordinēt pretukraiņu aktivitātes Karpatu un Donbasa reģionos. ●●● Ukrainas prezidents / bruņoto spēku virspavēlnieks **Petro Porošenko** jūnija pēdējā dienā īsi pirms pusnakts ir spiests paziņot, ka „pamiers” ir beidzies: *Mēs uzbrūsim un atbrīvosim savu zemi. Lēmums nepagarināt vienpusējo uguns pārtraukšanu ir mūsu atbilde teroristiem, kaujiniekiem un marodieriem.* ●●●

„Donbass – tā ir Ukraina!”

Foto: *Українська правда* (*Ukrainska pravda* 19.VII)

Jūlija pirmajā nedēļā Ukrainas karavīri atbrīvo Slovjansku. Igora Girkina vadītie separātisti pārgrupējas Austrumukrainas lielākajā pilsētā Doņeckā (AFP, BBC, DPA u.c.). ●●● Par Doņeckas „tautas republikas” vicepremjuru iecelts (11.VII) bij. Rīgas omonietis, puča laikā (1991.VIII) PSRS IeM Baltijas dzelzceļa mezgla priekšnieks Vladimirs Antjufejevs, pēcāk separātiskās Piedņestras aizsardzības ministrs. Rīgā viņa kaujinieki atklājuši uguni (1991.18.VIII) uz Rakstnieku savienības mikroautobusu, nogalinot tā vadītāju Raimondu Salmiņu. (re)

KAUKĀZS / KRIMA savukārt sauc atmiņā ne tikai „Baigo gadu” (1940-1941) Baltijas valstīs, bet arī citās Molotova-Ribentropa pakta (1939) rezultātā Sarkanarmijas okupētajās teritorijās – tolaik Polijas austrumu daļā, kā arī Rumānijai piederošajā Besarābijā un Ziemeļbukovinā – ar Maskavas jaunajiem varnešiem nevēlamu ļaužu likvidēšanu, bet galvenokārt ar masveidīgu deportēšanu uz Sibīriju un Vidusāzijas reģioniem, kas skaita un apjoma ziņā daudz lielākā mērā turpinās pēc vācu iebrukuma Padomju Savienībā (1941.22.VI). Staļins apstiprina (1941.28.VIII) dekrētu „Par Pielovgas vāciešu pārvietošanu” – viņi slēpjot savā vidū tūkstošiem un desmitiem tūkstošu *diversantu un spiegu*. PSRS Iekšlietu Tautas komisariāts jeb NKVD (t.i., čekas vadītās operatīvās grupas) īsteno tur kopš ķeizarienes Katrīnas II laikiem dzīvojošo vāciešu (tuvu pie pusmiljona) pārvietošanu tik sekmīgi, ka Staļins nolemj ar līdzīgām *specnometināšanas operācijām* vērsties pret Kaukāza reģiona veselām tautām, kas kļuvušas ideoloģiski neuzticamas, izrādījušas *apšaubāmu lojalitāti* Maskavai un dažkārt to atsevišķi grupējumi pat sadarbojušies ar vācu okupācijas spēkiem. Neskaitāmos ešelonos, visvairāk 1943. gada beigās un 1944. gada sākumā, aizrestotos lopu vagonos (kas baltiešiem komentārus neprasa) tiek iesēdināti un izsūtīti uz *austrumu apgabaliem bez izņēmuma visi kalmīki* (ap 100 000), *karačaji* (ap 80 000), *čečeni* (ap 500 000), *inguši* (ap 100 000), *balkāri* (ap 35 000) un *kabardieši* (ap 300 000). 1944. gada maija pirmajā pusē NKVD priekšnieks **Laurentijs Berija** ar Staļina piekrišanu nolemj, ka, *ņemot vērā Krimas tatāru nodevīgu darbību pret padomju tautu, nav vēlams turpmāk ļaut viņiem dzīvot PSRS pierobežas nomalē*. 1944. gada 18. maija rīts ir sākums visu Krimas tatāru (tolaik ap 200 000) trīs dienu ilgstošajai deportācijai, galvenokārt uz Uzbekiju. No Krimas tiek izsūtīti ne tikai tatāri, kuru senči tur mituši jau ap 700 gadu, bet arī reģionā dzīvojošie armēņi, bulgāri, turki, kurdī, hemšīni, grieķi u.c. ●●● II Pasaules kara beigās posmā uz specnometnēm padomju drošības iestādes pavisam kopā nosūta ap 1,5 milj. cilvēku, no kuriem apmēram trešdaļa iet bojā ceļā vai tūdaļ pēc ievietošanas nometnēs – spēcīgākie bieži saņem lodi pakausī, vājākie mirst no slimībām un bada. Par labi veikto „operāciju” Staļins Berijas un „tīrīšanas akciju” eksperta, drošības dienesta ģenerāļa **Ivana Serova** darbiniekiem piešķir 413 medaļas. **Nikitas Hruščova** laikā un pēcāk Staļina izsūtītās tautas tiek „rehabilitētas”, 1967. gadā arī Krimas tatāri, bet atļauju atgriezties savā dzimtenē viņi un viņu pēcnācēji saņem tikai **Mihaila Gorbačova perestroikas** laikā – 80. gadu otrā pusē. Pēc pēdējiem tautas skaitīšanas datiem (2001) Krimā mit ap

Lilja Budjurova

250 000 tatāru (pirms cariskā Krievija 18. gs. iekaro un sāk brutāli kolonizēt šo reģionu, bijis laiks, kad tatāru skaits tuvojies turpat 5 miljoniem).

18. MAIJS – DEPORTĀCIJU SĀKUMS (kopš 80. gadu otras puses) ir Krimas tatāru plaši atzīmēta **sēru diena**, veltot tai ik gadu arī vienīgo diskusiju pārraidi (parasti gan krievu valodā) vienīgajā Krimas neatkarīgajā TV stacijā ATR. Šogad tatāru programmas ilggadējai vadītājai **Liljai Budjurovai** KF okupētās/ aneksētās Krimas pārvaldnieks **Sergejs Aksjonovs** izsaka speciālu brīdinājumu neteikt neko „provokatīvu”. Atsaucoties uz KF jauno, pret „ekstrēmistiem” vērsto proklamāciju, tiek izsludināts aizliegums tatāriem piedalīties Simferopolē „masu pasākumos” uz vairāk nekā trīs nedēļām. Neaugoties uz rīkojuma mīkstināšanu (atļauju tomēr pulcēties pilsētas nomalē Abdalas musulmaņu kapsētā), tas tiek ignorēts. Ap 10 000 tatāru sanāk (gan ne Simferopolē pašā centrā, lai izvairītos no vardarbības) Akmečetas mikro- rajonā, un arī Budjurova savā TV pārraidē nepadodas draudiem, bet iedrošinās vērsties pret Maskavas varnešiem ar sekojošiem vārdiem: *Jums nav tiesību ar savām skarbjām rokām stāties ceļā mūsu sāpēm. Jūsu apvainojumi netiks aizmirsti gadiem ilgi. Jūs nevarat cilvēkiem aizliegt raudāt. Es esmu Krimas tātāriete. Šodien, tāpat kā desmitiem tūkstošiem manu tautiešu, man ir liegts savas pilsētas centrā stāvēt līdzās tiem, kuri ir zaudējuši savas mātes, tēvus, bērnus. Man ir liegts dalīties mūsu bēdās. Jūs laupijāt manas tiesības atgādināt mūsu mazbērniem par traģēdiju tā, lai kaut kas tamlīdzīgs nekad nevarētu atkārtoties nākotnē*. Sēru dienā ne tikai centrā, bet visā pilsētā patrulē simtiem KF Iekšlietu ministrijas specvienību bruņoti locekļi, kā arī novēro notiekošo no helikopteriem. *Viņi mūs uzmana, viņiem no mums bail* – tā Simferopolē desmitiem tūkstošiem izsūtījumā mirušo piemiņai veltītā aizlūguma vadītājs, musulmaņu garīdznieks mufti **Hadži Emirali Ablajevs**. ●●● KGB pēcteča FSB (ФСБ – Федеральная служба безопасности Российской Федерации) jeb KF Federālā drošības dienesta aģenti Krimā uzsākuši represēt tatāru grupējumus, īpaši islamičīgo, piem., Bulgānakas ciemā (kr. Koļčugino) rietumos no Simferopolē iebūrot pat musulmāniski orientētā skolā mācību laikā, arestējot skolotāju un konfiscējot datorus (<halidahamid.livejournal.com>; <uainfo.org> 24.VI). (re)

KF – Timeklī un arī laikrakstos dažkārt atskan neizpratne, ka mūsu gadsimtā iespējama tik neganta

melošana, kādu dzirdam no Putina. Der ieklausīties pašā Putinā. Kremļa komunikē (9.VII) vēsta, ka, tiekoties ar starptautisku grupu rabinu, viņš atsaucies uz Gebelsa (Goebbels) izteikumu (tās autors faktiski bijis Hitleris): *jo lielāki meli, jo vairāk cilvēku tiem noticēs*, piebilstot, ka Vācijas propagandas ministrs *panācis savu*, jo bijis *talantīgs cilvēks* (*Ведь Геббельс же говорил: чем невероятнее ложь, тем быстрее в неё поверят. И он добивался своего, он был талантливый человек*). Liekas, ka pēc sovjetu impērijas sairšanas šim padomam sekots jau pirms apzinātos melos balstītās Krimas afēras un agresijas Austrumukrainā, ieskaitot Malaizijas lidmašīnas MH17 notriekšanu, bojā ejot 298 cilvēkiem. Mūsdienas norises, grībot negribot, sauc atmiņā Putinlaika visai tumšo sākumu – 1999. gada septembrī nakts vidū tiek uzspridzinātas četras dzīvokļu ēkas – Buinakskā (4.IX), Maskavā (9. un 14.IX) un Volgodonskā (16. IX), bojā aizejot 293 cilvēkiem (ievainots 651). Momentānā vainas uzvelšana „čecēnu teroristiem” bez pūlēm stingri iesēdina Putinu neierobežotas varas seglos (2000.26.III) un pēkšņais „tautas varaņa” stāžs iedēdz viņam zaļo uguni asiņainajam Čečenijas karagājienam. Kad spridzināšanai sagatavotie trīs 50 kg maisi ar heksogēnu un pievienotu detonatoru tiek atrasti kādas dzīvokļu ēkas pagrabā Rjazaņā, vietējie izmeklētāji vērsuši pirkstu nevis pret čecēnu buntavniekiem, bet gan pret notvertajiem KF spēcīgu aģentiem, kam tūdaļ sekojusi Maskavas pavēle palaist viņus vaļā. Zīmīgi, ka gandrīz visi, kas publiski pieskārušies šim jautājumam, neņem labu galu. Ar radioaktīvo *poloniju 210* Londonā tiek noindēts (2006) bijušais KF FSB virsnieks **Aleksandrs Litvinenko**. Tajā pašā gadā Maskavas centrā savas dzīvesvietas liftā ar četrām lodēm ķermenī tiek atrasts (Putina 54. dzimšanas dienā 7.X) pazīstamās *Novaja gazeta* žurnālistes, vairāku grāmatu autore **Annas Poljtkovskajas** liķis. KF Dumas sprādzienu izmeklēšanas komisijas vadītājs **Sergejs Jušenkovs** tiek nošauts un kāds cits komisijas loceklis pēkšņi nomirst, nezināmas slimības ķertis.

●●● Bij. PSRS iekļautajām tautām, ieskaitot pašus krievus pazīstamā sovjetu koncentrācijas nometne **Perm-36/Пермь-36** (celta 1943) pēc PSRS sairšanas tiek pārvērsta par *Gulaga* muzeju, politisko represiju vēstures centru (*Центр истории политических репрессий*) un forumu starptautiskām konferencēm. Š. g. maijā pro-Kremļa NTV pārraidē *Piektā kolonna* daudzi no tur ievietotajiem sovjetu disidentiem nodēvēti par „fašistiem” vai „banderistiem”. Jau neilgi pirms tam muzeja uzturēšanai tiek atņemts valsts/pašvaldības atbalsts, kam seko elektrības un ūdens atslēgšana (*RFE/RL 27.VI*). ●●● Pēc *Pew Research Center* veiktā pētījuma (2014.17.III-5.VI) 44 valstīs negatīvs vērtējums par KF vidēji ir 43% iedzīvotāju, bet 34% - pozitīvs. Vairāk nekā 6 no 10 izteikušies negatīvi Polijā, Vācijā, Itālijā, Spānijā, Francijā, ASV, Lielbritānijā, bet vairāk nekā 7 no 10 – Japānā, Jordānijā, Turcijā un Ēģiptē. KF negatīvi vērtē 80% sunnītu musulmaņi un 63% kristiešu, bet tikai 12% šīti. (re)

LIETUVA – Jau kopš Lietuvas lielkņazistes jeb Dižkunigaitijas (Lietuvas Didžioji Kunigaikštystė, 1263-1569) un Abu Tautu Republikas, t.i., Polijas-Lietuvas karalistes (Abieju Tautu Respublika/Žečpospolita, 1569-1795) laikiem bijis ierasts tieši vai netieši uzpirkt politiskos darboņus un organizācijas, tādā veidā jaucoties valsts iekšējās lietās. *Paturot prātā, ka Lietuvā šādai uzpirkšanai no Krievijas puses ir vismaz 500-600 gadu sena vēsture, kaut ko jaunu šajā jomā gaidīt grūti* – tā Kauņas Vītauta Dižā U. (Vytautas Magnus U.) Sociālās un politiskās teorijas katedras vadītājs prof. **Gintautas Mažeikis**. Maskavas propagandas ieroču arsenālā nozīmīgi esot speciāli inscenētie notikumi, kas vispirms tiek īpaši radīti un pēc tam filmēti, un tad jau noliegt notikušo kļūstot grūti, piemēram, **karogu nomaiņa** Ukrainā, kur vieni karogi tiek norauti un to vietā izkārti citi. *Visi žurnālisti zina, kur jābrauc, – kur karājas karogi, būs arī notikums*. Otra situācija – **vārtu izgāšana**. *Vārti tiek izgāzti, karogi norauti, cilvēki ņemti par ķīlniekiem – un tā ik stundu tiekot apmierināta vajadzība pēc*

Adam Robert England. The Scotsman

informācijas. Kamēr *Eiromaidans* bijis emocionāli iedarbīgs veiksmes stāsts, kam Kremļa propagandisti īsti nav varējuši tikt līdzī, Krimā virsroku guvusi Kremļa propaganda, pēc iespējas vairāk politiskās mitoloģijas – atmiņu politikas, nostalgijas pēc pionieru noņemtnēm, atjaunoto Sevastopoles leģendu etc.

EIROPAS PARLAMENTS (EP) – Briselē parakstīti (27. VI) ES Asociācijas līgumi ar Gruziju (premjers **Iraklijs Garibašvili**), Moldovu (premjers **Jurije Ljanke**) un Ukrainu (prezidents **Petro Porošenko**), kas paredz ciešu politisko asociāciju un ekonomisko integrāciju ar ES. Kaut arī līgumi nesatur neko, kas kaut kā varētu kaitēt Krievijai, tā piedraudējusi ar „nopietnām sekām”. ●●● Kamēr bij. Austrumbloka valstis, ieskaitot Ukrainu, tiecas pēc „Eiropas vērtībām”, t.i., pēc Eiropas demokrātijas/ekonomiskās sistēmas, EP vēlēšanās š. g. maija beigās dalību ņem samērā maz balsotāju, kas ļauj aktivākajām „eiroskeptiķu” radikāli labējām partijām ievēlēt virkni pārstāvu Rietumeiropā – Francijā (*Front nacional*), UK (*Independence Party*) un arī, citējot pazīstamo autori un publicisti masu informācijas avotos angļu, poļu u.c.

Skats uz „drēzdenēto” Gazas pilsētu (2014.VII)

valodās, Annu Aplbaumu (**Anne Applebaum**, *Slate* 2014.22.VI), *dažnedažādus jokdarus, šarlatānus un skaļus rasistus* Dānijā, Nīderlandē, Itālijā, Austrijā un Ungārijā, turklāt ne viens vien radikāli labējo partiju līderis (Marine Le Pen, Nigel Farage u.c.) pauduši apbrīnu Krievijas autokrātam Putinam, viņa „patriotismam” u.c. īpašībām, kā arī „taisnīgajai” Krimas pievienošanai KF. Grāmatu *Gulag: A History* (2003) un *Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe, 1944-1956* (2012) autore citē ASV otro prezidentu Adamu (**John Adams**, 1735-1826): *Nekad nav pastāvējusi demokrātiska valsts, kas nebūtu izdarījusi pašnāvību...* Daudzus droši vien mulsina fakts, ka mūsu (Latvijas un arī diasporas) medijos pro-Kremļa ievirzītās partijas (SC u.c.) dažkārt tiek dēvētas par „kreisām”, nevis „labējām”. (re)

PALESTĪNA/IZRAĒLA – Kēdes reakciju izraisa trīs noslepkavotie izraēliešu pusaudžu (**Naftali Fraenkel**, **Gilad Shaar**, **Eyal Yifrach**) atrašana okupētajā Jordānas rietumkrastā pie Halhulas pilsētas. Netanjahu uzveļ vainu Gazas joslā valdošajai palestīniešu kustībai *Hamas*, kas vainu noliedz. Atriebības kārē izraēliešu pusaudži sadedzina dzīvu palestīniešu zēnu (**Abu Khadeir**), kam seko *Hamas* radikālā spārna kaujinieku vairāku raķešu izšaušana Izraēlas virzienā un Izraēlas bruņoto spēku masīvais uzbrukums Gazai, kas izvērsas par galvenokārt civiliedzīvotāju slaktiņu un Gazas infrastruktūras „drēzdenēšanu”. Šī JG nr. slēgšanas laikā (17.VIII) aģentūras ziņo par vairāk nekā 1900 bojā gājušiem palestīniešiem, galvenokārt civiliedzīvotājiem (no tiem vismaz 450 bērni), kā arī 64 Izraēlas karavīriem un 3 civilpersonām. (re)

Nodaļas „Dažos vārdos” līdzstrādnieki: **Vita Gaiķe** (vg), **Māris Brancis** (mb), **Indra Ekmane** (ie), **Juris Žagariņš** (jž), **Franks Gordons** (fg), **Jukka Rislakki** (jr), **Hannes Korjus** (hk), **Rolfs Ekmanis** (re).

Mahmud Hams/AFP/Getty Images

Šis varbūt būs laikmets, kad visas grāmatas paliks par vienu, un šī viena grāmata sauksies *internets*. Bet jaunu gaitu mums vajadzēs arī tad. ... Nu tad līdz ar Novodvorsku demokrātu suga Krievijā beigu- si pastāvēt...

Rakstnieks, akmeņkalis **Ainārs Zelčs**, Alūksnē

Ekonomiste Raita Karnīte sveic Latvijas Zinātņu akadēmijas locekļus (viņu vidū arī JG redaktoru) Līgo/ Jānu svētkos, citējot Tomasa Manna romāna *Burvjū kalns* (*Der Zauberberg*, 1924) varoņa Hansa Kastorpa pārdomas par vasaras saulgriežiem, kas tos atklāj savdabīgā gaismā! – *Ziemā dienas aug augumā, un, kad pienāk pati garākā diena – 21. jūnijs, vasaras sākums, – tad jau atkal sāk slīdēt lejup, tās kļūst isākas un tuvojas ziemei. ... Liekas, kāds būtu pa jokam tā iekārtojais, ka, ziemei iestājoties, sākas pavasaris, un vasaras sākumā – patiesībā rudens ... Cilvēks tiek aiz deguna vazāts, riņķī apkārt vests ar izredzēm uz kaut ko, kas jau atkal pārvērties par saulgriežu punktu ... Apļa saulgriežu punkts. Jo aplis sastāv no vienlaidu pagriezieniem, liekums nav izmērojams, nav nekādu ieturētu virzienu, un mūžība nav vis „taisni uz priekšu, taisni uz priekšu”, bet „riņķī apkārt, riņķī apkārt”, īsts karuselis. / Saulgriežu svētki! ... Vasaras saulgriežu svētki! Uguns kuri pakalnos un riņķa dejas apkārt liesmojošām ugunim! Es nekad neesmu to redzējis, bet dzirdu, ka tā darijuši pirmatnējie cilvēki, tā svinējuši pirmo vasaras nakti, ar kuru sākas rudens, gada dienasvidus, zenīts, no kura tad atkal sāksies ceļš lejup, – viņi dejo, griežas un līksmo. Kāpēc viņi tā gaviļē savā vientiesībā – vai tu to spēj saprast? Par ko viņi tik nevaldāmi priecājas? Vai tāpēc, ka tagad ceļš iet lejup, tumsā, vai arī tāpēc, ka līdz šim tas gājis augšup un nu iestājies pagrieziens, nenovēršamais pagrieziens, vasaras saulgriežu nakts, pats lielākais pavērsiens ar pārmērīgas liksmības smeldzi? Tā ir melnholiska pārgalvība un pārgalvīga melanholija, kas liek pirmatnējiem cilvēkiem līksmot un lēkāt ap uguns kuriem; tu teiksi, ka viņi to dara aiz pozitīva izmisuma, par godu riņķošanas un mūžības izsmieklam, bez virziena pastāvības, kur viss atgriežas.*

Raita Karnīte, LZA, Rīgā

Priecājos, ka JG, nebūdamā ikdienas avīze, spēj tik ātri reaģēt uz Krievijas agresiju Ukrainā – Ukrainas zildzeltenais karogs liesmās un ukraiņu dzejnieces Oļesjas Mamčičas dzejolis (kas beidzas ar: *kā dejot tagad, / ja ne ar uguni?*) pirmajā lappusē, vairākas slejas nodalā „Dažos vārdos” un Franka Gordona atmiņas par padomju laika braucienu ar *Draudzības vilcienu* pa maršrutu „Aizkarpati-Krima” (1963). Attiecībā uz ukraiņiem un Krimas tatāriem zemteksta piezīmītē varētu arī minēt Krievijas cara Pētera Lielā algotos Livonijas postītājus – ne tikai ukraiņu hetmaņa Ivana Mazepas kazākus, bet arī tatāru stopniekus.

Prof.em.Dr. Gundars Ķeniņš Kings
Pacific Lutheran U. (Tacoma, Washington)

Paldies par *Jauno Gaitu*! Lasu to un priecājos par tās saturu kā mazs bērns.

Prof.em.Dr. Nikolajs Balabkins
Lehigh U. (Bethlehem, Pennsylvania)

Liels paldies par JG277. Jau izlasīju dažus rakstus. Kā parasti, priedē plaša kultūras, mākslas, vēstures panorāma. Ar patieso interesi iedziļinājos Bārbalas Simsones „Šausmu žanrā”, kas ir uzrakstīts ar savdabīgu piegājienu, smalki un aizraujoši.

Rakstniece, tulkotāja **Irina Cigaļska**, Rīgā

Pārdomas rosina daža JG lasītāju vēstule. Diemžēl, vēl tagad nākas sastapties ar ļaunprātīgām vai lēti-cīgām aplamībām par JG lomu trimdas gadu kultūras dzīvē. Rīdzinieks Didzis Liepiņš nāk klajā (JG276) ar šādu vēstuli: *Rolfam Ekmanim ir izdevies „Jauno Gaitu” pārtaisīt par interesantu izdevumu, kuram vairs nav nekāda sakara ar kultūrasakariem izdevumu pirms tam.* Abiem it kā pavisam atšķirīgiem izdevumiem taču ir identiska vadlīniju deklarācija (Rakstu krājums kultūrai un brīvai domai). Agrākais paveids (ko Padlatvju dižbiedri uzskatījuši par itin bīstamu lasāmvielu) negrasījās sadarboties ar Latvijas politiķiem, lai gan galēji labējie trimdas darboņi tam piedēvēja šādu nolūku. JG redaktors tiešām ir apbrīnojami veiksmīgs, taču arī tie, kas šo žurnālu „stūrēja” pirms viņa, nebija neēģas. Tas īpaši sakāms par ilggadīgo galvenā redaktora vietnieku Jāni Bieriņu, kas nepārprotami bija inteligents un nosvērts kultūras cilvēks ar nepārspilēti iecietīgu pieeju dažādu veikumu izvērtēšanā. Laimonis Zandbergs varbūt bija iedabā straujāks, bet arī viņam piemēta apdomība. Kad uzradās jezga ap Gunti Zariņu, Zandbergs kādā JG līdzdalībniekiem piesūtītā apkārtrakstā starp citu deklarēja: Tajā putrā es savu karoti nebāžu. Zandbergs rūpējās par latviešu tautas nākotni un nemēģināja iztapt tiem ļaudīm, kurus „Padlatvijas” režīmam ļoti naidīgais Jānis Rudzītis kādā autobiogrāfiskā rakstā nosauca par „frāžu patriotiem”.

Gundars Pļavkalns, rakstnieks, esejists
Austrālijā (Kensington Park, S.A.)

Pasaules kausa (World Cup) futbolā uzvarētājas Vācijas komandas locekļa Lukasa Podolska *selfijs* ar Vācijas kancleri Angelu Merkeli Riodežaneiro (2014.13. VII) pēc spēles ar Argentīnu

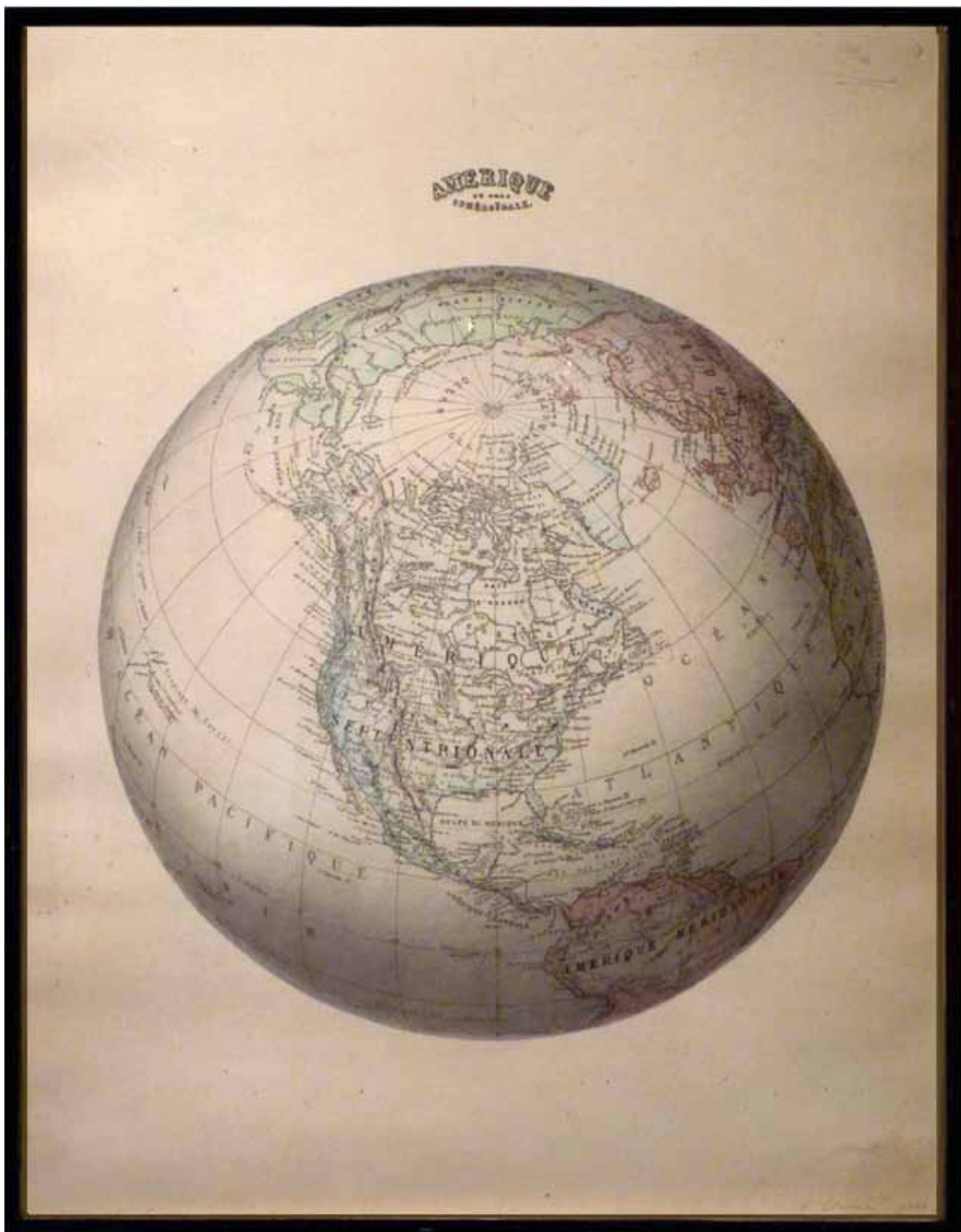
Lukas-Podolski.com @Podolski12 12:58

The Chancellor and me after the victory.... #selfie #dfb #poldi #aha #merkel #brazil #worldcup #moments

13 3.5 10 3.8 10 Mehr Fotos und Videos anzeigen

Vija Celmiņa. *Amerika (Amérique)*. 2009-2010. Septiņu krāsu akvatinta, digitāli vadīta gravūra, laviss, sausā adata, grafīta zīmulis, koks, stikls. 65,5 x 49 x 2,5 cm

BALABKINA SĀGA

Nicholas Balabkins. *Forged by Reality: The Making of an Economist in Latvia, Germany and America*. Kutztown, Pennsylvania: Kutztown Publishing Co., 2013. 182 lpp.

Laikā, kad lāgiem liekas, ka visi II Pasaules kara un bēgļu stāsti izstāstīti, visas analīzes no visiem skatu punktiem paveiktas, kad paši stāstītāji, kas tos laikus piedzīvojuši, paguruši vai nomiruši, nāk ekonomikas profesors Nikolajs Balabkins (dz. 1926) ar savu angļu valodā elegantā stilā uzrakstīto, gluži svaigo un saistošo memuāru *Realitātes izkaltais: Ekonomista izaugsme Latvijā, Vācijā un Amerikā*.

Šis ir stāsts par Daugavpils ievērojamo Balabkinu dzimtu uz Latvijas bojāejas un drūpošās Vācijas panorāmas, par autora kara un izglītības gaitām, grūtību pieveikšanu, izglābšanos un pārdzimšanu jaunajā kontinentā. Viņš pat uzracis jaunu, pārsteidzošu informāciju, piemēram, patieso iemeslu, kādēļ organizēta dramatiskā ielenktās vācu armijas daļas (arī latviešu) glābšanas akcija no Kolbergas. Grāmatā izmantots autora mātes Annas Vācijā uzrakstītais (1945) 50 lpp. garais atmiņu stāsts par Balabkinu īpašumu konfiskāciju (1940).

Grāmatas centrālā tēma ir stāsts par ekonomista izglītošanās procesu. Zināmu savdabību šai ģimenei piešķir fakts, ka tā pieder senai, gadsimtos nostiprinātai vecticībnieku grupai, kas vēsturiski bijusi pakļauta diskriminācijai, proti, tās locekļiem bijis aizliegts ieņemt valdības amatus. Šāds likums rosinājis vecticībniekus attīstīt pašiniciatīvu, meklēt un nostiprināt savu labklājību saimnieciskās jomās. Arī tālredzīgais Nikolaja tēvs, radikāli modernizējot savu gaļas izstrādājumu uzņēmumu, kļuvis ļoti veiksmīgs tirgotājs. Ģimenē apvienota sena reliģiska tradīcija ar progresīvu domāšanu un humānistisku ievirzi. Tēvam netrūkst līdzekļu algot izcilus privātskolotājus, lai mācītu bērniem svešvalodas un tos iepazīstinātu ar citu tautu kultūrām, lai vēlāk pavērtu ceļu uz labklājību. Arī Nikolajam agros gados mācītās valodu zināšanas ne tikai lieti noderējušas viņa tālākajās gaitās, bet izšķirošos brīžos, iespējams, glābušas viņa dzīvību.

Gluži kā pasakā, Balabkins iesāk savu dzīves stāstu ar gandrīz idillisku Daugavpils ainavu, kurā visi dzīvoja „mierā un labklājībā”, ticēja Tautu savienībai un Valsts prezidentam Kārlim Ulmanim, cerībā, ka tie gādās par drošību un labklājību. Tādēļ vēl jo skaudrāka ir Baigā gada katastrofa, kad vienā dienā tiek sagrauta ģimenes materiālā struktūra, visu mantību atsavina padomju vara, dzimta tiek nodēvēta par „asinssūcējiem” – notikums, kas apzīmogo visu Nikolaja mūžu. Vērtības tiek pārvērtētas. Vienīgā bagātība, ko neviens nevar atņemt, ir zināšanas. Šī atziņa tiek vairākkārt atkārtota un paplašināta, kļūstot par visa vēstījuma vadlīniju. Autoram ir nosliece stāstā iesaistīt arī citu, palaikam perifērisku, cilvēku likteņus, kas darbam piešķir plašāku, vispārptverošu vērtību.

Uzsvērdams faktu, ka lielākā daļa par II Pasaules karu publicēto grāmatu rakstītas no uzvarētāja viedokļa, autors klaji deklarē: *Mūsu ģimene bija zaudētāju pusē*. Lieki teikt, ka zaudētāji bija visi Latviešu leģionā un vācu armijā iesauktie, to starpā arī Nikolajs, kurš pēc brīnumainās izglābšanās no Kolbergas, pārcietis badu un aukstumu angļu pārvaldītā gūstekņu nometnē Fallingbostelē, bijis priecīgs un pateicīgs, ka varējis padoties rietumu sabiedrotājiem, nevis sovjetu bruņotajiem spēkiem. Pēc izkļūšanas no sprota, tēva rosināts, Nikolajs nolemj studēt Getingenas Universitātē (Georg-August Universitāt Göttingen), bet Daugavpilī komercskolu apmeklējušajam jauneklim vispirms jānoliek virkne eksāmenu humanitārajās zinībās, arī latīņu valodā. 1946. gada pavasarī sākas akadēmiskā izglītība, kas turpinās Ratgersa Universitātē (Rutgers U.) Nūdžersijas štatā (New Jersey), ASV, kur iegūts ekonomijas zinātņu doktora grāds.

Atzīmējams ir fakts, ka Nikolajs jau savas akadēmiskās karjeras sākumā nonāk ideoloģiskā konfliktā ar universitātē pieņemtajām konvencijām un mācāmo tekstu teorijām, jo tās runā pretim viņa tik nesenejai pieredzei. Tā kā Nikolajs ir bijis liecinieks trim diktatūrām, Baigajam gadam, karam, holokaustam u.c. necilvēcībām, viņš *ir novērojis antropoloģisko cilvēku tuvskatā* un nācis pie slēdziena, ka cilvēka daba nemainās. Getingenas studentam Balabkinam zilonkaula tornī sēdošo profesoru izauklētais jēdziens *Homo oeconomicus* – racionāla cilvēka prototips

– šķiet novienkāršota abstrakcija, jo patiesībā cilvēks spēj racionāli rīkoties tikai tad, ja ir pietiekami paēdis un apģērbts, ja tam nav jādzīvo nebeidzamā baiļu stāvoklī un, protams, ja nav pakļauts sovjetu, nacistu vai tamlīdzīgam režīmam.

Savā veidā Nikolajs ir ārpusnieks, jo viņu grūti ieslodzīt kādā vienā kategorijā. Jau no savām jaunībšdienām Daugavpilī viņš liekas apveltīts ar asāku redzību, vērojot un vērtējot cilvēkus un norises savā apkaimē ar zināmu distanci. Šis svaigais redzējums varbūt ir pati lielākā grāmatas vērtība.

Irēne Avena

Mākslas vēsturniece Irēne Avena daudzus gadus vadījusi Ņujorkas Frika (Frick) Mākslas muzeja bibliotēkas uzziņu nodaļu un bijusi *Radio Brīvā Eiropa* ārstata līdzstrādniece. Par prof. Balabkinu skat. arī Paulā Raudsepa rakstu / interviju 49. lpp.

PAR LATGALI UN LATGALIEŠIERM

Anna Rancāne. *Divpadsmit Latgales loki kopā ar Annu Rancāni*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013. 232 lpp.

Daļēji šo izdevumu varētu uzskatīt par ceļojumu grāmatu, jo autore ar lielu rūpību ir aprakstījusi 12 braucienus jeb maršrutus uz ievērojamām un neparastām Latgales vietām. Lasot aprakstus, kā arī teikas, nostāstus un vietējo ļaužu atziņas, nereti rodas izjūta, ka esi ievests kādā savdabīgā pasaulē, par kuras eksistenci iepriekš nav bijis ne jausmas.

VAI CEĻOJUMU GRĀMATA? –

Šāds jautājums varētu rasties, pirmoreiz turot rokās jauno Annas Rancānes grāmatu un apskatot tajā ievietotās fotogrāfijas. Savukārt tiekot līdz pēdējai lapusei, kļūst skaidrs, ka ceļojumu grāmata tā gluži nebūs vis. Ik aprakstā, ik stāstā par kādu no vietām, kuru dzejniece iesaka apmeklēt un par kuru viņa tik aizraujoši prot pastāstīt, jaušama liela pietāte, pat milestība pret

savu dzimto Latgali un Latviju kopumā. Lasītājam, kurš dzejnieci nepazīst, tā arī neizdosies uzminēt, kura no grāmatā aprakstītajām Latgales vietām viņas pašas sirdij tuvākā – vai tā ir vecākā pilsēta Latvijā, vai arī vieta, kas ceļotāja skatienam atklājas *smalka un grezna kā seno laiku porcelāna servīze* (93. lpp.) Šķiet, autorei vienlīdz mīli ir visi Latgales stūrīši, par visiem viņa var stāstīt ilgi un aizraujoši.

Pieļauju, ka grāmatas galvenais uzdevums ir ceļotājus iepazīstināt ar Latgales pilsētām un ciemiem, palīdzēt izvēlēties, uz kuriem doties un ko apskatīt. Izdevumā atrodami ne tikai gleznaini apraksti, bet arī praktiska informācija: padomi, piemēram, pa kuriem ceļiem braukt, lai bez maldīšanās nokļūtu galā; turklāt katras nodaļas noslēgumā ir neliels kopsavilkums „Noteikti jāredz”, „Daži padomi”, „Vērts atcerēties!”. Grāmatā iekļautas pat vairāku Latgales virtuves „meistarstiķu” receptes – kā pagatavojama zivs piena mērcē, šmakovka, asuškas, bulļbešņiki. Darbā ieskicētas arī dažas problēmas, kas gan aktuālas visai Latvijai: sliktās kvalitātes ceļi, pustukšie ciemi, jo iedzīvotāji devušies emigrācijā, un Daugavas piesārņojums, kas kļuvis tik liels, ka ar upes ūdeni neiesaka laistīt pat piemājas dārzu. Vērtīga un, iespējams, citu Latvijas kultūrvēsturisko novadu iedzīvotājiem līdz šim nezināma ir informācija par parkiem – Rāznas Nacionālo parku, dabas parku „Daugavas loki” u.c.

Grāmata nav tikai par Latgali un latgaliešiem – patiesi daudz uzzināms arī par likteņupi Daugavu (ir atsevišķa nodaļa „Daugavas loki”). Autore secina: *Daugavas straume ir kā mūžīgā, dzīvā pils, kuras izskats aizgrābj un aizkustina* (124-125).

LATGALES TĪRRADŅI –

tie, protams, ir Latgales iedzīvotāji – atsaucīgi, sirsnīgi, viesmīlīgi, ar ciemiņiem allaž gatavi parunāties un pat nodemonstrēt sava amata prasmi. Rancānes sarunas ar dažādiem Latgalē sastaptajiem ļaudīm ceļ grāmatas vērtību. Laikā, kad ir tik daudz liekulības, šo podnieku, svečturu meistarū, sava novada vēstures entuziastu un citu autores satikto cilvēku spriedumi un arī viņi paši šķiet kā tīrradņi.

Jo es vecāks un sirmāks kļūstu, jo vairāk domāju par to, ka brīnumi tomēr notiek, ka cilvēka paša līdzdalība tajā liktenī tomēr ir ļoti neliela, tā tas viss šajā Dieva pasaulē iekārtots (39) secina podnieks Evalds Vasilevskis.

Nesatricināmā ticība Dievam ir pārsteidzošākais un lielākais, kas šiem ļaudīm pieder. Viņu glabātie nostāsti, teikas, atgadījumi, kā arī talantīgāko latgaliešu dzejas rindas, ko autore citē, nereti aizkustina. Spilgts piemērs ir Bronislavas Martuževas dzejolis. Dažkārt Rancāne atklāj arī kāda sava varoņa likteni, kas gan pārsvārā ir skumji – piemēram, mazajam bruņiniekam vai Ludzas pēdējā grāfa meitai. Grāmata ieteicama arī kā izzinošs mācību līdzeklis vidusskolu skolēniem, ne tikai mācoties Latvijas ģeogrāfiju, vēsturi un mākslas vēsturi, tā noderētu pat klases audzināšanas stundās, runājot par patriotismu. Jāpiebilst, ka šis darbs lasāms arī kā e-grāmata.

Tuvāka informācija iegūstama:
<<http://tinyurl.com/ar-rancani>>

Lāsma Ģibiete

Lāsma Ģibiete – publiciste un lektore. Sešus gadus docējusi latviešu valodu Rietumungārijas Universitātē. Regulāri publicējas izdevumos *Latvija Amerikā*, *Latvijas Avīze*, *Izglītība un Kultūra*, *JG* u.c.

DVĒSELE RUNĀJAS PATI AR SEVI...

Hans-Georg Gadamer

Anita Skrjabe. *akmensrite*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013. 95 lpp.

Madonas novada dzejnieces Anitas Skrjaves sestajā krājumā* tematiski ietilpīgs poētisks tēls ir laika rites atstātie nospiedumi iežu kārtojumos un akmeņu dzislojumos – ...arī *akmens / glabā / kādu zīmi / arī viņam / sava / akmensrite*. Viena no kardinālajām tēmām: tu un tavs laiks; kā tu veido savu laiku un kā laiks iespaido tevi. Sakars, protams, ir ref-

leksīvs. Tas ir cilvēka mūža pieņums viņam atvēlētajā dzīves posmā, citiem vārdiem, viņa individuālās esības jēga un tās piepildījums. Un vienlaicīgi tā ir arī laikmeta veidotā attieksme pret individu, kas savukārt no-teic šā laikmeta vērtību mēru. No vienas puses, tā ir cilvēka sirdsapziņas svētā misija – piepildīt šo laiku ar sava paša iekšējo satvaru, tātad neklūt par laikmeta vergu, bet gan par tā veidotāju. Gēte šim procesam deva apzīmējumu: *skaistā dvēsele*, Rainis – *nākotnes cilvēks*, bet Niče – *pārcilvēks*, ar

to saprotot jauna *Homo sapiens tipa radīšanas nepieciešamību*, kas spētu pacelties pāri (vācu: *über*) tam zemiskumam, kas blakus labajam iekodēts cilvēkā, viņam piedzimstot. No otras puses, ne mazāk te izpaužas arī laikmeta atbildība, proti, kā tas spēs novērtēt individu – vai kā personību vai kā lieku, neērtu, malā nostumjamu un nonievājamu ārpusnieku.

Filozofiskā izpratnē šis cilvēku paaudžu dzīvotais laiks veido vēsturi. *Ulisa* sakarā Dzintars Sodums ir teicis, ka *no laika drupām ir celti mūžības nami*, ka *vēsture ir laiku secība, kas ved uz Dieva atklāsmi*, un Anitas Skrjaves *akmensrite* apbrīnojamā kārtā pietuvojas šā stāvokļa apjaušmai: ...es / *vālodze / vienpatības / takā / dzerot rasu / no apses lapas // valodojos / putnu mēlē // un debesis / ir vienīgais / mans tulks*.

Dzejnieces poētiskā vēsts tās filozofiskajā izvērsumā – liriskā *Es* tuvciņa ar „ačgārnās” pasaules stigmatizēto cilvēku – turpinās arī *akmensritē*. Galvenā prasība sev un vienlaicīgi arī savas misijas apziņa te ir cilvēka morālās un ētiskās atbildības pēctecība konfrontācijā ar konjunktūras diktatūras radītā bara likumiem, savtības, egoisma un narcisma apsēstu individu acumirklīgām iegribām vai privātiem kariem. Viņas liriskais varonis ar nelokāmu un nesatricināmu apņēmību dodas poētiskā disputā pret tiem, kas savu tautasdziesmu *šķersu dziedāt* sākuši, kas savu lielāko bagātību – nacionālo pašapziņu – par sudraba grašiem iztirgojuši globalizācijas krāmu tirgū: ... *bet Lielā Jēga / akmeņrakstos / tomēr jāizlasa / un akmeņvagās / tūkstoš gadu veca / raža jāatrok /*

un akmeņrievās / savu senču gari jāsastop / un akmeņplecu sūnām / savas miesas siltums jāatdod... Madonas dzejniece Sarmīte Rādiņa savas novadnieces jauno dzejas grāmatu *akmensrite* izvadīja tautās ar dziļu un precīzu izteikumu: „*akmensritei*” *gribas likt vienādības zīmi ar manu, tavu, mūsu tautas asinsriti*. Tā patiešām dod saplūsmes sajūtu vienā asinsritē ar tautu; šīs dzejas sugestīvošā vilkme ir cieši saistīta ar autorei poētisko apziņu par latviešu garīgā kultūras mantojuma mūžīgajām vērtībām, kas nododamas tālāk katrai nākamai paaudzei. Šīs misijas kritērijs ir ikviena cilvēka morāli ētiskā atbildība sirdsapziņas, kā arī pilsoniskā atbildība savas tautas priekšā. *Laiks esi tu*, – tā savu pērn iznākušo un pamatvērtību un domu dziļumu apliecinošo grāmatu nosauca spožā latviešu publiciste un laikmeta politisko un sabiedrisko sērgu diagnosticējošā Gundega Repše. – Lieliska sasauce ar *akmensriti*! Arī Skrjabe spēj iedvest apziņu, ka laikmeta veidošanas kopainā neviens nav lieks, jo *sirdsapziņas altāra / priekšā / brīva / vieta* ir ikvienam un jebkurā laikā. Mentāli ņemot, mīlestība un cieņa pienākas ikvienam – tam, kas savu dzīvi jau nodzīvojis, kas nu tikai kā sācis to dzīvot vai vēl tikai dzīvos Providences piešķirtajā laikā: ... *piestāj / pie manis / vientuļais / ceļa gājēj / nav jau / tik viegli / uguni / dzīvu turēt / piestāj / pie manis / un / kopā ar mani / kuries ...* Kopsaucējs šim poētiskajam aicinājumam – laiku nevis steidzināt, bet to piepildīt, – aizvien ir mīlestība, neparasta savā tematiskajā daudzveidībā, dzejiskajā krāsainībā un latviskuma unikālajā vienreizīgumā. Tā vienlaikus ir šīs grāmatas vienojošais vadmotīvs un tās kvintesence: *un ja mūsu / vienīgais mantojums / būs tikai Mīlestība / nepieradināta / bet balta // vai mūsu bērni / būs tukšinieki / pie galda // kuram debesis / mākoņbaltu galdautu / klās // un kur debesdzidros / biķeros / vīna vietā / mūsu asinis lāsos*.

Krājumā ir ne mazums dzejoļu, kas nopietni aicina saglabāt gadu tūkstošos kaldinātās latviešu tautas pamatvērtības, neizsviest tās *globālās idiotijas* (Gundega Repše) mēsļainē, neapjukt šālaika īsmūžīgajā lētumā, iemūžināt akmensrites iededzinātos rūnu rakstus nākamo paaudžu atmiņā, nodrošinot to pēctecību un tautas pastāvēšanai nepieciešamo morālo un ētisko pamatu: *no / tautas dainu / grāmatas / šķiet / plēstas ārā / neskaitāmas lapas / un var jau būt / ka tieši tāpēc /*

ir tautas tikums / plānāks tapis // es šķirstu / lappusi / pēc lappuses / un lasu to / kas izsenis / pirms manis / lasīts // vai / gana viedas / būs man acis lai redzētu / kas / neesošās lapās / rakstīts?

akmensrites plašajam tēmu sazarojumam poētiskās izteiksmes spēku piešķir liriskā vēstītāja pieklusinātais, biktij pielīdzināmais sirdsapziņas monologs. Krājums viscaur izskan kā liriskā *Es* intīma saruna pašai ar savu dvēseli. Taču dzejnieces gruzdošajās domu zemdegās tas nozīmē ilgas pēc tādas esamības, kas spētu atgūt, t.i., no jauna radoši izcīnīt savu cilvēcisko veidolu, kā to 20. gs. otrajā pusē savā filozofiskās hermeneitikas diskursā pamatoja Hans Georgs Gādamerš. Šīs programmas saturs sevī ietvēra *vēlēšanas atjaunot ticību senām kultūras vērtībām, humānisma ideāliem, atjaunot cilvēces saikni ar pagātņi, kuru mūsdienās daudzi cenšas aizmirst vai noliegt* (M. Kūle, R. Kūlis. *Filosofija*. 1998:420). Ar nelielu laika rites atskatu uz traģiskajiem notikumiem Rīgā (2013.21. XI) ikvienam, šķiet, ir jābūt sapratušam, cik ārkārtīgi bīstamas visās esamības sfērās ir kļuvušas šālaika jaunā mutanta, *kam uz padomju bezatbildības rumpja uzpotēta mežonīgā kapitālisma alkatība* (Gundega Repše), izpaušmes formas. Kultūras situācijā, kad pēc Ničes izteikuma absolūta saturs – Dievi – nevis mainās, bet *mirst*, arī dzeja meklē citu notiekošā izpratnes skaidrojumu un citus orientierus nākotnei. Anitas Skrjabes *akmensritei* tas piešķir papildus aktualitāti un nodrošina dzejnieces jaunajam lirikas krājumam paliekošu vietu latviešu literatūrā.

**Dialogs uz taureņspārna* (2004) veidots kopā ar Gunvaldi Tarvidu.

Gundega Zēhauza

Gundega Zēhauza (Gundega Seehaus, dzim. Buša) kopš LU beigšanas (1971) strādājusi par ārštata recenzenti un latviešu rakstnieku darbu [Regīnas Ezeras romāns *Aka* (1986) un noveļu krājums *Cilvēks ar suņa ožu* (1982)] izdevēju Berlīnē izdevniecībā „Volk & Welt”, „Aufbau”, „Der Morgen”. Berlīnes Humbolta U. aizstāvējusi filoloģijas doktores disertāciju par latviešu literatūras izplatību Vācijā, bijusi zinātniskā līdzstrādāniece Humbolta U. Slāvistikas institūtā. Publicējusi virkni rakstu par latviešu literatūru Rostokas U. publikācijās, *Latvijas ZA Vēstis*, *Karogā*, *Kultūras Forumā*, arī *JG172*(1989) – par Aijas Janelsiņas-Priedītes filoloģijas doktores disertāciju *Als die Bäume sprechen konnten* (Kad koki runāja, 1987), veltītu asociatīvo valodas tēlu funkcijai Kārļa Skalbes pasākās. Zēhauza ir sastādītāja un priekšvārda autore bilingvālajai latviešu dzejas izlasei *Rīga ūdenī/Riga im Wasser* (Tapals, 2004). Dzīvo gan Rīgā, gan arī Berlīnē.

Uldis Briedis. *Oktobris Sēlijā*

Par fotomeistaru skat. *JG267:33-53*

ROMAN NOIR JEB SOFIJĀ 1963.21.XII

Vladislavs Todorovs. *Dzifts*. (Дзифт)
Rīgā: Mansards, 2014.

Bulgāru rakstnieka Vladislava Todorova debijas romāns, ievērojams sociālisma melnā detektīva, *roman noir* žanra paraugs ar postmodernas hibriditātes elementiem, tulkojts vācu, angļu u.c. valodās, tagad lasāms arī latviski (tulk. Dens Dimiņš no bulgāru val. ar Eiropas Komisijas programmas „Kultūra” finansiālu atbalstu). Todorovs ir arī scenārija autors tāda paša nosaukuma filmai (2008).

Romāna darbība noris 1963. gada 21. decembrī. Bez vainas vainīgs slepkavībā un atsēdējis par to veselus 20 gadus, „Kode” iznāk no Sofijas Centrālcietuma ar cerībām uz pirmo nakti brīvībā. Bet, kas tev deva, viņš nonāk jaunā – svešā un murgainā pasaulē, kur valda sociālistiskās Bulgārijas totalitārais terors. Pirmajās brīvības stundās viņš šķērso apsēstas pilsētas rēgāino ģeogrāfiju, kur ik uz soļa draud briesmas un apkārt čum un mudž dīvaini un groteski tēli.

Pārsteidzoši lasāms gabals! – atzīst bulgāru rakstnieks, *Dabiskā romāna* autors Georgijs Gospodinovs, *Vladislavs Todorovs kombinē amerikāņu detektīvu klasikas un film noir metodes ar sociālisma simboliem un komunistu ideoloģijas klišejām. Kā slepkavīgs stalkers Todorovs seko šī žanra prasībām, vienlaikus parodējot to. Romāna darbība no-*

ris vienā naktī, vienā elpas vilcienā, un romāns arī lasās tieši tāpat, vienā paņēmienā... melnbalta kinematogrāfiska 1960. gadu Sofijas versija.

Vladislavs Todorovs (Владислав Тодоров) dzimis 1956. gadā Sofijā, filozofijas zinātņu doktors Pensilvānijas Universitātē (1996), kur patlaban pasniedz radošo rakstniecību un Austrumeiropas kino, literatūras un kultūras vēsturi. Viņš ir sarakstījis grāmatas *Ādama komplekss* (Адамов комплекс, 1991), *Sarkans kvadrāts, melns kvadrāts: revolucionārās iztēles organons* (*Red Square, Black Square: Organon for Revolutionary Imagination*, 1995), *Teātra un citu dzīves figūru mazais paradokss* (Малък парадокс за театъра и други фигури на живота, 1995), viņa spalvai pieder politiskā publicistika *Haotiskais svārsts* (Хаотично махало, 2005). Pirmie mēģinājumi beletristikā parādījušies amerikāņu periodikā, žurnālos *Postmodern Culture* un *Chelsea*. Viens no pulciņa „Sintēze” dibinātājiem.

Aija Rozenšteine

Aija Rozenšteine, pētniece LU Sociālo un politisko pētījumu institūta (SPPI) projektā „Latvijas sociālā atmiņa un identitāte”. Piedalās apgāda „Mansards” veidošanā. Piezīmju autores referāts „Dzīve zem ledu – kino padomju Latvijā (1945–1989)”, nolasīts Letonikas 5. kongresā (2013.29.X), pieejams videoierakstā <http://www.youtube.com/watch?v=PKtJfBxY_MU>.

GANDARĪJUMS

Journal of Baltic Studies 45/1 (March 2014), Association for the Advancement of Baltic Studies <www.balticstudies-aabs.org>. Editor: Terry Clark <jbs@creighton.edu>. 142 pp.

Pēc vairākkārtējiem mudinājumiem mūsu pašu zinātniekiem un pētniekiem kļūt aktīvākiem *JBS* lappusēs ar savu darbu tekstiem, gandarījumu dara š. g. marta laidieni, vēlētis galvenokārt vienam tematam: *Contesting the Demise of lauki: Life and Politics in the Latvian Countryside* (Nepievienojoties uzskatam par lauku galu: Dzīve un politika Latvijas laukos). Rakstu krājumā ievietoti sekojošie pētījumi: Dace Dzenovska un Guntra A. Aistara. *Practices and Politics of Rural Living in Latvia: An Interdisciplinary View* (Multidisciplinārs skats uz praktisko un politisko dzīvi Latvijas laukos) • Rasma Kārkliņa. *Informal and Formal Civil Society: Latvia's Countryside* (Neformālās un formālās civiltiecības Latvijas laukos) • Ivars Pavasars. *Environmentalism in Latvia: Two Realities* (Rūpējoties par Latvijas vidi – divas realitātes); • Klāvs Sedlenieks. *What Do Latvian „Peaceful Peasants” Do? A Peace System in A Rural Parish of Latvia* (Ko dara latviešu 'miermīļie zemnieki'? Miera stāvoklis Latvijas pagastā) • Agnese Cimdiņa. *Unnoticed Entrepreneurship and Innovation in Latvia's Rural Economy* (Neievērotā uzņēmējdarbība Latvijas lauku ekonomikā) • Guntra A. Aistara. *Latvia's Tomato Rebellion: Nested Environ-*

mental Justice and Returning Eco-Sociality in the Post-Socialist EU Countryside (Latvijas tomātu dumpis: lesakņojušās rūpes par vidi un atgriešanās ES postsociālistiskajā lauku ekosabiedrībā).

Recenziju sadaļā aplūkotas sekojošās grāmatas: Arnolds Klotiņš (red.). *Music during the Occupation: Musical Activity and Composition in Latvia, 1940–45* (recenzents Guntis Šmidchens, U. of Washington) • Leonidas Donskis. *Fifty Letters from the Troubled Modern World: A Philosophical–Political Diary 2009–2012* (Ainius Lašas, U. of Oxford) • Richard Mole. *The Baltic States from the Soviet Union to the European Union: Identity, Discourse and Power in the Post-Communist Transition of Estonia, Latvia and Lithuania* (David Galbreath, U. of Bath) • Agnia Griegas. *The Politics of Energy and Memory between the Baltic States and Russia* (Andres Kasekamp, U. of Tartu).

P.S. Lasītāji, kuriem interesē plaša pieeja baltiešu jautājumiem (no Arktikas līdz Adrijas jūrai), var pieprasīt bezmaksas abonementu daudzpusīgā Stokholmas Södertörn U. izdotā žurnāla *Baltic Worlds* redakcijā <bw.editor@sh.se>. Žurnālu finansē *Centre for Baltic and East European Studies*.

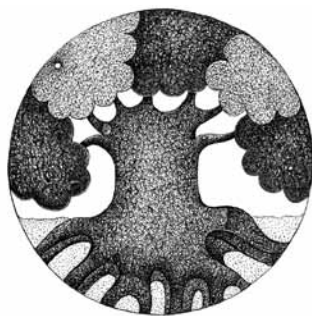
Gundars Ķeniņš Kings

Pacifika Luterāņu U.

Mākslinieka Maika Kelija (Mike Kelley) veidojums izstādē *Horizontu meklējot*. Skat 56. lpp.

LABVĒLI

Zīm. Agnese Matisona

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500)

Amerikas Latviešu apvienība
Voldemārs un Irēne Aveni
Sigurds Brīvkalns
Rita Drone
Šellija Ekmane
Andrievs Ezergailis
Rita Gāle
Andrejs & Ilona Ķīse
Andrejs Ozoliņš
Andris Priedītis
Jautrīte Saliņa
Ilgvars Šteins
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Kārlis Vasarājs
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Nikolajs Balabkins
Igoris-Ivars Balodis
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Vilma Bolšteins
Jānis Brežinskis
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Cakars
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Ligita Galdiņa
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsone

Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Dace Ķezbers
Mirdza Krastiņa
Egils Kronlins
Kazimirs Laurs
Ieva Lerchs
Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Ausma Matcate-Nonācs
Juris un Silvia Orles
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Jānis J. Pirktiņš
Ilze Claudis
Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Mārtiņš Saulespurēns
Alfreds R. Semeiks
Maija un Juris Šleseri
Ilona un Raimonds Staprāni
Irīna un Dailons Štauvers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelnieks Katis
Dagmāra Vallens
Pāvils Vasariņš

Zigrīda Vidners
Rasma Vītols
Vilis Vītols
Modris un Gita Zandbergi
Ģirts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99)

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Ligita Evans
Edīte Franklin
Silvija Jones
Liena Kaugara
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnieks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Agate Nesaule
Valters Nollendorfs
Lilija Pencis
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Ausma Rabe
Vītolds Rācenis
Dzidra Rāzevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis M. Riekstiņš
Silvija Rūtenberga
Aina Sikсна
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Māra Vīksniņa
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
telefakss: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com

Galvenā redaktora vietnieks:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

Maketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://jaunagaita.net>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa *JG* numura cena: \$10,- = €8,-
(sākot ar nr. 264)

Rīgā pie Valtera&Rapas, Jāņa Rozes, Mansarda un LOM krietiņ lētāk. Bibliotēkās – par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši
pastāvošajam valūtas kursam:

1 gads \$39,- = €29,-

2 gadi \$76,- = €57,-

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei,
uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*
Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

**MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS
VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ
<<http://jaunagaita.net>> nospiežot pogu:**

**JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT NO
MŪSU PĀRSTĀVJIEM CITĀS VALSTĪS:**

LATVIJĀ (maksājumi euro valūtā)

Māris Brancis
O. Kalpaka iela 28
Jelgava, LV-3001
e-pasts: <maris.brancis@inbox.lv>
Bankas konts: Swedbank LV28HABA000130A213871
Personas kods - 210147-10007

Cituro EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalne@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708

Īpaši ZVIEDRIJĀ:

Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

PROSE, POETRY, LITERARY COMMENTARY. It has been said of poet **Dace Micāne-Zālīte** that she brings a new aesthetic to Latvian poetry, strongly rooted in Latvian tradition and just as strongly in the traditions of other lands. A selection of ten of her more recent poems is dedicated to her mother **Gunta Micāne**, a philologist and poet, who recently passed away. ●●● In the current excerpt from **Ainārs Zelčs'** novel *Abrene 2002*, a fictional history of a prosperous Latvia that never experienced WWII, there is a troubling hint of "separatism" brewing near the eastern border with Russia. ●●● In "The First Stone", prose writer **Sabīne Košeleva** narrates an intimate conversation with a troubled Bosnian woman who desperately needs to be not needed. ●●● A prose poem by **Uldis Bērziņš** is dedicated to actress Rūta Broka (1946-2014) on her "billionth spring." ●●● Poets **Līana Langa** and **Juris Kronbergs** give voice to the anxiety many feel over the ever more overt and all-out war between Russia and Ukraine. ●●● **Paulis Birznieks** delivers a poetic paean to the new National Library of Latvia (*Castle of Light*), designed by **Gunārs (Gunnar) Birkeris**.

VISUAL ART AND MUSIC. Our art editor Linda Treija describes the work of **Signe Vanadzīņa** (see reproductions on pp. 21 and 39). ●●● Art historian Elita Ansons reports on an exhibit of **Vija Celmiņa's** paintings (see pp. 1 and 68), which she curated in Riga this summer. ●●● **Vilnis Titāns** (1944-2006) was a sculptor on a grand scale. Art historian Māris Brancis writes, *all Latvia is covered with his work – a testament to his titanic contribution to Latvian culture.* ●●● Mārtiņš Lasmanis reflects on the magic of Richard Wagner's opera *Lohengrin* and the role played by Latvian singers, conductors and scenarists in its historic productions. ●●● We sample **Uldis Briedis'** artful landscape photography on pp. 14 and 73. ●●● **Brencis Sils** designed the cover for this issue.

HISTORY, ACTUALITIES, REMEMBRANCE. Essayist **Sanita Upleja** reflects on the depth of meaning in the Latvian word *dārgā* (dear, precious) as we apply it to our nation when we sing our national an-

them. ●●● In part III of his account of the life of poet **Māris Čaklais**, Rolfs Ekmanis gives an overview of Čaklais' poetic creation and its critical reception in the 1970s and 1980s. He characterizes Čaklais as an exemplary editor of literary texts – cleverly circumventing pressure from the Soviet regime, unstinting in personal attention to detail. ●●● **Juris Šlesers'** essay "From the Ashes – a Phoenix", is based on a reading of **Uldis Neiburgs'** 2014 book *God! Your Land is Aflame! / Latvian War Stories from WWII (Dievs, Tava zeme deg! / Latvijas Otrā pasaules kara stāsti).* ●●● In the current installment of his in-depth study of witchcraft in northeastern Latvia, **Sandis Laime** looks at recorded descriptions of the physical appearance of witches. ●●● Playwright/memorialist **Uldis Siliņš** continues his story of life in a post-war refugee camp in Germany. He describes the screening process to separate civilians from ex-combatants as well as Soviet attempts to lure the DP's (displaced persons) back home. ●●● One of the chief editors of the Latvian weekly news magazine *Ir*, **Pauls Raudseps** writes on the long life and rich career of economist **Nikolajs Balabkins**, who *insists that the proper foundation of the science of economics is a non-mathematical understanding of human nature.* ●●● In the section called "In a Few Words" our editors present a summary of cultural news relevant to Latvia and its diaspora, as well as brief commentaries on sociopolitical actualities everywhere, especially Donetsk and Gaza.

BOOK REVIEWS. Irēne Avena reviews **Nicholas Balabkins'** memoir *Forged by Reality: The Making of an Economist in Latvia, Germany and America.* ●●● Lāsma Ģibiete reviews *Divpadsmit Latgales loki kopā ar Annu Rancāni* (Twelve tours in Latgale with **Anna Rancāne**). ●●● Gundega Zēhauza (Seehaus) reviews **Anita Skrjabe's** *akmensrite (rolling stone)*, a book of poetry. ●●● Aija Rozenšteine reviews **Vladislav Todorov's** *Dziffts*, a detective story in the *roman noir* genre translated into Latvian from the Bulgarian (*Дзифт*) by **Dens Dimiņš**. ●●● Gundars Ķeniņš Kings examines the *Journal of Baltic Studies* 45/1(2014).